GRUBER JÁNOS

MORZSÁK

A NEGYVENÉVES ASZTALRÓL

ÁRA 4 KORONA

„Z"
M 10795
1969

MORZSÁK A NEGYVENÉVES ASZTALRÓL.

IRTA:
GRUBER JÁNOS.

KAPOSVÁR, 1913.
GERŐ ZSIGMOND KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETE.

Adriennének.
Édes apád:
Gruber

Szülőmegyéje:

Somogyvármegye közönségének

tisztelettel ajánlja

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Kedves Öcsém!

Fölkért, hogy irjak előszót könyvéhez.

Nehéz dolog ez nekem 86 évnek tetején, aki ugyanazon időket átéltem; minden alakja ismerősöm, barátom volt. Tehát arra kér, hogy járjak végig egy nagy temetőt! s a hány csepp tinta tollamból, annyi könycsepp folyik a szememből! . .

*

Egy Jankovich László, örökös főispán. Erényekben fénylő társa Csépán Antal, örökös alispán. Gf. Zichy N. János, ez az ércember; Gf. Széchenyi Gyula, a társadalom lelke, a valódi nemes ember. Paiss Boldizsár, ez az élő szónok-gép. Kund Vince, akkor legnagyobb szerzője a megyének, ki ujév napján egy névjegyhez lapuló ezerest küldött előfizetésül a „Somogy"-ért. Somssich Pál, a nagyok közt is legnagyobb. Kozma Sándor, az országos főügyész. A Somssich, Széchenyi grófok. Czindery főispán; Csapodi Pál, ki az ötvenes években öt sárkányon vitte a királyt Keszthelyre, sipujju ingben. A két atillás, magyar nadrágos Mathuzálem-testvér, a két Madarász, kétszáz év sulya alatt. Somssich Imre gf. Mikében a társadalom szive, a szegények édesapja. Zichy Antal, Záborszky stb. E sok nagyság, hazafiság előtt meggyujtom fáklyámat!

Arra vagyok kérve, hogy adjak szót annak a középosztálynak, melynek vállain a haza terhei nyugodtak, de soha le nem roskadt. Benne mindig meg volt a nemes tűz, bármennyire oltsák is a terhekkel, olyan volt ez, mint a régiek hite a pálmafáról, minél több terhet raktak rá, annál magasabbra emelkedett. S ennek az osztálynak kellett a legnagyobb viszontagságot kiállnia, ki annyiszor irta már meg saját vérével történetét!... Hull naponként, mint az oldott kéve; ha egy elesik, az egész

nemzet történetét érdemelné meg, mert ki tudja, teremt-e az ég helyébe ily méltót, igazat? . . .

Járjátok be az ország temetőit, s ahol egy ilyen sirt találtok, hintsetek rá virágokat! . . .

*

Fölkért az én kedves öcsém, hogy irjam meg az akkori istenáldotta népet.

Nézd nagy isten a szürt, a magyar polgárságot, melynek a csatákban ontott véréből nőttek fel kalász és virágaid! mely szolgálatában a nemzetnek műveli a földet, könnyeivel mossa a barázdákat. . . Szeretetével betakarja, karjaival megvédi a Hazát! Mely él-hal királyáért; jámbor és igaz uton jár, nem bölcs, de kenyérkereső; nem hivalkodó, de munkás. Járom, ha a haza kivánja; nagy kincs, ha az ország hitelét becsülik kint! Csendes nyugalom családi tüzhelyénél, de vészes tenger, ha ingerlik, bántják!.. Melynek hire még meg van, ereje pedig mindjárt a Tied után következik nagy Isten! . . Nézd a te népedet; áldd meg és segitsd meg! . .

*

A negyven év morzsáinak e kincsestárában le vannak irva a nemzet örömei, vigságai; de le vannak irva gyászos napjai is.

Ma már csak kevesen vannak, kik átélték az 50-es éveket, midőn bujdosásban voltunk. Midőn a forradalom után üzőbe vették a békés lakosokat is. A magyar idegen volt saját hazájában. . . Lánc volt a lábon . . . lakat a szánkon. . . Zsandárok hatalma végigverte a vidékeket. Imádságos könyveidet végigkutatták egy Kossuth-bankóért; megkötöztek egy Klapka-képért. Bach vasvesszője ezer és ezer porkolábkézben s kinzószerei alatt hullottak vérünk, könnyeink! . . .

Emlékeztek?! . . .

*

Kérjük Somogyvármegye t. hatóságait; a lelkes tanári- és tanitói kart, jegyzőket; olvasóegyletek, intézetek stb. vezetőségét, hogy e könyvet ajánlják, pártfogásukkal támogassák, mert a megye társadalmának 40 éves történetét festi ékes szavakban, melynek élén egy Makfalvay Géza főispán, Kacskovics Lajos alispán állnak, a nagy alkotók, jótékony célok, a művészet, iro-

dalom, közgazdaság, kereskedés, ipar stb. hatalmas és nagy sikereket aratott pártfogói állnak.

Magyar, zamatos nyelven festi az időszakok szereplőit, zászlóvivőit, sőt közkatonáit is.

Mindmegannyi virágos mező volt egykor, ma félig temető, hervadt lombokkal, melyek közt a meghaltak porladva is élnek!.. Emlékeik visszakiáltanak egy isteni korszakba, midőn még tej és méz folyt ebben a kifosztott országban! . .

Midőn a magyar dal, magyar nótának vége-hossza nem volt. A hegedűhur ha elszakadt, akkor is sirt . . . örömet zengett . . . s a sok fénylő csillag nem az égen volt, hanem itt ragyogtak a szivek és szeretetben. . . .

Mi őket siratjuk, ők visszasirnak mihozzánk! . .

Itt van e könyvben nemcsak a halandóság . . . a sok temetés . . . de a feltámadás is! . . .

Szerencsés az a könyvtár, az a család, a melyik megszerezheti megyéjének e halva is ragyogva élő történetét! . . .

* * *

És most menjetek irások, 40 év morzsái, paloták, kunyhókba és legyetek mindenfelé szeretettel fogadva, hiszen Somogymegyéről beszéltek, melynek minden lapját irója szellemének aranyporával hintette meg! . . .

Kelt Kaposvárott, az Urnak 1913-ik esztendejében, január hava 20-án.

Roboz István.

BLAHA LUJZA KAPOSVÁRON.

A hetvenes évek műkedvelő-gárdájának fénykorát visszahivó február tizedike, nagyszabásunak igérkező műkedvelői előadás hire adta kezembe a tollat, hogy mint egyik legközvetlenebb szemlélő és beavatott intéző, arról a társulatról egyet-mást elmondjak.

A még ma is sokak élénk emlékezetében élő, ugynevezett kaposvári állandó műkedvelő-társulat közel egy évtizeden át hozta lázas izgalomba a kaposvári társasélet vérkeringését és kerek számban kifejezve huszezer koronát játszott össze a közjótékonyság oltárára. — Telett ennek bőségszarujából óvodára, iskolára, kórházra, templomra, még Abdul Kerim kardjára is.

Hűtlen lennék a társulat multjához, ha annak nem a legszebb lapját tárnám a közönség elé.

A szegedi árvizveszély országos rémületet s ennek nyomában országos részvétet keltett. A szegedi vészharangok megkopogtatták a magyar szivet, királytól a pórig.

A mi akkoron nagyon igénytelen városkánk közönségét is fölrázta a vészhir s a már akkor közkedveltségnek örvendett műkedvelő-társulat az elsők között volt, mely megütötte a jótékonyság nagy dobját.

A társulat egyik leglelkesebb tagja, egyik fiatal, vármegyei képviselő, aki ma már a Misszisszipi partján, az alligátorok közelségében vegyesen hirdeti Krisztus és Kálvin tanait, a szegedi árviz jeligéjével kibontott zászlót meghajtotta a nemzet csalogánya előtt, aki arra a diadal zálogát ráirta azon igéretével, hogy a kaposvári műkedvelők által a vármegyei székház tanácskozótermében rendezendő „Falurosszá"-ban eljátsza a Finum Rózsit.

Futótüzként terjedt szét a vármegyében a diva vállalkozásának hire. Általános öröm, közlelkesedés töltötte be Somogy-

ország számottevő rétegeit, mert hát abban az időben, amikor napok kellettek a fővárosbajutáshoz, kevésnek adatott eleven Blaha Lujzát látni és hallani.

Öles plakátok s a nagy művésznőt különféle jelmezben reprodukáló fényképek hirdették a nagy eseményt.

Ámde nagy hiba esett a dologban.

A műkedvelő előadások hősszerelmese, az eddig előadott népszinművek kaposvári Tamásija, egyik fiatal vármegyei tisztviselő, a legutóbbi tisztujitás alkalmából az örökös komédiázást szemére lobbantó főispánnak ünnepélyes fogadalmat tett, hogy lábát soha többé a szinpadra nem teszi, sőt még tán a szinházba sem lép többé.

Mi lesz most?

A minden jóra kész Jankovics gróf főispán megoldotta a gordiusi csomót. Ő maga szegte meg a tilalmat és ráparancsolt a szerepléstől látszatra huzódozó fiatal urra, hogy még ez egyszer kivételesen s a nagy cél érdekében hát komédiázzék.

Meg is cselekedte, sőt még soká is azután főispáni engedelem nélkül.

*

Az előadást 1878. március 27-ére tüztük ki. Ezt megelőzőleg Miklós István országos képviselő, Andorka Elek dr. ügyvéd, a közkedveltségü Schröder Sándor gyógyszerész és ezen sorok irójából álló küldöttség Zákányig eléje ment a művésznőnek, aki akkori férje: Soldos Sándor és Toldi Feri leibzsurnálisztája kiséretében érkezett.

A vasuti menetrend akkoron hosszabb pihenőt engedett a zákányi vasuti restiben, ahol a divának bemutatkoztunk. A bemutatkozás akkor is azzal az eredménnyel járt, mint manapság, hogy abból ugyan senki meg nem értette, kivel van dolga.

A bemutatkozás alatt a nagy vendég fülembe sugta az ő zamatos magyarságával: „az Ég szerelmére, hogy fogok én ezzel a rekedt Göndör Sándorral énekelni.“ Összetéveszté ugyanis a mi kedves, de állandó rekedtségben szenvedő Schröder Sándorunkat Göndör Sándorral.

Megnyugtatására eldudoltam a „Csap utcán végestelen végig“ bevezető akkordjait, de az isteni Lujza csak továbbra is szomoru gondolatokba mélyedt.

Megtudtam később az okát. Az egyik pesti kisérője, aki pedig hozzá nagyon közel állott, igy bevezetésre, a néhány perces időzés alatt három desszert-pohár tiszta rumot ivott ki.

Meg is sugta nekünk a művésznő ittléte alatt (évtizedek mulva már az elévülés jogán elmondható), hogy annyi kincset nem tud ő a csalogány torkán kiereszteni, amit ez a torkán leereszt. Nem is türte sokáig, hogy ezt a művészetét mellette tökélyre vigye.

A kaposvári pályaudvaron nagy közönség várt bennünket Simplicius zenéjével és gavallér patikus barátunk áldozatkészségéből akkora görögtüzzel, hogyha akkor már Szabados Imre dirigálta volna a tüzoltó-egyletet, hát menten riadót fuvat.

Akkor igy járta.

A művésznő Makfalvay Géza előkelő, uri házának volt a vendége, ki Blaha Lujza tiszteletére az előadás napján Kaposvár előkelőségét s a főbb szereplőket ebédre látta vendégeiül.

Nézem, nézem a velem szemben ülő bájos asszonyt, aki akkor volt Balsac asszonyainak ragyogó korában, mint hagyja érintetlenül a finomabbnál finomabb fogásokat, mig én telivér provinciális erővel vettem kezelésbe a drága menut.

Egyszer csak odaszólt az ő csicsergő pajzánságával:

— Maga velem akar ma este énekelni és teleeszi magát? Tudja-e, amely estén én énekelek, már délben a levesen kivül alig eszem valamit.

Hebegve mentegetődztem és titokban megfogadtam, hogy inkább leszek örökös műkedvelő, mint a leghiresebb szinész. Most nekibátorodva azt a kérdést kockáztattam meg:

— Ha ezen óvatosság dacára megesnék egy kis gikszer.

— Az soha elő nem fordult, mert ha (ujjával csalogány torkára mutatott) ez fölmondaná a szolgálatot, a fülem tövéből is kicsalom a hangot.

Szóval aranyos, megenni való volt épp ugy az életben, mint a szinpadon.

Az előadás napján, esti 6 óra. A műkedvelő énekkar az öltözőhelyül szolgáló kulisszák mögött hering módra szorongva várta a frizőrt és maszkirozót.

A kardalnoknők (mind megannyi bájos, divatba hozott kis teremtés) egy-egy ütött-kopott, hézagos spanyolfal által védve

a fürkésző férfiszemek elől, akár csak otthon, egyedül, látatlanul végezik toalettjeik rendbeszedését. A művészlázban mindenről megfelejtkezve, akaratlanul tárják föl a budoárok dekolletált titkait.

A kórus férfitagjai között élénk eszmecsere folyik arról, hogy a szindarabban előforduló ételek és főképp az italok valódiak lesznek-e?

Blaháné fölemelő nyilatkozata szerint énekkarunk túltett a népszinházén. Hogy többet ne emlitsek, tagjai voltak: Bernáth Kálmán, Berzsenyi Gerő dr., Csizmadia Lajos, Csonka Gyula, Kramarits Dénes, Strinovich Béla és Trombitás Mihály. Sugó sem kisebb ember, ifj. Folly József ügyvéd volt.

De hát mindezen jelesség dacára sem fodrászból, sem alakitóból a kórusnak mi sem jutott.

A mi kis leánykáink segitettek magukon. Megigazitották egymás frizuráját és rendbeszedték toalettjeik fogyatékosságát, arcukat bepuderezték. Ehhez már akkor is értettek.

És a férfiak? No hát ezek vártak egy darabig, de mikor a hét órai Ave Mária hangjai a megyeterem falait végigfutották, a nagy sietségben a számukra odakészitett cinóberrel olyan rézvörösre kenték arcaikat, hogy a kannibálok mellettük liliomarcu Vesztaszüzekké halványodtak.

A padsorokat az egész vármegye elit-közönsége szállotta meg. Midőn Blaha Lujza a lámpasor elé lépett, olyan orkánszerü tapssal fogadta, mintha a tajfun szakgatta volna a megyeterem pádimentumát. Szólott ez a tapsvihar elsősorban a nagy művésznőnek, azután a tündöklő korba lépett bájos asszonynak.

Mit irjak és kinek irjak én ma már az ő művészetéről, melynek hire a féltekét befutotta.

Az általános hatás illusztrálásául csak annyit, hogy mi férfiak mind belebolondultunk elannyira, hogy midőn távozásakor a vasuti kupé ablakából utolsót intett felénk, csaknem a kerekek alá dobtuk magunkat.

Engem legalább ugy kellett lekötözni.

De hiszen igy járt ő vele minden magyar ember, még az asszonya is.

*

Volt a mi társulatunknak egy rendkivül jeles tagja: a bol-

dogult Vaszary Pista városi főjegyző, a jóizü mókák kifogyhatatlan mestere, aki jókedvében csakugy duzzadt a komikai erőtől. Ő játszotta a Gonosz baktert.

Megjelent pedig egy hetvenszinü, százfoltos, elnyütt katonamondurban.

Azt mondta Blaháné, soha életében akkora megerőltetésébe nem került a nevetés visszafojtása, mint amidőn ezzel a figurával szembe került.

Előadás végeztével a „Koroná"-ban, horrendum diktu, 8 forintos teritékü bankett volt és háromszáz teriték is kevés lett.

Pattogtak, szikráztak a szebbnél-szebb tósztok, hiszen a megye szine-java ott volt, de a legrövidebbet és legtalpraesettebbet a mi Gonosz Pistánk mondotta.

A sok nagyságos asszonyom megszólitás után odalép a művésznő elé ezen szavakkal:

— Hugom! Én mint Gonosz bakter, sokat csatangoltam nyári éjszakákon át, — sok szép égi jelenséget láttam életemben, de ilyet, mint kigyelmed, soha.

Hát mi sem láttunk sem azelőtt, sem azóta.

SZ. PRIELLE CORNÉLIA KAPOSVÁRON.

A mi időnkben a társadalom nem akasztott mindent az állam nyakába. Manapság ha egy városkának sikerül egy minisztert, vagy csak egy államtitkárt is mandátumhoz juttatni, azonnal telhetetlen lesz követeléseiben.

Kellene neki az elemi iskolától az egyetemig, a kibővitett vasuti indóháztól az üzletvezetőségig, a járásbiróságtól a királyi tábláig, a vicinálistól az expresszig minden közbenső hatalom és pozició, hogy ne is emlitsem a kerület élelmes magyarjainak a minden elfoglalható térre való törtetését.

Kaposvárnak óvoda kellett. Akkor csak három volt az országban, miért kapná a negyediket Kaposvár, ez a nagyvilágtól félreeső zugoly. Az állam segélyére hát gondolni sem lehetett. A képünket viselő nagy (?) ember pedig olyan keménynyaku kuruc volt, hogy miatta azt is elvitték, ami eddig itt volt.

De az óvoda kellett, mert hát a nagy elmaradottság dacára itt is születtek kisdedek, kiknek alapvető nevelését a napi munkában teljesen elfoglalt édesanya nem nyujthatta. Megint csak M. Pista képviselő volt, aki gondolt merészet és nagyot.

Játszunk, műkedvelősködjünk. Rendezzünk bálakat, hangversenyeket, majálisokat és szinielőadásokat. Egész cyklusrendszerben, tóditotta oda Psik Gyula, az egykori pápai nagybotos.

Állandó együttműködésre szervezkedett tehát a kaposvári aranyifjuság, hogy is ne.

Itt van Andorka Elek dr., a lelkes, ügybuzgó közharcos és komolytárgyu felolvasások ügyes szerzője.

A Szerdahelyire emlékeztető, rendkivül megnyerő modoru Barakonyi Károly.

Bernáth Kálmán fölséges szép tenorhanggal.

Csorba Ede, a Dunántul leghiresebb szavalója, Egressyhez hasonlitható drámai erő, aki diák korában, igaz csak pár hétre,

Edefi álnév alatt a szinpadon is próbálkozott, természetesen csak addig, mig haza nem fülelték.

Csondor János, a hegedüvirtuóz.

Girardi ezredorvos, a cselló avatott kezelője.

Csonka Gyula, a Ney Dávid hangjára emlékeztető basszista.

Duchon Ödön, a kitünő zongorista.

A sörös üvegek hajigálásáról emlékezetes Gyarmathy Jóska.

A leányszendeségü Szabó Sanyi, ha egyébnek nem, hát sugónak alkalmas médium.

Németh Náci, a nagy archi- és piroteknikus.

Hát Trombitás Miska, a jóizü, csendes humorista.

A nótás szerepeket majd elfujja G. Jancsi, különben mint a kaposfüredi kántor.

Bevonjuk Folly Jóskát s a Kapotsffyakat, mert ezek nélkül alig kapunk szép hölgyszereplőket.

Betetőzésül hátunk mögé áll Roboz István bátyánk, az örökifju műmecenás, aki akkor valóban jelesen szerkesztett „Somogy"-ával az egész Dunántult uralta.

Van kitünő karmesterünk, a bécsi operából összeférhetlen természete miatt kicsöppent, valóban nagy zenei tudásu vicekarmester: Markbreit Zsiga. Majd megszólal a néhai való dr. Németh Károly vármegyei főorvos által cirkumspekció dolgában, vidéki nagyképüsködéssel Bittó Pista volt kormányelnökhöz hasonlitott M. Pista képviselő:

Megálljatok fiuk, én lehozom nektek a nemzet büszkeségét: Sz. Prielle Cornéliát, akkor lesz óvoda!

Igy került közénk Szerdahelyiné Prielle Cornélia.

*

Folytak a próbák a „Korona" termében a „Jóbarátok"-ból. Tudtuk szerepeinket, mint a vizfolyás. A sugó nálunk csak tiszteletbeli méltóságot viselt.

Egyszer csak fölnyilik a nagyterem ajtaja és belép M. Pista, karján az akkor már ötven éves, de szinpadon kivül is huszonötöst mutató, imádott Cornélia és egy bakfis rugékonyságával fölpattan a szinpadra. Kiveszi a jeles művészből gégebaja miatt kaposvári nyárspolgárrá átvedlett Tar Csatár rendező kezéből a dirigens könyvet és elkezd rendezni.

A születésénél fogva szikrázó francia eszprivel telitett mű-

vésznő suttogásba átjátszó csevegése megbénitotta ajkainkat. Ugy elfelejtettük szerepeinket, hogy még a sugókönyvből sem tudtuk volna mondókáinkat kiolvasni.

Hát ilyen készületlenül vártak engem az urak?

Bocsánat, nagyságos asszonyom, csókolom a kezét, lábát, ugy elragadt bennünket nagyságodnak általunk még sohsem látott művészete, hogy elhalt a szó ajkainkon.

Majd meglátom, hogy megy a próba holnap? Ettől teszem függővé szereplésemet.

De instálom, nagyságos asszonyom, szólok elrémülve, a jegyekből már bevasaltunk hatszáz forintot. Ki fizeti vissza ezt a horribilis összeget?

Mi, pályánk kezdetén álló, szegény ördögök vagyunk, ha összes cókmókjaink elzálogositanók, még akkor sem tudnók a veszteséget rendbehozni. Azután meg nálunk zálogház sincs!?

Pajzán mosoly volt rá a felelet. No, majd meglátom, mi lesz holnap?

Másnap és harmadnapon ment a próba, mint a karikacsapás és elismerésül a diva lakonikus rövidséggel: „Most már mehet a darab!" adta meg az abszoluciót.

*

Mondanom sem kell, hogy a Korona akkori terme szűknek bizonyult az egész vármegyéből beseregló előkelő közönség befogadására. És dacára, hogy a művésznő iránti hódolatból a szinpad nagyra szabatott, mégis a felülfizetések beszámitásával a tiszta bevétel meghaladta az ezer forintot.

A szereplők közül az ő művészi szemében Barakonyi Károly nyerte el a pálmát.

Nagy előnye volt a lurkónak a szép előadása, zengzetes organumán kivül Szerdahelyihez, a diva elhunyt férjéhez való rendkivüli hasonlósága, pedig hát én mint partnere, nyilt szinen, a hogy ezt szerepem diktálta, olyan bravuros műkedvelő tempóval vontam magamhoz a plasztikus tökélyü halmokat, hogy a forró ölelésben csaknem elrepedt a szalonkabátom háta.

Igaz, hogy emiatt sem akkor, sem később szemrehányásban nem lett részem. Ez a nagy kilengés nem bántotta az örökifju asszonyt, akinél pedig, mint az általam behálózott szobacicus megsugta, minden, de minden valódi volt.

Az előadás bevétele megvetette a kisdedóvó alaptőkéjét.

*

Jeleztem már, hogy a nagy művésznő három napot töltött városunkban.

A két első napon Gáspár Lajos és Vajda Pongrác ügyvédek vendége volt, harmadnap az én szerény házamat tisztelte meg.

Roboz bátyánk, szomszédom, zamatos köttsei boraival járult vendéglátásom sikerének fokozásához és bizony megesett, hogy az aranyos asszonyka azok hatása alatt ugy elálmosodott, hogy bájos testét hosszan pihentette pamlagunkon, melynek egy darabját ma is ereklyeként őrizem.

Természetesen őt is elkisértük Zákányig. Ez volt akkor a mi Medinánk.

Utközben meghivott engem Budapestre, az „Andre" szinmű előadására, melyben szerepeinek cluja volt.

A vasuti fotelben előttem féltérdre helyezkedve, el is szavalta annak meghatóbb részeit, azon kezdve: „Tudod-e, mi a szerelem". Teremtő Uram! ennek hallatára ugy fölfordult velem a világ, illetve a vasuti kupé, hogy leszédültem a vasuti kanapéról, a mely alól ugy halásztak ki művész barátaim.

Hazaérve, azt mondom az életem felének: valóban ugy érezem magam, mintha valakit — a legkedvesebbet hantolták volna el.

Hát csak szaladj utánna és kapard ki, volt a kijózanitó válasz.

*

Egy év mulva Miklóssy Gyula szintársulata játszott nagy részvétlenség mellett a sétatéri arénában.

Bizony Thália népe derék nyárban csaknem belefagyott a közöny kátyujába. Az Ég szerelmére, mondja nekem a direktor, segitsenek rajtunk. Kérjük fel Priellet vendégszereplésre.

Megtettem, ma is bánom. A szinésznyomor iránt érzékeny nagyasszony elfogadta a meghivást. Az élelmes igazgató a deficit eltüntetésére a szokottnál valamicskével följebb emelte a helyárakat.

Lett erre riadalom a mai zsurokat helyettesitő kávénénikés asztalok mellett. Nem megyünk, sztrájkolunk. Uraim! Akkor

M 10795

három-négy hajlottkoru, de előkelő asszony a mi városunkban akkora hatalom volt, hogy amiatt a külügyek minisztere sem alhatott nyugodtan.

És megesett, örök szégyenére a magyar nemzet, dehogy a nemzet — Kaposvár kulturális életének, hogy az ország által imádott művésznő városunkban a „Holt sziv"-ben huszból álló szinházi közönség előtt játszotta le egyik legremekebb szerepét és játszott oly páratlan művészettel, mintha a világpáholyok közönsége előtt csillogtatná ragyogó művészetét.

Előadás után lelkendezve rohan hozzám a direktor.

— Az Istenre kérem, mentsen ki a divánál, én nem merek eléje kerülni.

Ugy a politikában, mint a társadalmi életben igen sokszor az a szerep jutott nekem, hogy a sült gesztenyét összeégetett kezekkel mások számára kaparjam ki, tehát vérző szivvel bár, de elfogadtam a szomoru megbizatást.

Karonfogtam a művésznőt és Antónia leánykáját, ezt az elbűvölő, tündéries babát, a későbbi visontai Kovácsnét, s elkisértem őket a Korona saroktermében levő lakásukra, amelyre ma és mindenkor kegyelettel tekintek.

Éjféli három óráig voltunk együtt hármasban.

Ugy-e megmondtam Antóniám, soha se menjen senki oda vissza, ahol felejthetetlen szivességgel fogadták, hadd maradjon meg az édes visszaemlékezés patinája.

Amint a csekélyke erőmből telett, enyhitettem fájdalmát, amelynek magunk között most már szabad kitörést engedett. Vigasztaltam az anyát, becéztem az anyja keblére hajoló, könnyező leányt.

Ugy látszik, nem sikertelenül, mert nagyon kértek, kisérjem el őket balatonfüredi utjukra.

A bohémeknek már akkor sem volt fölösleges pénzük s én nem tehettem egyebet, minthogy menthető maliciával, ártatlanul befeketitsem jólelkü hivatali főnökömet, aki a kért pár napi szabadságot is megtagadta?!

*

Évtizedek lepergése után bizalmas tet a tetbe vegyülünl B. Károly barátommal.

Visszahivjuk a ragyogó multat, a rózsaszinü fátyollal bevont ifju életet.

Hát pajtás, nem jól cselekedtél, hogy nem fogadtad el Blaháné meghivását Tamásy örökébe.

Hát te miért maradtál le Prielle szekerérő̈l.

Az más, te mint énekes futva jutottál volna a zenithez, de nekem ez hosszu, fárasztó munkám lett volna. Nincs igazad, egyéni értékeden felül, téged is hamar fölrepitettek volna a hirnév csimborasszóján Cornélia protegáló szárnyai.

*

Ha egy virágzó takarékpénztár jogtanácsosa, egy előkelő ügyvédi iroda birtokosa, évtizedek mulva sóhajtva tekint vissza a szinpadra, hát annak az embernek valódi művészi érzékkel kellett birnia.

De ha én, a szárnyaszegett, aki már régen, még pedig repülőgép nélkül is lepottyantam a művészet (?) . . . . légköréből, amelyhez már egész lényem hozzásimulni készült, évek hosszat sem vágytam oda vissza; hát ez azt jelenti, hogy nagyon helyesen itélt Prielle, midőn Károly barátomat a művészlélek szemüvegén fölém helyezte.

SIMPLICIUS NEGYVENÉVES JUBILEUMÁRA.

Mindig szerettem Fáráó nemzedékét, kivált annak szebbik felét, a muzsikus cigányért pedig világéletemben rajongtam.

Istenem! hiszen annyi kedves órát, annyi gyönyört, élvezetet nyujtanak nekünk potom ellenszolgáltatás mellett, hogy joggal hasonlithatom őket a néptanitókra is alkalmazott gyertyához, melynek lángja fényt és meleget áraszt, mig maga a gyertya lassacskán elfogy. Hiszen imádottjaink meghóditásában is nagy részük van.

Te aranyfiatalság onnét a pezsgős palackokkal megrakott asztal mellől, mikor az édes cigánymuzsika mámorba ringat, gondolsz-e rá, hogy vajjon az osztalékból marad-e annyija a kedvedért virrasztó, barna művész-embernek, hogy másnapon családjának fölterittessen.

És ti ifjuságtokba visszakalandozó öregek, kiket jó bor mellett az édes multba visszaröpitenek a „Cserebogár, sárga cserebogár", „Ég a kunyhó, ropog a nád", „Elszegődtem Tarnóczára juhásznak", „Söprik a pápai utcát", „Kidőlt a fa mandulástól", „Juhászlegény, szegény juhászlegény", „Fekete szem éjszakája", „Kilencet ütött az óra, este van!" ... elbűvölő áriái, csináltatok-e számadást, hogy az évtizedes gyönyörökért általatok a szedőcigány tányérjába behajigált obulusok kitennének-e egy, az élvezethez mért takarékpénztári betétet.

Hát ti legalább mulatozásaitok kezdetén bankóval fizettetek, de ma már a „züllések" leszámitásával a nagyközönség csak kongó pénzzel áldozik a cigányzenének, mely ma is oly ittasitó, szinmagyar zene, sőt talán magasabb nivóju, mint volt azelőtt.

Mert hát hamisitatlan, magas művészet a cigányzene. Elismerte a művelt külföld is.

Igaz magyarok ezek a Czinka Panna barna leszármazottjai,

akik már századok előtt végigküzdötték a Rákóczi-világ fáradalmait, veszélyeit, sőt azelőtt is, azóta is mind máig jó és balsorsunkban velünk vigadtak, velünk sirtak.

Ennek a kedves, nagy családnak európai hirnévre szert tett előkelő tagját: Barcza (Simplicius) Jóskát ünnepli március 2-án a kaposvári társadalom.

*

Édes Józsim! Fáj a lelkemnek, hogy nem veszek részt a tiszteletedre rendezett fényes lakomán, de csak kifelé, mert itt, csendes otthonomban, pipaszó és ivánfai mellett ott leszek ám köztetek én is.

Itt köszöntök rád szólóban legalább igy, órákig csupán veled foglalkozhatom, de hidd el, lelkileg ott ülök, még pedig veled szemben foglalok helyet. Elvonul előttem kaposvári negyvenéves szereplésed minden fázisa. Lesem arcodról ünnepelésed hatását, melyből neked fél Európában kijutott, de azért ugy-e, jobban esik neked ez a hazai, hiszen itt voltál ifju, itt fejlődtél férfiuvá, itt lettél vén cigány. Dehogy vagy te vén, hiszen az örökifjuság forrásából ittál.

Áldjon meg a jó Isten mind a két kezével. Adja meg nekünk azt az általános, nagy örömet, hogy művészi játékodban még soká gyönyörködhessünk, ha csak akkor is, amikor neked a vonót megragadni kedved jön.

Sok szépet mondanak ma neked, én pedig megirom részedre azokat az apróságokat, a miket te tán már elfelejtettél.

Még egyszer kérlek, bocsásd meg távollétemet. Mentségem csak az: hogy nem szeretem már a nagy zajt. Meguntam.

*

Mikor ma negyven éve Marczaliból ideszakadt a banda, bizony a Bizi Ferkók, a Garai Ferkók után nagyon vidéki szaga volt, hanem az én figyelmemet már a bemutatkozásnál lekötötte a te kimagasló primás mivoltod, aki ugy kiemelkedtél közöttük, mint a keresztfenyő a páfrány-környezetben.

Világlátott Schröder Sándor barátunk Párisban léte alatt tanuja volt, midőn a párisi nép megittasult Berkesék zenéjétől. Sándorunk egy lyoni gyáros asztalához került, akit a tomboló lelkesedés hidegen hagyott.

Azt mondja barátunknak: Uram! ez engem csaknem hide-

gen hagy, hanem volt itt a mult évben egy csodás magyar zene, élén egy hibásszemü vezetővel. Az volt ám az isteni muzsika.

Ez a vezető te voltál, édes Jóskám, aki félszemeddel a világtalanok szemeit is meggyujtottad.

Hát bizony nagy ut volt ez Marczalitól (mondjuk Marseillestől) Párisig.

Én közbeeső állomásaidról, mint megtörtént dolgokról akarok regélni.

*

Göllei Inselt Samu volt a mi műkedvelő gárdánk költagja, gavallér mecenása.

Ez a talpig uriember gondoskodott arról, hogy mi, az elfáradt művészek?, kellemes utókúrában részesüljünk.

Ami akkor nagy kivételszámba ment, négy orosz trapperest hajtott. Meg is mondta rá az öreg, praktikus Stein bácsi, a kaposvári milliomos: megérem még, hogy egy lovon jár. Hát nem érte meg, mert Samu barátunk maig sem ült konflisra.

Felesége, Malvin, a kaposvári Spitzer-család fájának legbájosabb hajtása volt. Spitzerék a legelőkelőbb zsidó család volt a vármegyében, mely Kaposvár szegényeivel, vallásküllömbség nélkül több jót tett, mint tiz latifundium ura a maga népével és mindig a szentirás szavai szerint járt el jótékonyságában: ne tudja meg a balkezed, mit adott a jobbik.

Természetesen költag műkedvelő társunk előzékenysége a családdal is közelségbe hozta a műkedvelőket. Igy esett meg, hogy egyik fényes bálunkon, bár életkorához nem illőleg, ő volt a mi egyedüli lady patronessünk.

Mint már házas ember, én táncoltam vele a füzértáncot.

Az akkoron Bernáth Flóra és Kapotsffy Bélából álló mesésen első táncospár tiz ütemnyi előnynyel versenyre hivott fel bennünket a galoppban.

Bájos táncosnőm már késznek is nyilatkozott, de én — ah én, — aki a szünóra alatt boa konstriktor módjára vacsoráztam be, (no meg már elfáradt? nős ember is voltam,) egy fanyar kijelentéssel (ma is bánom) lefujtam a mérkőzést.

Isten óvjon ettől Nagyságos Asszonyom. Örülök, hogy élek, nemhogy öngyilkos szándékkal ezekkel az utólérhetetlen gyorsaságu agarakkal versenyre keljek.

*

Mindig összeszorul a szivem, ha ennek a rendkivül bájos, kedves asszonynak tragikus sorsára gondolok, melyben legkisebb része az én felejthetetlen barátomnak volt.

Midőn két éve Pécsett találkoztam ezzel a ma is ritka szép öreg barátommal, nyilt helyen, a székesegyház előtti vadgesztenyesoros sétatéren, sirva borultunk egymás nyakába. Már akkor panaszkodott imádott felesége sulyos idegbajáról, mely őt egy rövid év alatt halálba kergette.

Édes Samu barátom! Nem tudom, találkozunk-e még az életben, azért ezen sorokban bucsuzom el tőled, hogy egyuttal hálásan köszönjem meg szoros barátságodat, melyre mindenkor büszke voltam, az is maradok.

*

Ez a mi kedves barátunk vette elsőnek gondozásba a Barczáék bandáját.

Ezen célból rendezett már március havában, tehát a banda berukkolása után alig két hétre, gödreszentmártoni bérletén egy pazar, szalonka nélkül való szalonkavadászatot. Hát bizony egy sem került azokból puskacsőre.

Hohó! tévedek; volt ott azért szalonka bőven, csakhogy azokból az én puskám elé egy sem jött lőtávolra.

Estebéd kezdetén valamelyik rosszmáju vendég azt találta kikottyantani, „Nem illik ehhez a miliőhöz Barczáék zenéje."

Samu barátunknak sem kellett több.

Éjféltájt föltárul a mellékterem kétszárnyas ajtaja s a hires pécsi cigány, Dankó Gyula zenekara rázenditi a „Ritka buza, ritka árpa, ritka rozs" akkor felkapott nótáját. Természetesen a bandát fitymáló jóbarát (?) oktrojálta Inseltre, aki azt táviratilag rendelte a mulatozáshoz. Hát akkor láttam könnyezni Barcza Jóskát, de én is vele sirtam.

Várjatok csak, gondoltam magamban, közel az idő, midőn Dankóék játékához majd Jóskáékat rendelik oda felfrissitőnek.

*

A Barcza-banda szingazdag története, győzedelmes világfutása nekem adott igazat, aki már ekkor, s ezt büszkeséggel emlitem, beleláttam a banda jövőjébe. Hiszen alig néhány év telt bele s a mi házi bandánk, mint nekem Jóska barátom visszatértekor elbeszélte, dicsőséggel járta be „Londont, Leverport, Müknent".

Térdig gázoltak a külföldön pezsgőben, princesszek főzte lakomákon, ünneplés tárgyai voltak mindenütt.

Királyok, trónörökösök gyönyörködtek fönséges zenéjükben. Azt mondták, hogy künn nekik egy vikomte csak annyi volt, mint bőgőhordárjuk: a Slajmi.

Ittak hercegek serlegéből, princesszek papucsából. (No Jóska, most már elég legyen.) De higyje el tekintetes uram. Mikor letettük a vonót, azt mondta a hercegasszony: Mein lieber Jóska. Nehmens Tisch. (Sajnálom, hogy Jóska barátom tőrölmetszett angolságával vissza nem adhatom a meleg invitációt.)

Hát leültünk az asztalhoz.

Egy király s én, a primás, egy herceg és Gyömörei, a jó Babári nagybőgős, egy hájas őrgrófné mellé került. A Tóki a vézna anglikán püspökné mellé. És képzelje csak, az az istentelen rücskös gazember, a vőm, a Rigó Jancsi már ekkor is a legszebb hercegnő szoknyájához dörgölőzködött. A pimasz!

Vonjuk le a levonandókat, akkor is marad annyi dicsőség és oly páratlan kitüntetés, amiben még az öreg Patikárus Ferkónak sem volt része.

*

Ugorjunk át néhány évet. Inselt Samu és vőtársai a tolnamegyei Nosztán pusztát vették bérbe.

Az egyik sógor szerencsétlen börzespekulációi pénzügyi válságba kezdték sodorni ezt az érdemes családot.

Samu barátunkat még ekkor sem hagyta el gyémánt kedélye.

Megmutatom, hogy még élek és az orosz hadfi példájára, aki a Néva jegén a lemerülés percében Ave Cézár mintájára üdvözölte a fehér cárt, — ő is még egyszer szalutált azon hálátlan bálványkép előtt, mely szép életét uralta, az önzetlen barátság oszlopa előtt.

Rendezett egy fejedelmi pazarságu, ezrekbe kerülő vadászatot. Hogy a valót mondom, koronatanum Simon Gyula akkori könyvelőjük.

Meghivta erre Somogy és Tolna előkelőségét s a Lipótvárosi pénzkirályokat.

Husz fokos hidegben, huszonkét szankóval állitottunk be

a dombóvári vasuti állomásról Nosztánba, ahol már ott találtuk a tolnai urakat és Simplicius teljes zenekarát.

A szalonnától az osztrigáig, a trébertől a francia konyakig (akkor még drága ujdonság volt) minden közbeeső inyenc portékától roskadoztak a hosszu asztalok.

A reggelinek az erdős vetett véget azzal a tetemre hivó kijelentésével: „Nagyságos Uraim! Kezdődik a vadászat." Invitálása süket fülekre talált.

Ki az istennyila fagyasztja magát ebben a gröndlandi klimában.

Két szenvedélyes Stüsszin nem fogott ki a muszka szél.

Kapotsffy Béla árvaszéki ülnök és Fördős Vilmos szekszárdi főügyész neki vágtak a szibériai légkörtől gőzölgő hómezőknek és tizenegy nyul hamaros elejtésével megmentették Nimród becsületét.

Délelőtt tizenegy órakor megérkeztek a pesti vendégek. (Akkor még nem járta Budapest.)

A Bischitzek, Karpeleszek (ma Karsaiak), a Strasszerek, a Wahrmanok stb., velük jött a házigazda nagybátyja is, a szemesi Hónig.

Ugyanekkor hozta meg az igáskocsis akkor még Boglárról a vadonatfriss bécsujhelyi virslit, a pilseni és schweháti söröket.

Megkezdődött a dézsöné, mire Barczáék akcióba léptek.

Az estebéd tiz, tizenöt fogásból állott. A badacsonyit, villányit, somlóit kocsisbor gyanánt ittuk. Már az ötödik étekfogásnál a sámpányira került a sor.

Megittunk a három nap alatt — keveset mondok — ötszáz üveg pezsgőt.

Az első vacsoránál N., akkor törvényszéki, ma kuriai biró, a Lipótvárosiak asztalához adresszálva mondókáját, hazafiságra buzditja a mulatókat.

Fölpattan erre az öreg Karpelesz.

Kedves biró ur, nem tudom miféle nyitvahagyott bugyogóban mászkált, midőn én az ölelő édes anyai karokból — a valóban kényelmes otthonból kibontakozva, a magyar szabadságért harcoltam. Tabló.

Folyt a mulatság három nap, három éjen át.

A szabad időközöket a hazárd makaó parti töltötte be.

Ezt Fodor Géza el nem engedte.

Csak ugy repültek a százasok.

Az egyik pointier egy évre szóló háztartás költségét veszitette el hamarosan. Meg is fogadta ott loco, hogy egy álló évig nem eszik hust a főzelékhez.

És csodák-csodája: betartotta fogadalmát.

Az is bizonyos, hogy többé le nem ült hazárd kártyaasztalhoz, melyhez most is merő véletlenségből került és egybegyüjtött vagy félmillió koronát.

*

Harmadnap este kiveszi a vonót Barcza Jóska kezéből id. Sárközy Béla, ez a rendkivül szeretetreméltó ifju öreg, boldogult kedves alispánunk édes apja és nagy virtozuitással kezd játszani, de nem egész cigányosan. Majd odaszól nekem később a Ward Klára szoknyaráncai révén herceggé? avanszirozott Rigó Jancsi, másodprimás, aki a terceléshez valóban művészien értett. Tekintetes Uram (akkor még nem bruderetünk). Hát könnyedszerrel futni engedjük ezt a sok pénzeszsákot.

Maga érti a módját, hogy kell a társaságot megkeverni. Az Istenre kérem, vegye ki a Jóska kezéből a hegedüt.

Átveszem a banda vezetését s odaszólok Hónig bátyánknak, az egyik asztalnál elölülő rokonnak:

Mi a nótája bátyám?

Hát a „Repülj fecském."

Tyü, az áldóját druszám, mondok Rigónak. Ez már meghaladja az én kontár erőimet.

Hogy játszam én el ezt a cikornyás bolondságot Reményi után?

Ne féljen. Ha a maga hegedüjén elfogy a nóta, átveszem a primet. Ezen is átestünk.

Hónig bácsi ropogós ötvenest dobott a hegedüm hurjaira, a pénzkirályok is követték példáját.

A legrövidebb vendég is tiz forinttal lett szegényebb. Jó magam is ide lyukadtam ki.

Ez volt a legnagyobb összeg, amit életemben egyszerre a cigánynak adtam, mert hát akkor még nem volt osztálysorsjáték.

Hamarosan ötszáz forintot muzsikáltam össze Barczáéknak.

Ha Simplicius könyvet vezetett, igazolhat.

Hanem nagyon sokáig volt is ám becsületem a bandánál. Ha nekem éji zene kellett, ami az akkori holdvilágos hangulatban gyakran megesett, a legnagyobb pénzszóró társaságot faképnél hagyta a banda, hogy későbbi, édes oldalbordám ablaka előtt eljátsza a Szerenád-valcert.

Meg kell itt emlitenem, hogy Jóska barátom, ha kedvére való társaság előtt játszott, ha elfogta a művészet láza, hát akkor elfelejtett csapot, papot, még a tányérozást is. Meg is ráncigálta a banda igen sokszor.

Igy végződött az örökké emlékezetes nosztáni vadászat.

Tizenegy nyul és ötezer forint kiadás!

Hát azt hiszem, hogy minden közigazgatási birósági döntvény nélkül is a kincstári előadó nem rovott ki harmadosztályu kereseti adót ezen vadászterület után. (Ki tudja?) Az én nosztáni szereplésem honorálásául Wahrman Jóska vendéglátó házához meghivott engem az egész farsangra. Hát komám, köszönöm jóságodat, de leider, nem vagyok bankár, aki idejével tetszése szerint rendelkezhetik.

*

Egyizben balul ütött ki a banda külföldi vállalkozása.

Az osztrák konzul által előlegezett költséggel csaknem ugy zsuppolták őket vissza.

Megérkezének pedig ütött-kopottan. Arcukon a nélkülözés nyoma.

Mindegyikünk azon volt, hogy elfeledtesse velük a kiállott küzdelmeket.

Én, mint ujdonsült szőlőbirtokos, azt mondtam Barczának: Jöjjenek ki hozzám Ivánfára. Hozza ki a bandából a kiket akar, de a hegedü otthon maradjon. Azt akarom, hogy zavartalanul mulassanak.

Köszönöm szépen. Majd kiviszem a Babárit is. Ez századszakács volt, ez majd olyan pörköltet főz, hogy megnyaljuk az ujjainkat. Többször is megcsinálta már.

Gemacht, mondanám, ma.

*

Kijöttek hát heten.

Körülnéznek a regényes hegytetőn. Egyszerre csak uniszónó azt mondják, talán egy kis hizelgéssel a házigazdának:

Tekintetes Uram! Bejártuk a félvilágot, de ilyen, nekünk való kedves helyre nem akadtunk.

Ilyen hely kellene nekünk! ha az éjjeli fárasztó munka után pihenni akarnánk.

A város zajában nincs csendes alvásunk.

Egy gondolat villant át agyamon.

Az enyémmel átellenes szőllő két lakházzal négyszáz rénes forintokért eladó volt. Ugyanannyi teher nyomta a birtokot.

Hát én tudnék Önöknek ilyen pihenőt szerezni.

Nagy volt az elszörnyüködés.

Rögtön áthivattam a tulajdonost. Könnyen megalkudtunk négyszáz forintban. Barcza és Rigó voltak a vevők, mert, persze egy fillért sem kellett fizetni, csak a kamatokat.

Másnap délelőtt megirtam a szerződést, beadtam a bekebelezési kérvényt és délután már megtartottuk a „Hausnudlit."

Ezt csinálja utánam az amerikai fiskális.

Kijött a bandacsalád apraja, nagyja.

A banda fele játszott, a pihenő rész dalolt és ivott.

Én, a Piacsek Ferkó bátyánk mondásaként, szárazföldön is hajótörést szenvedett Olofson barátom, volt kereskedelmi hajóskapitány, akkori kaposvári állomásfőnök és még néhány bohém, kézről-kézre adtuk a kreolarcu, jaguár termetü, cseresznye ajaku menyecskéket, lányokat.

Barcza és Rigó később még fogatot is vettek, igaz csak egyest, de nekem is csak az jutott azzal a különbséggel, hogyha az én einspannerem hölgyvendéget szállitott ki hozzánk, hát akkor az Orsini gróf négyesétől az én bosnyák lovam mellé vergődött Pista gyerek felöltötte a sárgagombos kék frakkot és fejére nyomta a kagylós cilindert.

Csak az volt a baj, hogy nagyon sovány volt a Barczáék szőllője. Persze a kis gebe nem birta felhozni a hangyásmáli dörcön a termetes asszonyságokat, meg a szőllőbe valót.

Tul is adtak a szőllőn hamarosan. No még sem, csak — ha jól emlékszem — két, három év mulva.

A vagyonszerzés közvetitéséből az volt a platonikus hasznom, hogy szüret táján távcsövön át gyönyörködtem a zöld szőllőtőkék között bukdácsoló piros rokolyákon.

*

Merre jársz Rigó Jancsi?

Hányadik misszet hóditod meg téglavető ábrázatoddal?

Te hűtelen akasztófa cimere, ki Chimay hercegnőért elhagytad bájos hitvesedet, ezt a szép, kedves asszonyt, akinek oldala mellett bizonnyal jobb napokat éltél volna, mint abban a hozzád nem illő, nem tudom hányadik környezetben.

Várj csak, várj! Majd eljő a fizetés órája.

Mikor az a csekélyke kimázolt ábrázatod vélt szépséged nyomait eltünteti, amihez pedig emberi számitással már jó közel vagy; ha elmulik a talmi varázs, amibe játékod kergette a félbolondokat, akkor hiszem, szőrzsákba öltözve, hamuhintetten vissza fogsz vezekelni első bálványodnak a csalódás miatt megviselt oltárképéhez.

Hanem azt mondja ám a nóta:

De már akkor késő lesz,
Ha a szivem másé lesz.

Egy gyönge mentséged lehet; a Ward Klára, mint mondják, vakitó, de amint ezt hiszem, üres, lélekszegény szépsége.

Láttam hires asszonyod arcképét. Merő érzékiség.

Az én szememben, mely a lélek műveltségét, — a szempáron átvillanó meleg szivet nézi, a te Mariskád volt a milliomos parti, az én Jóskám testileg-lelkileg szép leánya.

Igaz, Weiler Jóska égre-földre esküdözik, hogy Kláránál szebbet nem látott, mert hát testi bájait csaknem kitapasztalta.

*

Amit pedig most elmondok, édes Simpliciusom, azt még eddig senki sem tudta. A hitestársam is csak ezen sorokban értesül arról, ha ugyan memoáromat elolvassa. Mikor a pécsi székesegyház felszentelésével kapcsolatos ünnepségekre, 1886-ban, a te hires bandádat is meghivták, a magára hagyott asszonynépség nagy mulatságot rendezett hangyásmáli Tuskulánumotokban.

Véletlenül künn ülök a szőllőházam előtti nagy diófa alatt.

Egyszerre csak nagy asszonyzsivaj, lármás vigság hangja hatol föl a völgyből.

Asszonyaitok mulattak ott, én pedig gyönyörködtem a kaleidoszkopszerü látványban.

Röviddel ezután ruhasusogást hallok. Föllátogatott hozzám, akkor szépsége teljében levő leányod: a Rigóné.

Mindig szerettem, tiszteltem, de most valóban elbűvölt bájos szépsége.

Hajh, csak ne lett volna vele sógornője, a köztudomás szerint legridegebb ellenőr: a Gyömöreiné, hát akkor, akkor... valóban nem állok jót magamért, hogy meg nem csókolom... a hattyu nyakát.

*

Jóskám. Régóta hallottalak, nagyon csendesen élek. Jóllaktam, de veled nem. Egyet kérek tőled. Ha kitavaszodik, jőjj ki még egyszer Ivánfára, de most már hangszerrel. Hozz magaddal a régiekből néhányat, akik még engem megértenek.

A Babári Dezső fehér, művészkeze már alig tud főzni, de Tóki, a tárogató nagymestere majd olyan kurucos paprikást tálal fel, hogy alig győzzük az ivánfaival leönteni.

Örömmel várok rátok, hogy még egyszer elhuzzátok az én kedvenc dalomat:

„Nincsen annyi tenger csillag az égen,
Amennyiszer eszembe jutsz te nékem,
Nem hoz erdő annyi ezer levelet,
Amennyiszer, amennyiszer emlegetem nevedet!...“

PELESKEI NOTÁRIUS MUKEDVELŐKKEL.

Készséggel engedek Roboz bátyám óhajának, hiszen mint műkedvelőnek elnököm volt és vas (?) kezének nyomát ma is érzem magasra törtetett torkomon. Leirom hát a Peleskei nótárius előadását, de nem köszöni meg.

Műkedvelő-társaságunk fönnállásának ötödik évébe lépett. Ez csak elegendő jogcim a jubiláláshoz. A tagoknak nem jár korpótlék, sőt holmi tripla beszámitásu szolgálat sem! Hát könnyü volt az ünnepséget megcselekedni.

Hanem ki kell ám tenni magunkért, mondja Miklós Pista.

Gondoltam egyet: Adjuk elő „Peleskei nótárius"-t, de ép ugy, mint a „Nemzeti"-ben. Teljes szöveggel, partiturával és lóval!?

Lóval, hogy érted ezt?

Hát nem tudjátok, hogy ott, már mint a Nemzeti Szinházban, lovon jelenik meg a peleskei nótárius.

De hát hol veszünk lovat?

Van az én édes apám köttsei istállójában egy nyugdijazott, báránynszelidségü, félvak paripa, ép a Roboz bátyánk alá való.

Megszerzem a Nemzeti Szinháztól az engedélyt, a darabot, még a kosztümöket is.

És megszerezte, persze a saját költségén. Mert ha társaséleti vagy politikai költséges mulatozásokra, bankettekre, fáklyászenére s a kapcsolatos haszontalanságokra volt szükség, — hát bizony csak Pista barátunk rukkolt elő páratlan bőkezüségével.

Nem is birta soká. Abban a százötven percentes pénzvilágban alig öt-hat év alatt nyakon felül merült az adósságok örvényébe. Csodálni lehet-e, hogy utóbb abba másokat is belerántott.

Hiszem, ezek is megbocsájtottak már neki.

Hanem az öreg Miklós Gyuri, későbbi árvaszéki elnök, Pista barátunk édes apja, valóságos pandantja volt fiának.

Nem állott kötélnek most sem, nem engedte át profánus céljainkra a szürkét.

Nagyon elfogadható, szentimentális kifogást talált. „Csak nem engedek komédiást ültetni arra a paripára, melyen feleségem mint fiatal asszony lovagolt." Szegény jó asszony, még gyalog is alig indult ki köttsei kuriájából.

Volt szindarab, szereplők, partitura, kosztümök, de hát hol kapunk szinpadra való lovat?

Műkedvelő társulatunknak egyik, Inselt módra kültagja, Schöberl Feri, akkori jutai nagybérlőnek volt egy cirkuszból vásárolt szelid lova, elannyira szelid, hogy tulajdonosa nem egyszer ugratott be vele a Fiume kávéház törzsvendégei közé, anélkül, hogy csak egy kapucineres csésze is fölbillent volna. Magam láttam, midőn egyizben a „Koroná"-ban Garai Ferkónak, a szintén hires cigányprimásnak, a „Samyl"-ra ülve kellett eljátszania Feri barátunk kedvenc nótáját, mialatt a kontrások s a kisbőgős a ló hasa alatt kommandószóra átbujkálva kényszerültek kisérni a primást. Mégsem történt baj, csak annyi, hogy a muzsikusok félelemtől meggyötört testét somlaival kellett életre kelteni.

Schöberl barátunk készséggel engedte át vasderesét a műkedvelőknek.

Hamarosan meg is tartottuk a lópróbát.

Fényözönbe boritottuk az arénát. Megtöltöttük a földszintet.

Simpliciusék teljes zenekara nagydobbal és cintányérral kiegészitetten rázenditette a „Tell Vilmos" lármás finálját.

A kecses paripa meg sem moccant.

Most már előadhatjuk a Peleskeit!

*

Sajnálom, hogy a szinlapot meg nem őriztem s igy csak találomra emlékszem meg a szereplőkről, de ezt megelőzőleg még valamit.

A páholy-mánia akkor is épp ugy dühöngött, mint napjainkban.

Odaizen hozzánk M. Mariska, a vármegye legszebb leánya, hogy kéri az első számu páholyt.

Sajnálattal üzenjük, hogy a főispán számára tartottuk vissza.

Hát akkor nem kérek semmit, válaszolta, de azért mégis eljött az előadásra.

Várj csak elbizakodott dámácskám, majd megtisztelem a dölyfődet, szólok magamban. Csak türelem.

*

Eljő az előadás estéje.

Ügyelőnk Mortenson Ede főgimnáziumi tanár volt, neki kellett gondoskodnia a szintér kivilágitásáról. Hát bizony Édi barátunk, mint ezt a kedves emberünket becézve hivtuk, a nézőtér kivilágitásáról annyira elfelejtkezett, hogy földszint, páholyok, karzat, szurok sötétségben maradtak. Hajh, ha akkor a flörtök világa járta volna! Az a hasznunk volt az egyiptomi sötétségből, hogy maga a szinpad annál jobban hatott.

Előkapkodtak ugyan a „Szarvas"-ból néhány istállólámpást, de ily megaláztatás alig ért fényes szinházi közönséget, pedig a miénk az volt ám.

Meg is fogadtuk, hogy professzorral többé szóba nem állunk, hanem Édi barátunk, mint vasas német, teljesen kiengesztelt bennünket, mert azzal az örökvidor kedélyü Lőw Sándor jó barátunkkal kitettek a „Nemzeti" vasas németjein. Oly alaposan megcibálták Roboz bátyánkat, mintha valami régi leszámolójuk lett volna vele. Bizony a nagy ráncigálásban Pista bá' rókatorkos mentéje kiment a formájából.

Azt irta minap nekem Roboz bátyám, hogy a Peleskei előadásakor a hibáslábu Svastics József főbirónak is csak karzatjegy jutott. Hát rosszul emlékszik, mert kivülem mások is bizonyithatják, hogy hét főbiró és négy járásbiró került a karzatra.

Schulhof Dolfi ékszerész, rendes mulató cimboránk ezt elhinni nem akarta és visszafordulva a préselésig megtelt nézőtérről, fölfixiroz a karzati méltóságokra. Többé nem is tudott visszafordulni és háttal nézte végig az egész előadást, de volt olyan gavallér, máskép nem is türtük volna meg magunk között, hogy duplán fizette meg földszinti jegyét.

Ezek után magáról az előadásról.

*

Roboz bátyánk, a főalak, kitünően oldotta meg föladatát.

Igaz művészettel személyesitette Nagyzajtay Zajtay István uramat, csak egy kissé gyáva volt.

(Ne bántsa Pista bátyánk az igaz szó, melyet évtizedek mulva is használok.)

A darab egyik főjelenete a csikósok és haramiák találkozása a hortobágyi pusztán.

Ezek közül már csak egynéhányra emlékszem. Azt azonban határozottan tudom, hogy a legelső haramia Trombitás Miska volt.

Különösen megjegyeztem még Horváth Jóskát, ezt a borbélyból felcserré, majd balkézről való rokonsága révén vármegyei irnokká előléptetett kóristát. Hatalmas basszusa volt, hogyne, mikor legkevesebb, kezdő megrendelése egy liter bor volt.

*

Kezdődött a hortobágyi jelenet.

Babóchay bátyánk, a „Korona" soká emlegetett gavallér vendéglőse fölülfizetésül nagy bogrács gulyáshust adatott a szinpadra, melyet a mi betyárjaink és csikósaink menten körülguggoltak, még pedig a legtöbbje háttal a közönségnek és mig a bográcsot fenékig ki nem kanalazták, szünetelt az előadás.

Ezt tessék ma megcsinálni, tudom, hogy a bogrács hamar megtelne nyers vöröshagymával.

Falatozás közben kézrekeritik a lóháton odatévedt Zajtayt: Roboz bátyánkat.

Istenem, de mily szánalmas lovas megjelenés volt ez! Dacára, hogy két kiszolgált huszárstatiszta mint fullajtár, tartotta a szelid ló zabláját, Pista bátyánkat bizony kirázta féltében a rázogató hideg. Pista bátyánk kocsonyaként rezgett a nyeregben.

Tessék nekem, az élethűen regélőnek elhinni, hogy Pista bátyánkat karon vitték a kulisszák mögé s a gyámoltalanságon fölbőszült hadfiak csaknem ugy dobták az egyik kulissza aljába. (No, nem igaz, bátyám.)

Az istennek sem játszom tovább, nyögte nagy művészünk.

De a teremtését bátyám, majd megmutatom, hogy folytatja szerepét. Csak nem akarja, hogy a bevétel felét visszafizessük, hát a morális megsemmisülés kutya? Szólok ingerülten.

„Mit bánom én. Első az életem."

Ejnye, az áldóját, itt rögtön kell tenni valamit.

Vaszary Pista bátyánk, a csikósgazda oldalán lógott a finom hangyásmálival telitett csikóbőrös kulacs.

Odaintek rögtön két markos haramiát, lefogatom az öreget? fogom a kulacsot, töltöm beléje a sziverősitő italt, mig a megfulás veszélye nélkül tehettem. Rögtön talpra ugrott. (Ugy-e igy volt kedves bátyám.)

Kedves olvasóim! Hát nem volt-e igazam azon állitásomban, hogy Pista bátyánk valódi művészettel játszott, de egy kissé talán nagyon is félénk volt. De hát ki várjon pennaforgatótól (igaz, hogy kitünően forgatta) urlovast.

No cáfoljon meg Pista bácsi, ha tud?

*

A hortobágyi jelenet után, szerepünk szerint a Peleskei nótárius és én, aki Baczur Gazsit játsztam, a pesti szinház épületéhez érünk, melynek falán ott fityegett az „Othelló"-t igérő szinlap.

Azt mondja Peleskeink: Öcsém! inkább menjünk a „Makkhetes"-be. Innét már ugyis lekéstünk, nem kapunk páholyt, pedig én ennek a léha, cifra pesti népségnek meg akartam mutatni, hogy a Peleskei nótárius még Pesten is mekkora ur!

Ennek nem a páholyváltás a módja, mondok, mert ugy vélném, hogy: sokkal uribb dolog a földszinten szerénykedni, mint a páholyban olcsón csillogni, mert hiszen a páholy ára, melybe sokszor öt-hatan behuzódnak, öt forint, mig négy zsöllye a földszinten hat pengőbe kerül.

Mondókám alatt lenéző tekintettel mértem végig a második számu páholyt, melyet durcás szépségünk mégis csak megváltott.

Szemtelen improvizálásomat tomboló taps és homéri kacaj követte, melynek vihara a második páholy felé irányult.

A szép Mariska sem kérte ám többé az első páholyt.

*

Roboz után főszerepe felejthetetlen barátunk: Csorba Edének volt, aki Othellót játszotta a legnagyobb művészeknél is ritkaság számba menő drámai erővel. Nem csoda, mestere Miklóssy Gyula szinigazgató volt, már t. i. oly módon, hogy Ede barátunknak második gimnázista korában nevelője volt az akkori Frankl Számi.

Hát ez bizony a deklináció helyett a „Két pisztoly" főszerepére tanitotta be a kis Edét, engem egy másik szerepre, de az előadásból mi sem lett, mert a direktor (?) megfelejtkez-

vén alárendelt instruktori helyzetéről, próba közben megfenyitette a kis tanitványt s erre rögtön elcsapatott.

Ugy-e a művész véna már a gyermekkorban megnyilvánult. Miklóssy megtalálta a neki kijelölt utat, de a többiek fliszterek lettek, akiket a művészet geniusza talán egy-egy Egressynek, Szerdahelyinek vagy Füredinek szánt.

Tóti Dorka boszorkányt a feltünő szépségü Schröder Hermin játszotta. Valóban megbámultuk lelki erejének nagyságát, asszonyhivalkodástól ment lelkét, hogy a viruló szép leány az undok anyóka mezébe öltözve eljátszotta hálátlan szerepét.

Dehogy volt az hálátlan. Rövid, de művészettel előadott szerepével nagy hatást keltett, midőn pedig a Peleskei nótárius megismétlésekor Desdemóna szerepében tündökölt, felejthetetlen emléket hagyott maga után.

Édes jó Herminem, most is, midőn ezen sorokat irom, igaz hálával emlékezem rád s a kábelnél is gyorsabb futásu gondolatom, kegyeletes visszaemlékezésem sodronyán kézcsókot és üdvözletet küldök neked oda ... Amerikába. Akad tán valaki, aki őszinte hódolatomat másképp is közvetiti.

Az „Éj királynője" még ma is köztünk jár, nemrég láttam s ugy találom, hogy karcsu, magas, szép alakja, éjfekete haja és szeme még mindig megvan a kedves Ilkának.

A hölgy szereplők közül még ki kell emelnem az én kis unokanővéremet, aki mint a peleskei biró leánya, tehát az én partnerem, szintén Amerikában van és mint nekem irta, nemrég is oly magyaros pörköltet, töpörtős turóscsuszát tálalt fel vendégeinek, hogy még az irr származásu farmer is megnyalta az ujját, hanem a

„Hej babám én elmegyek,
Fáj a szivem, megreped"

duettet ugy-e Mariskám bajos volna az Operenciás tenger által szétválasztott lakhelyünkön elénekelni. Légy nyugodt, szólóban is eldudolom én azt többször is, igy igazán sokszor gondolok rád.

Dehát az áldóját annak a kivándorlásnak, maholnap senki sem marad meg nekem.

Kedves kis lány voltál, kellemes hangoddal, de azért még sem szerettem veled játszani, mert a vérrokonság miatt

nem szerethettem beléd, mint valamennyi partnerembe. (Hallod-e Évám)!

*

Nagyot vétenék, ha a férfiszereplők közül meg nem emlékezném mexikói vőlegényünkről: Andorka Elekről.

T. Hölgyeim! Hozott-e műkedvelő a közjótékonyság oltárára akkora áldozatot, mint Elek barátunk, aki ifjukora virágában és mint Somogyországnak az akkori ifjuság közül legelső jogtudora, tehát számottevő partie, — eljátszotta az általános gunykacaj mellett visszautasitott mexikói vőlegényt.

Schvarcz Samu ügyvéd vállalkozott a sörös szerepére, melyhez karcsu alakja nem válván be, két darab caprice vánkossal tömte ki embonpointjét.

Nyulasy Pali, a daliás törvényszéki irodaigazgató volt az első sörös legény. Ügyes játékával és kellemes hangjával meg is felelt föladatának.

Nohát kiről szóljak még? Arra hivott fel minapi levelében Roboz bátyám, hogy magamra se sajnáljam a szót.

Legyen meg a kivánsága! Midőn a darab utolsó jelenetében a „Zrinyi"-kávéházba lépünk Peleskei bátyámmal, én az ügyelő utasitásából a kulissza mellé állitott asztalkánál foglalok helyet, még pedig vesztemre.

A szerepem szerint feketekávét kellett volna rendelnem, de sört parancsoltam, mert a szereplők fölfrissitésére a háttérben csapra ütött söröshordó keresztül huzta a szindarab instrukcióját.

A pincér leteszi a söröspoharat asztalomra, közben persze Zajtayval párbeszédem volt. Midőn kiakartam üriteni a poharat, annak hülyt helyét találtam.

Ugy féloldali tekintettel öt-hat izben is láttam egy-egy tolvaj kezet a kulisszák mögül benyulni és higyjék el kedves hölgy olvasóim, sajnos, hogy azok egyikében bájos női kacsókra ismertem.

Végre elcsipem a vagy hetedik pohár sört, ép ki akarom inni tartalmát, midőn fölordit sugónk a sugólyukból: „A kutyafátokat, megsülök ebben az alvilági melegben. Ha rögtön nem adtok nekem is, nem sugok tovább."

Mérgemben kezembe veszem a söröspoharat és nyilt szi-

nen leadom a sugónak, pedig hát az én torkom a sok énektől talán legjobban volt megviselve.

Ugye milyen familiáris állapotok voltak ezek. Valóban közönség, műkedvelők, minden zsurozás nélkül is egy családot alkotánk.

*

Trombitás barátom decemberben föllátogatott a Peleskei nótárius évszázados jubileumára.

Hazajöttem, irta nekem: „Hát komám, remek volt az előadás. Végig surrant előttem boldog ifjuságom. Fölségesen játszottak művészeink, hanem meg kell vallanom: hogy te a Baczur Gazsit jobban játszottad és dalait szebben énekelted a pesti Gazsinál."

Hogy magyarán szóljak, ez aztán a patent patriotizmus.

No édes Pista bátyám, megtettem kivánságát, magamról is, még pedig szerénytelenséggel fecsegtem, de hasonló kérelemmel többé föl ne keressen, hiába is tenné.

EGY HUSHAGYO ÉS A FOLYTATÁSA.

Megirtam a kaposvári állandó műkedvelő-társulat három kimagasló előadását. Irnom kéne még az „Eljegyzés a lámpafénynél" és „Szerelmi varázsital" operettek eljátszásáról, melyekkel társulatunk már valóban a művészet közelségébe jutott, de ezekről majd később. Ezen előadások főszereplői ugyis a hozzám legközelebb állókból kerültek ki. Ezek még várhatnak egy keveset.

Ezuttal negyvenéves asztalomról az utolsó évtizedben egybegyüjtött morzsákon rágódom. Mert hiába, véges az élet és nekem elbeszélésem legközelebbi kedves alakjaival szemben is sürgős leróni valóim vannak. Kijelentem azonban, hogy ezt a kitérést csak kivételkép teszem, mert asztalom első tiz évi teritékéről még annyi föltálalni valóm van, hogy azok közreadására ezzel a kéthetenkénti kiszolgálással alig lesz elég egy esztendő.

*

Nagyon hálátlan funkcióban, a kereseti adójavaslatok helyszini elkészitésére vezetett az utam egy kies drávaparti faluba.

A falutól három kilóméternyire eső vasuti állomáson már várt rám a még vármegyei szolgálatomból kedvelt ismerősöm: a községi jegyző.

Az állomástól két kilóméter hosszat fiatal cserjéstől határolt szőllőhegyek között folyton emelkedtünk. Midőn az egyenesre kiértünk, egy kanyarulatnál elém tárult a Drávavidék tündéries látványa, közepén a vadul kanyargó, szeszélyes ezüstfolyóval.

Mi sem természetesebb, minthogy én, a természetbolond, kanyarulaton kivül még nyakcsigolyám épségének veszélyeztetésével is vissza-vissza fordultam a mesésen szép tájkép megbámulására.

Beérünk a faluba, mely ezek szerint egy nagy platón fekszik.

A templom előtt elhaladva, meglepetve veszem észre, hogy a torony keresztje, eltérve a rendes iránytól, felénk van fordulva, tehát délnyugat felé.

Miféle tekergő kereszt ez? — kérdem házigazdámtól.

Hát, szólott hamiskásan, valahányszor kedves vendégünk érkezik, ez néma üdvözletül mindig feléje fordul. Azonfelül forgásából megvan az a különleges hasznunk, hogy széljárás szerint változó helyzete ami legbiztosabb időjelzőnk.

Betérünk a jegyzői lakba, ahol a ház urnője, ez a páratlanul kedves, háttér nélkül való szivességéről közismert szép asszony, estefelé járván az idő, kávéval és finom omlós kalácscsal várt bennünket, de én bizony szokott őszinteségemmel kijelentettem, hogy a délutáni kávézás csak a jó férjeket illeti meg, ha már egyáltalán fluidummal akar kedveskedni, inkább kérnék egy kis itókát. Pedig akkoron már rég leszoktam a napközi kvaterkázásról, erről az egészséggyilkoló szokásról, mely kisvárosunkban, ami ifjaink körében, fájdalom, nagyban dívott, vagy tán szokásban van ma is, én valóban nem tudom, de hát utazás közben kiszoktunk zökkenni a rendes kerékvágásból.

A vacsoránál már észrevettem, hogy a háziasszony derekasan otthon van a konyhában is.

*

Másnap, hushagyó vasárnapja lévén, első dolgunk volt ellátogatni a templomba.

Az oltár lépcsőjénél egy őszbevegyült, de tagbaszakadt, erőteljes papi embert látok hajladozni.

Rég voltam ezen a vidéken, akkor legutoljára, mikor feleségemet a falu mellett elfutó déli pályán hoztam le Budapestről a kaposvári édes fészekbe. A megyéből négy éven át távol voltam Vasban, papi sematizmust régen forgattam, hát igy bizony nem tudtam, ki a z... i plébános.

Midőn az első „Dominus vobiscum"-nál kifordul felénk, rögtön fölismerem, hisz ez az én kedves régi ismerősöm, akivel Magyaratádon, rokonaim: a Lits-családnál, nagyon kedves napokat éltünk át. De ez még hagyján! Mikor feleségemék családja végleg Budapestre költözött és Mernyén a vendéglátásáról híres Dornay jószágkormányzónál pihenőt tartottak, az én, akkor még

mennyasszonyomnak bucsusorát, tehát egy patent szerelmes levelet ő küldötte el nekem Mernyéről Kaposvárra.

Most már rendben vagyunk, gondolám.

Hanem meg is látszott a paróchuson, hogy valamikor Ámor postása volt.

Odatéved tekintetem az oltárképre, hát mit látok: a Koroknyai Ottó festette keresztelő Szent Jánost, a templom védszentjét, vad, férfias szépségében, a hátára vetett juhszőrme leszámitásával teljes mezitelenségbe lefestve.

Akaratlanul is a francia rémuralomra gondoltam, midőn az elvadult embercsorda a szépség istennőjéül egy kurtizánt helyezett az oltárkép helyére.

Észre is vettem a mise alatt, hogy a fiatal menyecskék és leányok többet tekintgettek az oltárképre, mint az imakönyveikbe, pedig elmondhatom, hogy oly ritkaszép fehércselédséget, mint különösen a községgel szomszédos nyolc-tiz pusztáról belátogatni szokott asszonynépet, keveset láttam életemben.

Midőn pedig mise végén, ez a szebbnél-szebb, festői szinezetü ruhákban sugározó asszonysereg a templomból kijövet hazasietett, hát ennél szebb etnográfiai látványban alig volt részem. Kár, hogy hirneves festőművész barátunk: Faragó Marci, aki pedig azon a vidéken szokott időzni, még akkor a külföldi festőiskolákat frekventálta.

Viszont soha nem láttam ily gyorsan hazarohanni templomlátogatókat. Valósággal futottak. Vajjon miért?

Igaz, hogy a káplán predikált, tehát a predikáció hosszura nyult, hogy abba csaknem a delet beleharangozták.

A puszták is messze voltak a községtől, talán az ebéd sem volt még készen. Dehogy.

Azt mondták nekem, hogy aki legelsőnek ér haza a pusztára, az ebédnél a legelső falatokat, no meg természetesen a legelső csókot kapja.

Mise végén, a papramorgónál már fölujitottuk kedves F. bátyánkkal a régi barátságot. Jegyzőéknél délben azzal leptek meg, hogy kedvemért s a hushagyó alkalmából az egész falu értelmiségét meghivták vacsorára.

Jobb szeretnék igy bizalmas négyesben maradni, szólok,

beleértve a náluk időző kedves G. Mariskát is, de hát parancs, parancs és mennyire örülök, hogy azelőtt meghajoltam.

*

A kis falu urinépe bizony gyérszámu volt, de olyan három szép asszony tagja volt, a milyet háromszáz kilóméternyi területen is dolgot adna kiválogatni. A vendég Mariska szépség dolgában a három gráciával nem versenyezhetett, hanem ezt pótolta kedves elevenségével.

A vacsora kitünő fogásait alig érintettem. Szerencsére a plébános és életvidor, igazán szeretetreméltó, azonfelül kitünő zongorista káplánjának egészséges gyomra a fogyasztásnak általam megzavart egyensulyát teljesen helyreállitotta.

Hogy is ettem volna, mikor azt sem tudtam, melyik szép asszonyt nézzem.

A bájos háziurnőt-e, a nagybérlő ritkaszép feleségét, vagy a körorvos üde, sziporkázó szellemü asszonyát.

Ennyi szépség, ennyi báj láttára bizony hamar fölcsendült a nóta:

„Nincs szebb madár a fecskénél,
A somogyi menyecskénél.
Fehér lábát a Balatonba mossa,
Hideg a viz, ki-kihuzza."

Bizony benyult vigadozásunk a hajnalba. Kitünő vendéglátásban volt részünk, de azért soká nem bocsájtottam meg a házigazdámnak, hogy éjjeli illuzióm elrontására a szemreval szobacicust, a Rozit, merő udvariasságból, beküldte hozzám a cipőkért.

*

Hushagyó hétfőn és kedd délelőttjén a hivatalos marsruta szerint elvégeztük dolgainkat.

Estére a plébános látott mindnyájunkat vendégül.

Erre már kiinvitálták füttyös fiamat is: a Kazit.

Hát ő meg a káplán, ez a két zseniális naturalista, a vacsora előtt hatalmas koncertet csapott.

Volt álmélkodás, de én is meglepődtem, midőn az ősz egyházférfiu elragadtatásában odamondotta a fiamnak, hogy „Egy percig se maradjon tovább nyárspolgári foglalkozásában. Menjen világgá." (Hiszen ugy sem volt neki.)

Még az orfeumok erkölcsi fertőjébe is beletaszigálná egyik szememfényét. (Akkor még az volt!)

Bele én, feleli, mert tudom, hogy pár év alatt összefütyülhetné a Zichy-dominium árát s akkor ő lehetne az én pátrónusom. Az lenne ám a jó világ!

Talán nem is válaszolt egészen rosszul.

*

Kedves hölgyeim figyelmeztettek, hogy gazdánknál lesz jó, magyaros vacsora, finom borok, de teára ne számitsak. (Kérdezzem csak meg Krámer táblabirót.)

Az öreg egy évben egyszer, nevenapján, adat teát, minthogy pedig hushagyó kedden nincs névnapja, tehát mondjunk le a teáról.

Még ha ilyen szép asszonyok kérik, akkor is megtagadja?

Meg az, felelék kórusban.

No hát akkor kezdem hinni, hogy mégis ma van a nevenapja.

*

Vacsora után azon vesszük észre magunkat, hogy a társaság szebbik fele faképnél hagyott bennünket, hanem egyszerre csak feltárul az ajtó és három kackiás parasztmenyecskének öltözött maszk libben elénk.

No erre rögtön föl lettünk hurozva, hát még mikor a dévaj G. Mariska belekezdett az „Özvegy vagyok, özvegy" kupléba és jól felskálázott, bokorugrós szoknyái alól szakértői betekintést engedett formás lábaihoz, hát akkor . . . akkor bizony alkohol nélkül is nekihevültünk.

Mikor pedig ugy véletlenül készakarva, táncperdülés közben belegurult az öreg paróchus ölébe, azt hiszem, hogy öregünkben is megmozdult valami, mert nyomban teát rendelt, amelyet ő persze hiába ivott meg még dupla adagban is.

Hamvazó szerdán, már ekkor a plébános fogatán, kettesben mentünk le G. Mariskával a vasuti állomásra.

Meglehetős hideg nap volt.

Bunda akadt ugyan kettő, de lábzsák csak egy. Hát bizony összeszorultunk benne ketten. De hitemre mondom, hogy a három kilóméternyi ut alatt még térdeink sem érintkeztek, pedig a hallgatag lábzsák vastagon elfödte volna csintalanságainkat, de hát

én nőkkel szemben a keresztes vitézek lovagiasságáról voltam ismeretes.

Azt mondja Mariskám a bucsuzáskor: Istenem, mily nagyszerüen mulattunk, mennyi boldog emlékkel távozom. Aztán ki tudja, látjuk-e még egymást valaha?!

Hát bizony nem láttam őt azóta. Csak annyit hallottam felőle, hogy elégedett hitves és boldog anya lett.

Mily jól esett ezeket hallanom.

*

A hushagyói napok hatása alatt kifejlődött bennem a flörtölésre való hajlam. Akkor még nem igy nevezték, hanem az öreg görög bölcs limonádés érzelmeiből határozták meg ártatlan jellegét.

De hát tulajdonképpen mi is az a flört. Szerintem egy boldog, szelid, tiszta és tiszteletreméltó érzelmi állapot, mely abban jelentkezik, hogy a nemi külömbözőség által elkülönitett két ember szivesen időz egymás körében és közelségében. Szeretettel lesik egymás ajkairól a szót, szemeik rokonszenves tekintetekben kereszteződnek, arcaikra talán szelid vágyakozások szárnyai ülnek, sziveik a rendesnél hevesebben lüktetnek, de mindkettőben alszik az állat, mert az életviszonyok tilalomfája Gábor arkangyal pallosát teszi testeik közé.

*

Azon év május havában ujból kilátogattam felejthetetlen kis falumba, már ekkor fokozottabb, de szeplőtlenül tiszta vágyakozásokkal.

Hanem mikor ott a nagybérlőék parkjában a zöld milliőben, a ház urnője lángpiros ampirjében (a plébános bátyánk szerint vámpir-jében), a szép jegyzőné pedig nyakig födött (pedig erre semmi szüksége nem volt) fekete ruhájában a felejthetetlen hushagyói napokról kezdtek csevegni, hát akkor, akkor . . . Isten bocsássa meg, arra is gondoltam, hogy mindez talán másképp is lehetne. (Jaj, csaknem elfelejtem, hogy itthon rovom e pajkos sorokat.)

Fájdalom, ezen szép májusi nap örömét nagyon megzavarta egy kellemetlen incidens.

Délfelé kisétáltunk, a különösen virágfakadáskor elbűvölően szép szőllőhegyek felé, négyesben. A társaság két tagja gyöngy-

virág csoportra bukkant, egyik szépem és én visszamaradtunk a tejfehérbe öltöztetett szilvafasor védelme alatt.

Nem tudom, a tavasz vérpezsditő ereje, a nem várt kettes együttlét, de elsősorban bizonyosan sétatársam rendkivüli kedvessége okozták-e?, elég az hozzá, hogy társalgásunk a néhány másodpercnyi időzés alatt meghittebbe, bizalmassabba csapott át.

Ebéd után az én bájos partnerem hirtelen oly rosszul lett, hogy csaknem életéért aggódtunk.

A rossz nyelvek — mert hát ilyenek még abban a kis Eldórádóban is akadtak — azt sugdosták, hogy annak a váratlanul kiütött rosszullétnek a duett volt az oka, pedig én biztosan tudom, hogy a mider.

*

Távozásomkor este az egész társaság lekisért a 11 órai vonathoz. Már előre figyelmeztettek, hogy most hallunk ám annyi fülemile csattogást, aminőben még nem volt részem. Ez a falu fülemile zenéjéről olyan hires volt, mint valaha Tihany a viszhangjáról.

Hát bizony ami csalogányaink a sirnál is némábbak voltak. Nem hallottunk még csak egy csipogást sem.

Azt mondja a káplán (engem lesujtóan végigmérve), valaki közülünk ma nagyot véthetett, ezért némultak el a csalogányok.

Nem azért, — mondok, — hanem mert elzavarta őket lármás beszédével.

*

A következő év tavaszán szintén hivatalos kiküldetésben ismét eljutottam drága kis falunkba. Csak másfél napot töltöttem itt, mert hát nem esett közbe a hushagyó!

Életem fentartója! a hideg viz s a nagy séták a szabadban.

Ekkor már egy héten át naponta utaztam rázós és nem rázós fogatokon. Tagjaim szinte megzsémberedtek.

Elhatároztam, hogy gyalog teszem meg utamat a szomszéd községbe. Pedig annak a gyalogolásnak következomban már megadtam az árát.

A vizmentei egyik községben hátra hagytam bérkocsisomat, a „tüdőfejü" Ferkót, aki napi tiz forintért mutogatott a községekben. De megérdemelte a busás fuvart, mert fogatáról levakarta a fiakker numerust, tehát számozatlanban tettem meg

körutamat, hozzá még utközben egyik legügyesebb kortesnek bizonyult. Mialatt én beszédemet tartottam, ő nagyban dolgozott érdekemben, hogy is ne, midőn fogatát, mely díszes volt, az én tulajdonom gyanánt szerepeltette.

Nosza, tőkét csinált ebből ellentáborom.

„Mit vártok az ilyen jelölttől, akinek fogatra sem telik", hiresztelték széltében.

*

Mikor az én szép asszonyaim ketteje turista szándékomról értesült, nyomban elhatározták, hogy gyalog elkisérnek a szomszéd község határáig. Meg is cselekedték.

Mikor az a két feketeruhás sugár szép alak, fejeiket bécsipiros keszkenővel parasztmenyecskésen bekötve, közre vett, hát büszkébb voltam, mintha a gróf Zichy négyese röpitett volna a szomszédos körjegyzőségbe.

Ez lett felejthetetlen, Z. . . . .-ban töltött napjaim legszebb emléke.

Nem is hiszem, hogy finánc valaha ekkora napidijat kapott.

*

Buczky atya! Mikor szögezzük megint a televizes tálat a mennyezetre?

MÉG VALAMIT A BLAHÁNÉ-ESTÉLYRŐL.

Mindent emlékezetből irok. Nincs egy sor kéziratom sem a magam, sem mások szellemi alkotásaiból.

A képviselőségem idejéből való naplók az egyetlenek, amelyeket kegyelettel megőriztem, még pedig akkorával, hogy huszonöt éve hevernek szőllőházunk padlásán a lim-lom között, én ugyan azóta ezeket sem láttam. Talán még megvannak, hacsak az egerek el nem rágicsálták.

Az sem volna baj. Annyi hazudozás, porhintés, csalafintaság, világámitás nem érdemli meg, hogy átadják a hálás utókornak.

Voltak még ezeknél érdemesb dolgaim is.

Előkelő államférfiakkal, későbbi miniszterekkel, főpapokkal váltott levelezéseim, de mikor a mostani szürke épületbe belekerültem, mind a tüzbe hánytam.

Valóságos lelki gyönyörrel itéltem azokat és gondolatban iróikat is tüzhalálra, mert ezen levelek talán senkinek sem igértek annyit, mint nekem, és senkit ugy meg nem tévesztettek, mint engem.

Az Apponyi Albert sorait soká forgattam kezemben, mert ezek semmi igéretet nem tartalmaztak, hanem ennél valamivel szebbet. Ejh, gondolám, miért tegyek kivételt.

No, egyetlenegyet mégis megőriztem.

Mit gondolnak kedves olvasóim, mit, melyiket?

Hát a „Falurossza" szinlapját, melyet ma is fölmutathatok.

Mikor Blaháné legutóbb Kaposvárott járt, Roboz bátyánk utján el is küldtem neki, de magam nem jelentkeztem. Azt akartam, hogy élte végeig ugy lássam lelkileg a nagy művésznőt, mint a mikor szivbeli kalkulusaimat csaknem megzavarta.

Hanem még ezzel a szerényke emlékkel is megjártam.

Méltóztatnak tán emlékezni, azt irtam első morzsámban, hogy a „Falurosszá"-t a szegedi árvizkárosultak javára rendeztük. Pedig előttem feküdt a szinlap, midőn ezt irtam, hanem én annak fejezetét bizony elfelejtettem megnézni, igy követtem el azt a szarvashibának bélyegezhető történeti falzumot, melynek tudatára csak hetek mulva, akkor is egy előkelő helyről jött figyelmeztetés folytán ébredtem.

*

Midőn a Prielle Cornélia előadásáról irott tárcámban műkedvelő társulatunk tagjait fölsoroltam, kihagytam annak, bár látatlanban, társulati tagság nélkül, de érdekeinkért annál nagyobb jóakarattal és eredménynyel dolgozó előkelő tagját.

Szándékosan tettem ezt, mert attól tartottam, hogy közismert szerénységét, vagy inkább az életben elfoglalt mindig komoly, tekintélyes foglalkozásait bántanám, ha őt is a bohém társaság tagjaival együtt emliteném.

De azóta oly valami történt, ami most már erkölcsi kötelességemmé tette, hogy műkedvelői életünk kárpitját szétvonva, annak hátterébe is betekintést engedjek. Hogy bemutassam azon férfiut is, aki ugyan komoly hivatásával nem tartotta összeegyeztethetőnek a nyilvános, ilynemü szereplést, de kéz alatt kifejtett támogatása, érdeklődése, annál többet lenditett társulatunk olyan dolgain, miknek megoldására az akkori társaságban elfoglalt szerény állásunk folytán mi nem voltunk képesek.

Ő a külső, vármegyei előkelőséget nyerte meg céljainkra, pedig ha nyiltan kilépett volna, a benne rejlő Isten-adományokkal, a mostaninál is nagyobb, extensivebb hirneve lehetne.

Ez az én meggyőződésem.

Hanem egyszer mégis bohém mert lenni. Fájdalom, hogy csak egyszer, pedig hát azon a bohém vonáson nincs szégyelni való.

Azt mondta nekem egyszer boldogult Kozma Sándor kir. főügyész:

„Öcsém! Nem kérek abból a fiatal emberből, a ki ifju korában legalább ötven százalékig nem ellenzéki és huszonötig nem bohém."

Hiszen hogy a legelőkelőbb példára hivatkozzam, kell-e

nagyobb bohém Európa ez idő szerint legnagyobb, leghatalmasabb, legértékesebb uralkodója: a német császárnál?

Rakásra mondja a magas szárnyalásu, klasszikus tökélyü beszédeket, fölszólalásokat, játszva bánik el a legkényesebb államfői és diplomáciai föladatokkal és emellett mindig vesz időt még szépművészeti dolgok ágilis ápolására. Szindarabokat, zeneműveket alkot, a melyekkel szemben csaknem parancsra szólitja elő a legszigorubb kritikát. És mindezek tetejébe Bismarknál is erősebb vasmarokkal intézi országai sorsát.

Hát a torlaszok rakói, a szabadságharcosok mindig a tüzvonalat keresett martirjai, bohém lélek nélkül neki vágnának a biztos halálnak?

Odatartanák melleiket a gyilkos sortüznek, a kartácsok romboló szilánkjainak, hogy a haza éltetésével, mosolylyal ajkukon, menjenek át az örökkévalóságba.

Szegény idealisták, ti, akik a hátsó sorokban meghuzódó lesipuskások számára kaparjátok ki a sült gesztenyét, akik pedig csak akkor adnak életjelt, midőn a ti véretek cseppjén megszerzett hadizsákmányon kell osztózkodni.

Szomoru! Igy van a társadalomban, politikában egyiránt.

Hát nem a bohémia, a szépművészetek gyüjtő fogalmába beékelt irodalom, költészet, szobrászat, festészet és zene alkotják-e az örökbecsüt, az örökszépet. Alkotásaik sokszor, ha kegyeletes helyekre kerülnek, ha a vandálizmus romboló szele rajtuk végig nem viharzik, évezredeken át változatlan fényben tündökölnek, mig például a tehnika legremekebb alkotásain is hamar kifog az idő emésztő ereje, romboló rozsdája.

Hát kérem, nem szabad lekicsinyelni a bohémeket.

Igaz, hogy a mi szereplésünk, már mint az akkori műkedvelőké, a művészet kertjébe csak a keritésen át tekintgethetett be, de hát a kerités mellett állott, a honnét egy merész szökéssel már játszva bedobhatta volna magát a művészetek küzdelmes, de boldogitó talajára.

Ezek után térjünk már egyszer a mi rejtőzködő bohémünkhöz.

*

A vármegyei közigazgatás és törvénykezés szétoszlódása után 1872-ben, tehát ép negyven éve jött közénk egy fiatal biró.

Budapesti ügyvédből vállalkozott a birói tisztre, a hol már jogász korában tekintélyes szerepe volt. Ő viselte ugyanis a jogászsegélyző egyesület elnöki tisztét.

Magával hozta bájos, nagyműveltségü nejét.

A fiatal biró magas látköre friss szellemet hozott a mi, a nagyvilág forgatagától távol álló kis fészkünkbe.

Az egész város társadalma ritka szeretettel vette körül az ujon érkezett értékes házaspárt.

A férj finom tapintata a kis városunkban alig elkerülhető, nem egy izben kényes természetü differenciákat szerencsés kézzel bogozta ki, rendező talentuma pedig csakhamar megnyilvánult, mikor az akkor városunkban időző huszár, dragonyos és dsidás tisztekből összpontositott lovasiskola tagjai által a kaposváriak részére rendezett, valóban ritka fényes bált nekünk viszonozni kellett.

Hát rendezett ő a „Házasság rokkantjai" cimen és firmával olyan ragyogó táncmulatságot, melyet soká emlegettek az uri körökben és mely amazokét messze tulszárnyalta, annak dacára is, hogy a mi rendező jelvényeink selyem papucsból készültek, melyekkel, mint az általunk egyedül kiérdemelt rendjelekkel, ott kellett szégyenkeznünk a megyei székház nagytermében. A terem közepén egy akkora terjedelmü papucs diszlett, hogy városunk szereplő társadalmának fiatal és öreg férjeit mint a rabigába hajtott férfiui önállóság szánandó alakjait tüntethette fel a lovastiszt urak szemében, de hát ők megértették a symbolum igaz jelentőségét, vagyis ellenkezőjét annak, a mit fitogtattunk.

Már valóban elérkezett a legfőbb ideje, hogy emberemet megnevezzem. Hát ez a közkedveltségü, ifju törvényszéki biró senki más nem volt, mint Makfalvay Géza.

Főispánok dicséretére soha nem tudtam irányitani a születéstől ellenzéki véremet.

Ez nem volt kenyerem, mint lapszerkesztő, nem is huztam szubvenciót, pedig éveken át forgattam a hirlapirói tollat.

Hálás megemlékezésem most sem a főispánnak, hanem az akkori társadalom egyik legkedveltebb tagjának szól. (Bár megvallom, hogy róla mint főispánról is igen szivesen irnék, ha tudnám, hogy soraim nem jutnak kezeihez.)

Adózom pedig ez okból azon gavallér eljárásnak, melyet Blaháné fogadásában helyettünk kifejtett. Mert hát nagy fejtörést okozott nekünk a fővárosi közönség hódolatával körülvett díva kaposvári elhelyezése és szórakoztatása.

Már első tárcámban emlitettem, hogy Blahánét Makfalvay Géza, akkor már a legelőkelőbb, legkeresettebb ügyvéd látta vendégeül akkora előzékenységgel, hogy mint a szobaleánytól megtudtam (mert ezektől legtöbbet lehet megtudni a hozzá értő embernek) a művésznő selyem takarójára még a külön e célra megrendelt finom reggeli pongyola is oda lett helyezve.

*

Nagyon megnyugtat, hogy tévedésem ezen utóalkalmat adta nekem, melyet egész önzéssel arra is felhasználok, hogy a helyszüke miatt rövidre szabott első tárcámból kimaradottakat vagy kifelejtetteket elbeszéljem.

Blaháné megérkezését követő napon, tehát az előadás napján, mi főszereplők őt, a vendéglátó házban, a hol csak ő talált elhelyezést, fölkerestük, akkori férjét: Soldos Sándort (a kit később mint műlovart láttam egyik pesti cirkuszban!) és Toldi Ferit, a velük jött zsurnalisztát a „Koroná"-ba dugtuk be. De mikor tisztelgő látogatásunkat tettük, már ezek is ott voltak Makfalvayéknál.

Alig hogy belépünk, karon fog engem és férjét a díva s odaállitt bennünket a nagy állótükör elé ezen szavakkal: „Mindenki azt mondja, magam is igy találom, hogy Önök nagyon hasonlitanak egymáshoz."

Összehasonlitó birálatát igy fejezte be:

„Hát nagy a hasonlatosság azzal az eltéréssel, hogy az én Sándorom erősebb magánál."

Hát bizony vékony saláta is lettem volna a tartalmas pecsenyéhez.

(Őszbeborult fővel lehet igy beszélni, amikor ez a szóbeszéd a kérkedéstől nagyon messze áll és mert a históriát csak hiven kell átadni az utódoknak.)

Makfalvayéktól mentünk a megye nagytermében tartott főpróbára, melyben Németh Náci, ez az ezermester, olyan diszes szinpadott álitott fel, hogy az még Blahánét is meglepte.

Főpróbánk alatt a terem félig megtelt a kiváncsiakkal.

Hisz boldognak tekinthette magát, akinek arcára a felejthetetlen művésznő csak egy szemsugara is ráesett.

Hát kérem én ekkor már vagy tiz népszinműben játszottam és énekeltem a főszerepet, de tessenek elhinni, hogy a nagy művésznő jelenlétének tudata oly elfogulttá tett, hogy zavaromban, ami eddig velem meg nem történt, egy másodpercre hangom elcsuklott, a félelemtől összeszorult torkom gikszert adott.

Főpróba végeztével az elengedhetetlen délelőtti sörözés után, hol Soldos Sándor protektori hang kiséretében megveregette vállaimat, „Most már nem féltem Lujzámat a partnerétől" Makfalvayék ebédjére mentünk, a kik mint már egy izben említém, ugyanekkor a műkedvelő társulat főbb szereplőit is meghivták.

Megirtam azt is, hogy engem Blaháné erősen megleckéztetett azért, hogy a finom ebédből derekasan kivettem részemet, de mentegetődzésem legfőbb érvelését közzétenni elfeledtem. Azzal argumentáltam ugyanis, hogy én azóta, midőn Magyarország legelső énekművésznője előtt már szerepemet eljátszottam, tehát a tüzpróbát kiállottam, tul vagyok minden lámpalázon, ahhoz a közönséghez pedig, a mely előtt ma játszom, már annyira hozzászoktam, hogy láttára inkább öröm, mint félelemmel lépek a lámpák elé.

No várjon csak, majd próbára teszem a bátorságát.

Be is váltotta fenyegetését. Midőn Finum Rózsi az érmelléki bürün, miután Göndör Sándor szivének meghóditásában sikertelenül kisérletezett, megtört szivvel bucsuzik, vége kettőjük jelenetének, ami annyit jelent művésznyelven, hogy elfogy a szöveg, elhal a nóta. Megkönnyebbülten lélekzettem fel, hogy vége a nehéz drámai szinezetü jelenetnek. Hát mi történik?

Az én Finum Rózsim visszalép a hidról, mellém kerül, derekasan oldalba taszit s elkezdi:

Igy bucsuzatlan, lángoló szerelmem csak egy kis viszonzása nélkül hagysz eltávozni, szólj már, mi a szándékod.

Hát annyit ki tudtam nyögni, semmi, mehetsz.

Most még csak azzal az intelemmel szolgálok műkedvelő utódaimnak, hogy jól megválasszák kosztümjeiket.

A Göndör Sándor cifra szürét Schöberl Feri akkori jutai nagybérlő kölcsönözte nekem.

Első juhászbojtárjának akkoriban méregdrága, hetven forintos, sujtásokkal agyonteremtettézett szürét, aminőt ma már látni sem lehet, talán csak az országos kiállításokon műemlékül bemutatva. Hogy is telnék manapság ily drága cifra szürre a bojtárnak, de az én jólelkü barátom szemét könnyen ki lehetett törölni, ki ugy ellenőrizte gazdaságát, hogy naponta bejárt sörözni Kaposba, esténként pedig velünk mulatott, no meg még valakivel.

A szürt az előadás előtt talán egy negyed órával szállitotta be az igáskocsis, mert hát kocsi kellett annak.

A szür heteken át a fütetlen kamarában lóghatott, az idő is (március végén bár) elég csipős volt, hát biz az én főkosztümöm csaknem csontkeménységüre szilárdult, fölengedni pedig nem volt ideje.

A kulisszák mögött nyakamba vetem. Szerencsémre a darab instrukciója szerint a „Csap-utcán végestelen végig" dallamát már a kulisszák mögött el kellett kezdenem. Nyomban érzem, hogy a hangom fölmondani kezdi a szolgálatot. Mi a fránya lehet ennek az oka? hát akkor veszem észre, hogy a szürnek torkomat átfutó szija, mely a Kazi fiam inggallérjánál is szélesebb volt, — vaspántba szoritotta torkomat.

Mi lesz most, hát segitettem magamon, mert az áldóját, csak nem teszem tönkre művészi hiremet?

Hát biz én a nyilt szinen kiakasztottam a nyakamból és bedobtam a szinpadra, Blaháné nagy bámulatára. (A közönség persze azt hitte, hogy ezt az előirt duhajkodás hozza magával.)

És hallják csak mi történik.

A kemény szür szobor merevséggel áll meg a szinpadon, szerencse, hogy peckességében legalább hármat nem lépett. (Ha akkor a spiritizmus dühöng, hát talán ezt is megtette volna!)

*

De most már be kell számolnom arról a történelmi botlásról, melyet a „Falu rossza" jövödelmének elszámolása körül elkövettem, mert biz ezt az előadást nem a szegedi árvizkárosultak, hanem a tisztán műkedvelő-előadásaink jövödelméből létesitett kisdedóvoda céljaira adtuk elő.

Ezt az előadást ugyanis összetévesztettem a „Falu rosszá"-nak általunk első izben, házi erőkkel rendezett előadásával, a

midőn is a „Finum Rózsi" szerepét Löwenfeld (Réti) doktorné, ez a kedves, szép asszony játszotta, akinek kellemes hangját merő véletlenül fődöztük föl, mert akkor még nem divott, hogy a szobacicusok cérnahangjaira emlékeztető sikoltozásokat is az utcai szélnek eresszék. Az igazi tehetség, amilyen a mi doktornénk is volt, szerényen meghuzódott a zárt ablakok mögött.

No végre hozzájutok a tévedés fölismeréséhez.

*

A mult napokban, a halálrózsák eltüntetésén fáradozó nagy emberbarátok egyesületének legujabban megválasztott társelnöke, a mi kedves főispánunkhoz, a kaposvári dispanzér javára rendezendő monstre nyári ünnepély részleteinek megbeszélésére egy katonatisztek és cibilekből álló küldöttséget vezettem.

A küldöttség távoztával kettesben maradtunk.

A főispán azzal a kijelentéssel lep meg, hogy olvasta a Blaháné előadásáról irt tárcámat, hanem figyelmeztet, hogy annak históriáját egy kissé elferditettem, mert hisz ezen előadást nem a szegediek, hanem a kaposvári óvoda javára rendeztük.

Méltóságos Uram! Ez lehetetlen, hiszen midőn azt a tárcámat irtam, előttem feküdt a szinlap.

Hát pedig nekem van igazam.

Majd meglássuk, felelém. Utána nézek a dolognak és holnap megadom a választ.

Otthon kiteritem a szinlapot, melynek minap csak a szereplőit olvastam, hogy róluk irhassak s megrémülve látom, hogy főispánunknak volt igaza.

Midőn igy tépelődve fölmerül képzeletemben az előadást követő bankett minden részlete, egyszerre mintha valamely látatlan erő rázta volna fel emlékezetemet, megvillant agyamban: persze hogy az óvoda javára játszottunk, hisz a banketten egy gyönyörü verses fölköszöntőben Makfalvay Blahánét, mint a kisdedek jótevő angyalát ünnepelte.

Másnap fölkeresem a főispán urat, hogy vezekelve beismerjem nagy tévedésemet, de még inkább hogy elkérjem tőle szép versét.

Ha megtalálom, amit alig hiszek, szivesen bocsájtom rendelkezésére, felelé.

Aggodalmas napok közt vártam a leletet.

Hetek multak, mig végre a közel napokban kapok egy saját kezéhez föliratu, bepárnázott boritékba zárt levelet, s ott találom a remek fölköszöntőt, azon nagybecsü fölhatalmazással hogy azzal mint „Egy adattal a multak történetéhez", tetszésem szerint rendelkezhetem.

Igy jutottam azon szerencsés helyzetbe, hogy teljes régi szövegében bemutathatom olvasóimnak.

*

Még most zord az idő, nem himes a fagyos föld,
Ma még szürke az ég és a szép erdő sem zöld,
A tél fehér fátyla alig vonult még el
És minálunk immár csalogány énekel.

Zeng dalt melyben benn van multunk dicsősége,
Hazánk jövőjének kétes reménysége,
Szép dalt, amely majd vig, majd pedig borongó,
Mint a magyar ember, sirva vigadozó.

Bájos dalát hallva, mélyen elmerengünk
És hő érzelmektől áradoz kebelünk,
Szerelem, bubánat, majd pedig pajzánság
Sziveinkben egymást folyton váltogatják.

A szép délibábot látjuk képzelmünkben,
Amint reng hajnalban a róna-tengeren.
Látjuk fönn lebegni a dalos pacsirtát,
A mely zöld vetés közt keresi a párját.

Föltünik előttünk Mátránk kéklő orma
És Tiszánk partjának kis halász-kunyhója,
Látjuk a zöld erdőt szelid halmainkon
S halljuk mint hullámzik a zajló Balaton.

Halljuk a mint sürü erdő homályában
Bánatos gerlice turbékol magában,
Halljuk langyos estén a tilinkó hangját,
Melylyel csalogatja a legény, babáját.

Szóval, dalod hallva, föltünik előttünk
Szép költészetével hazánk s népéletünk.
Magyar zenér vagy te, magyar szemed, dalod,
Magyar a termeted s minden mozdulatod.

Érted és dalodért ezért lelkesedünk,
Ma mégis bánattal telik meg a szivünk,
Mert hisz alig jövél, már ismét távozol,
Igaz a csalogány is majd itt, majd ott szól.

Csak hogy ha elrepült az erdei zenér,
Jön helyette másik s az is szépen zenél,
De te egyetlen vagy, párod nincsen neked,
S ha te elmégy, többé nem halljuk éneked.

Távozásod nekünk, szép tavasz után, ősz,
S alig remélhetjük, hogy ismét visszajössz.
Kérünk hát, ne menj el, „Csak még ma ne menj el",
Mióta hallottunk, „Nem birunk szivünkkel!"

És ha mégis elmégy, dalod ne hagyjon el,
Soká áldjon az ég bájjal és szépséggel,
S aggok lesznek kikért jövél: a kisdedek,
Dalodban még ők is gyönyörködhessenek.

*

Mekkora szerénységre vall, hogy valaki, akinek alkotása értékét fölismernie kellett, harmincnégy éven át rejtegesse szép költeményét, melyet mind mondotta, Blaháné a pesti lapok számára magával vinni akart és mely most is csak merő véletlenből lesz megörökitve.

Ti természetellenes versfaragók, epés műkritikusok, ti szecessziós költők és rezonra dolgozó szellem-munkások, olvassátok el ezt a három évtizednél régibb alkotást, mely tele van az érzelmek keresetlen melegével, szindús élettel és ne feledjétek, hogy azt nem a ti gárdátokból való, szakadatlan versfaragásban trenirozott, hanem egy műkedvelő szerző irta, a kinek ez talán első, de bizonnyára utolsó kisérlete volt; akkor

hiszem, megbillentitek vaskalapotokat nem a ti céhetekhez tartozó ragyogó költészet előtt is.

*

Befejezésül, minthogy nem lesz többé alkalmam Blaháféle reminiszcenciákat szellőztetni, elmondok valamit.

Blaháné sem az előadás előtt, sem az előadás után egy szónyi bírálatot nem tett szereplésemről, hanem midőn a vasuti állomáshoz kihajtottunk, hova a vonat indulása előtt kisvárosi szokás szerint legalább egynegyed órával megérkezénk, félrehiv engem s azzal kezdi a nekem örökké emlékezetes társalgást:

Mondja csak meg édes Gruberem, minő állása van magának és mennyi a fizetése?

Azt már tudta, hogy nős vagyok, mert a feleségem játszotta a Feledi Boriskát, a ki vele szemben egy kissé el is szólta magát.

Mikor az előadás estéjén már csaknem hogy a rendező csengetyűje megszólalt, feleségem a megyei székház másodemeletén levő öltözőjéből, a hol a frizőrre talán Blaháné miatt soká várakoznia kellett, a kulisszák mögé csaknem futva betoppant, Blaháné amolyan népszinházi stilusban, persze nagy izgalmában, mondhatnám rárivalt feleségemre. Ez sem maradt adósa, valamint nekem sem soha. „Egy kissé szelidebben is szólhatna", felelé életpárom. „Itt nincsenek ám komédiások."

Visszatérve ettől a kellemetlen emlékű intermezzótól, folytatom Blahánéval váltott társalgásom ismertetését.

Vármegyei alügyész vagyok, szólok a nagyasszonynak. Fizetésem évi ezerkétszáz forint és kétszáz forint lakbér.

Nevetséges, ha akarja, én egy hatezer forint kezdő fizetéses állásba helyezem. Tamásy legközelebb nyugdijba megy, helyét biztositom Önnek, hisz Evvánál van akkora befolyásom, hogy pártneremet magam választom meg.

Csókolom a kezeit, megkéstem én már erről, (akkor azt hittem,) azután meg az én hűséges feleségemet sem viszem szivesen abba a tarsaságba.

Hát hiszen ő neki, ha nem akar, nem kell közénk vegyülnie, szólott csaknem neheztelően.

Megmaradtam elhatározásom mellett. Igaz, hogy feleségem tőlünk alig pár lépésre társalgott.

Tudja mit. A maga hangja teljesen Tamásy szerepeihez való, s igy állandó partnerem lehetne. (Tehát ő még mindig nem kapitulált.) Csak a játékából hiányzik az az egészséges paraszt móka. Adok módott arra, hogy azt elsajátitsa.

Jöjjön fel egy hétre hozzánk. A szereposztást ugy állittatom össze, (persze akkor és még igen sokáig a népszinháznál ő volt a direktrix), hogy hat napon át Tamásyt forsz-szerepeiben élvezheti. Ennyi elég lesz, hogy az uri-paraszt modorból kivetkőzzék. Azután a következő vasárnapon föllép velem.

Elfogadtam a kedves ajánlatot, melybe, ma is nagy csudámra, feleségem is beleegyezett.

Értem már, egykor ő is közel állott ahhoz, hogy Böhm Guszti, az akkori operai rendező biztatására bekerüljön a „Nemzetibe", ha ipamuram el nem üti a nagyratörő szándékát azon sorsdöntő, a rendezőnek tett kijelentésével: nem adom lányomat komédiásnak, pedig a szó tágas értelmében mégis csak ahhoz került!

Röviddel ezután nyolc napi szabadság kérése végett jelentkezem Jankovics főispánomnál. Hogy mint kerültem hozzá, maig sem tudom.

Valószinüleg Csépán alispán távollétében.

A főispán urnak gerinces viselkedésem miatt nem állottam a képéhez, meg tán sejtette is szándékomat.

— Aztán mire kell az a szabadság!

Hát bizony én szokott őszinteségemmel kirukkoltam szándékommal. A kérdés is meglepett.

Hát jó, megteheti, de csak egy föltétel alatt, ha előbb leköszön az állásáról.

Hisz álnév alatt játszom.

Az nekem mindegy. Nem engedhetem, hogy tisztviselőim komédiázzanak. Különben is már kijátszhatta magát.

Ha akkor az én főispánom Makfalvay Géza lett volna! De talán mégis jobb igy.

VOLT TANITVÁNYAIMROL.

Egyik helyi lap március tizenkettediki számában Diszpanzér cimen, Kaposi álnév alatt egy igen érdekes cikk jelent meg. Annyit irtak mostanában a diszpanzérról, hogy azt csak átfutottam és reám egy orvosi értekezés benyomását tette.

Napok multán figyelmeztettek a közleményre, mely mint mondták, velem előnyösen foglalkozik. Igazuk volt, jobban, mint azt valaha megérdemelhettem.

A cikk rám vonatkozó része szószerinti szövegében a következő:

„Ha jól emlékszem, mi diákok Gruber Jancsitól hallottuk, hogy már ezentul nem lesz deres, mert eltörölték a botbüntetést. Ő magyarázta meg nekünk, hogy a botozás nem a XIX. századba való. Mintha ma is látnám Gruber Jancsit, a daliás fiatalembert az iskola katedráján. Beállott kisegitő professzornak a gimnáziumba. Az ókori történelmet magyarázta nekünk s olyan érdekesen tudott beszélni, hogy gyönyörüséggel hallgattuk az előadását. Nekem még most is az emlékezetemben van, amit a római kulturáról beszélt.

Gruber Jancsi volt akkor a diákság ideálja. A mi szemünkben ő volt a magister elegánciárum. Még az utcán is utána szaladtak a nebulók s boldog volt, aki eldicsekedhetett, hogy Gruber Jancsi megszólitotta. Akkor még senki sem hivta Jánosnak. Fiatal volt, akkor került ki a főiskolából az életbe."

Hát t. olvasóim, a kegyeletes visszaemlékezésnek, az igaz hálaérzelmeknek mily magas foka kell ahhoz, hogy egy volt tanitványom negyvenhárom év multán ily nemesen emlékezzék meg arról, aki alig pár hónapig befolyásolta értelmi fejlesztését.

Mint utóbb sikerült megtudnom, a cikk irója egy, államunk legfontosabb érdekeinek képviseletével a külföldön megbizott miniszteri tanácsos.

Nyomban megszülemlett bennem az elhatározás, hogy ezt a csaknem példa nélkül való hálás megemlékezést hasonlóval viszonozzam. Elhatároztam tehát, hogy volt tanitványaimról, azokról, akik fölemlitésre méltók, vagy inkább akiknek életviszonyairól elválásunk óta tudomást szerezhettem, én is elbeszélgetek.

Elsősorban az erre legérdemesebb Kaposimmal kéne kezdenem, de négy évtizedet meghaladó elválásunk óta csak hivatali gyors emelkedésének fokozatairól értesültem a „Tiszti cimtár"-ból, igy tehát sajnálatomra be kell várnom, mig fényes pályafutásának részleteit — hiszem — tőle megtudhatom.

Mielőtt volt kedves tanitványaimról való visszaemlékezésem sorozatához fognék, el kell mondanom, hogy kerültem én a kaposvári főgimnázium tanári székébe.

Azt irja kedves Kaposim, hogy „beállottam kisegitő tanárnak". Bocsánat a helyreigazitásért, nem egészen igy volt.

Midőn 1869-ben az addigi négy osztályos gimnáziumot az ötödik osztály megnyitásával hat osztályuvá emelték, a tudós tanári kar, melynek jó emlékében tartott növendéke voltam, engem, az akkori tanfelügyelőségi tollnokot, fölkért, hogy vállaljam el az ötödik osztály osztályfőnökségét.

Mert uraim, akkor még nem volt ám annyi filozopter, mint manapság, midőn a tudományosan képzett ifjak sokszor dijnoki állásban kénytelenek — bár ideiglenesen — meghuzódni.

Eötvös József báró, akkori kultuszminiszter, a tankerületi főigazgató: Kádas Rudolf fölterjesztése alapján megengedte, hogy hivatalom mellett a segédtanár tisztét is betölthessem.

Ezen mellékfoglalkozás elvállalásával, mely akkor nagy összeggel, havi ötven forinttal volt honorálva, hármas munkám akadt.

A heti 18 órás tanitásom mellett, mert az ötödik osztály vezetésén felül, hol a történelmet, magyar irodalmat adtam elő, a 2, 3, és 4-ik osztályban tanitottam a földrajzot és a német nyelvet, tehát ugyszólván mindenese voltam a gimnáziumnak, el kellett végeznem a tollnoki teendőket, azonfelül akkor készültem a birói vizsgára is.

Fél éven át esti 9 órától hajnali két óráig dolgoztam, mert

persze nappal erősen igénybevett szellemi erőm fölfrissitésére is szükségem volt, azon felül a társas életi mulatozásokból is ugy szombat és vasárnaponkint kivettem megfelelő részemet.

Jól emlékezem, hogy vége felé a könyvek fehér lapjai sárgás szinben és betüi zöldben játszadoztak a nehéz munkától elgyengült szemeim előtt. Szerencse, hogy nem sokáig tartott ez a szellemi tulfeszités, a melyet tessék utánam csinálni a mai elernyedt ifjuságnak.

*

Ezek után áttérek a tanitványaimmal való foglalkozásra.

De ez nem könnyü feladatnak tetszik. Hol szedem én össze a százon fölüli nebulónak csak nevét is.

Pedig Istennek legyen hála, különös emlékező tehetséggel birok, sem jót, sem rosszat elfelejteni nem tudok, még ha akarnám is. Tessék nekem elhinni, hogy a szabadságharc idején nem egészen négy éves fiucska voltam, de azért teljesen, a részletekben emlékezem azon szomoru dologra, midőn Jellasich tizezred magával bevonult Kaposvárra. Mintha ma is látnám a vörös köpenyes granicsárok, az ugynevezett szerezsánokat, akiket ijesztőül a kamarilla reánk zuditott s akiknek végső maradéka Buda ostrománál lett kardélre hányva.

Még azt is tudom, hogy az érettségi vizsgán én, a leggyengébb matematikus, a másodrendü egyenletek trigonometriai megoldását kaptam feladatul, a következő alapképlettel:

$$x^2+px=q,$$

Ha hiszik, ha nem, megfejtettem.

Mindig peches életem sugalma megsejtette velem, hogy én a legnehezebb feladatot kapom és Vizy Pista, mostani szakácsi-i plébános, akkor a székesfehérvári theológiai tanfolyam másodéves hallgatója, előre megcsinálta nekem a nehéz feladványt, amelyet három napi munka után bemagolva, matézistanárom nagy bámulatára, gépiesen megoldottam.

Hát különös ember is volt ez az én angyalszelidségü barátom, akinek a gimnáziumból való kilépése után is az isteni matézis még mindig a kis ujjában volt s aki e mellett gyönyörü költeményeket irt a szemináriumi Bimbókör annáleseibe.

Ritka jelenség, hogy az artium liberalium tere s az exakt tudományok mezeje egyaránt jeles mivelőjükre találjanak.

*

Végre rátérek tanitványaim megemlékezésére. Ezt csak ugy tehettem meg, hogy dr. Haidekker Károly, egyik kedves tanitványom szivességéből hozzájutottam a kaposvári gimnázium 1869-iki értesitőjéhez, melyet még a főgimnázium könyvtárában sem találtam meg, de amelyet a hálás tanitvány kegyelettel megőrizett.

Kezdem pedig Kacskovics Mihályon, a kultuszminiszterium népiskolai ügyosztályának miniszteri tanácsosi rangban levő szakavatott vezetőjén.

A néptanitói kinevezéseket, mint volt és pedig kettős tanférfiu, állandó figyelemmel kisérem. Hát bizony észrevettem, hogy somogyi vérét nem tagadta meg a mi tanácsosunk, mert ha szülőjemegyebelinek érdekéről van szó, ritkán zárkózik el teljesitésétől.

Az én kedves kis Miskám, mint az értesitőből látom, második eminens volt. Őt csak Cser Gyula előzte meg, aki nálánál jobban pingált, mert ennek a rajzból is kitünője volt, pedig hát magánoktatója, a szélhámos Mihálfi olyan szépen tudott irni jobb és bal kezével egyaránt, hogy váltóra még egy adótáros aláirását is rá tudta volna hamisitani. Azt hiszem, később ezt is megtette. Mi természetesebb, minthogy ezek után őt az akkor alakult tornaegylet jegyzőjévé választottuk, hogy is ne, mikor szemünk láttára még a tükörirást is bemutatta.

Ezzel a jeles emberrel majd egy más alkalommal bővebben foglalkozom, most csak annyit, hogy később kataszteri felügyelő lett a Jászságban, hol husz emberrel dolgozott.

Boldog emlékü Vaszary János ügyvédünk itt találkozott vele, akinél kényes multjáról való hallgatásért rimánkodott. A jólelkü ügyvéd nem is árulta el korábbi szereplését.

Ugy tudom, később mint számüzött török pasa szerepelt a hiszékeny nagy Alföldön.

Hát ez a szerencsésnek nem mondható instruktor-választás sem tudott ártani Miska barátom értelmi fejlődésének. (Igaz, mellette voltam én egész három hónapig!)

Legutóbb a székesfehérvári önképző körnek mult évi április havában tartott ötvenéves jubileumán találkoztam az én kedves tanácsosommal, érdemes alispánunk fivérével, ahova

mint minisztere kiválasztott embere, a tanitvány kegyeletéből annak kiséretében ellátogatott.

*

Szólok másodsorban Helischauer (most Csajághi) Béláról, aki Kacskovics iskolatársa és mint ilyen, harmadik eminens volt s aki jelenben egy budapesti árvaház jól dotált igazgatója.

Senki sem veheti tőlem rossz néven, hogy érdemsorozat szerint foglalkozom tanitványaimmal, mert az én ideális szemembén még most is ezek számitanak első sorban.

Az én kis Bélám ezenfelül nagy érdemet tett arra, hogy felőle hálásan megemlékezzem.

Ott ülök a „Korona" kávéházban délutáni pihenőm alatt, midőn azon vészhir hangzik el, hogy ég a „Körtönyei" bükkös!

Az egész társaság kirohant a helyszinre, hol ekkor már mintegy husz holdnyi terület lángban állott.

Hát igazában egy kis praire égésének látásában volt részünk.

A vadak futva menekültek, recsegés, ropogás töltötte be a forróságig áthevitett levegőt.

Vakmerőségemről mindig hires voltam, még diákkoromban is, hát a tanár hogy hátrálhatott volna meg a nebulók láttára. Mindig közelebb férkőztem a tüztengerhez és bizony Isten csodája, hogy ép bőrrel menekültem meg. A nagy ugrándozásban azonban tárcám kiesett a zsebemből, amit én nem vettem észre; huszonhét forint volt benne. Nagy szó ez október 17-én, de hát akkor kettős hivatalom volt.

Midőn kiérek a vizmentes helyre, előáll az én kis Bélám, kezében a tárcámmal, inkább noticcal, melyet előtte a katedrán többször forgattam.

Az ilyen ember, a ki zsenge ifjuságában a karakternek ily fényes bizonyitékát adta, ugye megérdemli, hogy az árvák sorsát hűséges kezeire bizzák?

*

Most kivételt teszek, a kevésbbé jeles egyik tanitványomról való visszapillantással, mert amennyire hiuságát ismerem, talán megsértődnék hátratolatása miatt.

Ez a tanitványom a mi népszerű, kedves Hagelman Karcsink volt, aki közkedveltsége révén Karcsi marad az idők végtelenségéig. Karcsi barátunk akkoron a negyedik latint frekventálta.

Közepes tanuló volt, de nagy tekintélyü, mert hát édes apja, mint könyvkereskedő, a tanári karral jó lábon állott.

Mikor ugy szorosan fogtam, vissza is felelgetett, de hát értettem a módját a megszeliditésnek, mert nem vaskézzel, hanem szeretettel dolgoztam. Az én, már akkor is hosszu, Karcsim rövid idő alatt kezes báránykává változott, ez annál könnyebb volt nekem, mert alapjában nagyon jólelkü fiu volt.

Később hallottam, hogy Karcsi barátunk, midőn az érettségire készülő tanuló ifjak előtte a tulterheltetésről panaszkodtak, nagy keményen odavágta: „Mi ez a mi diákkori életünkhöz, a midőn föladataink sokkal nehezebbek voltak a magukénál és mi azokat játszva oldottuk meg."

— Hát olyan könnyü tanuló volt, bátyánk? kérdezték Szigethy Gyula Sándor, mostani jeles kórházi igazgató főorvosunk és Psik Bandi, miniszteri titkár.

— Hát bizony az! Csak beletekintettem a tankönyvbe és jobban tudtam leckémet professzoraimnál.

— Ezt igazán nem néztük volna ki Karcsi bátyánkból, de hát a tények előtt meg kell hajolnunk.

A két okos diák nem érte be az egyszerü állitással. Utána kutattak az érdemsorozatnak s igy megtudták, hogy Karcsi bátyánk bizony elég hátul kullogott.

— No, Karcsi bácsi, most már ne nagyzoljon, láttuk a kalkulusait.

— Tévednek, az a Hagelman Károly az én unokatestvérem volt, (az pedig a gimnáziumnak a falait csak kivülről látta.)

*

Ideiglenes tanárkodásom idején egy szelidarcu ifjucska foglalt helyet az itteni gimnázium IV. osztályának első padjában, amely kitüntetésre példás magaviseletével, hangyaszorgalmával s ezekből folyó kitünő osztályozásával szolgált reá.

Sokszor megfigyeltem, mily szigoru pedanteriával tartotta rendben könyveit, iskolaszereit, mint figyelt a tanár előadására, pedig erre talán neki volt legkevésbé szüksége, aki már otthon teljesen elkészült föladataival.

Ez a jeles ifju dr Haidekker Károly volt, a „Somogymegyei Takarékpénztár" jogtanácsosa. Itt kifejtett működésében is megnyilvánul a már tanuló korában fölismerhető lelkiismeretes pon-

tossága, szelid, jólelkü bánásmódja, pedig, köztapasztalat szerint az állandóan pénzkezeléssel foglalkozóknak ritkán sikerül megőrizni az eféle, gyengéd hajlamokat.

Ugylátszik jól osztályoztam, midőn az általam előadott tantárgyakból kitünőnek minősitettem. Az élet igazolt.

*

Városunk egyik elsőrangu „Gyökere", dr Kovács József tiszti ügyész, bizonnyára többre vitte, mint amit tőle diákkorában várni lehetett, bár közepes, jó tanuló volt (hisz köztapasztalat szerint ezek érvényesülnek legjobban), már akkor erősen ellenzéki hajlamokkal. Tudta, mi fán terem a dac, a tanárok ezen gyülölt vendége.

A rosszmájuak azt tartják felőle, hogy szerencsésebb telekspekuláns, mint ügyész. Csak hadd szapulják kedvük szerint. Én pedig a legtöbbjével azt mondom: manapság a gyakori revolverdurranások s Amerikába átugrálások korában már nagy előny, ha az árvák anyagi gondozása hűséges kezekben van.

Egyszer, ha komolyan vette volna, nagyon közel állott a képviselőséghez.

Azt mondják, hogy körutjaiban nyelvben, kifejezésekben, modorban annyira megközelitette a népies viselkedést, hogy a t. polgártársak közülök való származására fogadkoztak.

Kár, hogy nem került be a T. Házba, ahol főkép napjainkban, kézzelfogható szolgálatokat tehetett volna.

Mindig jóleső érzéssel látom, csak azt nem bocsájtom meg neki, hogy a tanitvány tul akar tenni volt tanárán — az őszülésben, kivált amióta én a tiszaujlakival ismeretségbe kerültem.

*

Dr Berzsenyi Gerő, akit a törvényhatóság zöld asztalánál kifejtett ügyes szerepléseiről s főkép a lengyeltóti-i kerületbeli képviselőválasztásoknál érvényesült befolyásáról mindnyájan ismerünk, a gimnázium akkor létesitett V. osztályának 7, mond hét! hallgatója közül érdemsorozat szerint a második volt. Ez magában nem sokat jelentene, ha nem tudnók, hogy mikor népesebb tanintézetbe került, ott is megállotta a helyét.

Ő volt az ifjuság legjelesebb szavalója. Hogy is ne! A nagy költő leszármazottjának az ártium liberálium művészetében csak ki kellett tünnie, hogy ne is szóljak, már akkor érzett zamatos

magyarságu stylusáról, melyet mint a magyar irodalom tanára, volt alkalmam észrevenni.

Egy-egy átvirrasztott báli éjszaka után, midőn ugy a negyedik óra felé szempilláim álomra kezdtek lehajlani, rögtön fölajánlott szavalatával ő tartott ébren és mentette meg tanári reputációmat.

Ajánlkozását egyebeken felül soronkivül is elfogadtam, mert hiszen nekem jutott a föladat az akkoron hét főgimnázistát Demosthenes művészetébe bevezetni.

Valóban sajnáljuk, hogy lengyeltóti-i ügyvédségét s a vele kapcsolatos politikai szolgálatokat a keszthelyi közjegyzőséggel váltotta fel, azért örömünkre esik tudni, hogy végleg nem szakitott szülőmegyéjével, amennyiben a törvényhatóságban bizottsági tagságát megtartotta.

*

A Haidekkeréhez hasonló szelidségü, pontosságu Bereczk Sándor, városunk mérnöke, volt az akkori III. osztály legjobb tanulója, a német nyelv kivételével teljes kitünő sorozattal.

A mult viszonyaival ismeretlen helyi sajtó, főkép ha anyagban megszorul, sokat üt rajta.

Erősen gunyolja különösen a ferde utcanyitásokat, miket teljesen barátunk teherlapjára ir.

Aki tudja, hogy az utcák ferde helyzetének, hogy többet ne emlitsek, a Somssich Pál- és János-utcák botrányos eltérésének valódi oka a telkek eredettől ferde helyzetében keresendő, s aki be volt avatva az intézésbe és tudja, hogy az egyenes irány megteremtése esetén, a telektulajdonosok kapzsisága folytán háromszor akkora kisajátitási költségre lett volna szükség, amivel a kisajátitók nem rendelkeztek, az városunk mérnökével szemben kell, hogy letegye a fekete szemüveget.

Én a fölsoroltakon kivül erősen tisztelem benne mindenkor tanusitott politikai elvhűségét és örülök, hogy mint volt tanitványomról emlékezhetem meg felőle.

*

A mérnökről önkénytelenül a műépitészre irányul megemlékezésem.

Lencz Sándor városunk legelső épitőmestere az akkori III. osztályt frekventálta, nem ugyan valami brilláns eredménynyel,

ami természetes is, mert hiszen hajlama már ekkor a reáliákhoz vonzotta, a gimnáziumi tantárgyak tehát későbbi jeles kiképeztetésében nem nagy szerepet játszhattak.

Ő teremtette meg városunk épitkezésében a modernt, a stylszerüt, még pedig olyat, hogy a városunkat látogató idegenek arról a legnagyobb elismerés hangján emlékeznek.

Talán ennél is nagyobb érdeme, hogy szaktudásával, lelkiismeretes ügybuzgalmával a helyi ipar érdekeinek s egyáltalán iparügyünknek a legbuzgóbb, leghivatottabb harcosa volt mindenkor.

*

Az alsóbb osztálybeliek közül legkedvesebben emlékezem Vucskics Gyulára, erre a halovány arcu, élénk szemü, csaknem művészies hajzatu szép fiura.

Kevesen vagyunk ma már, akik a Vucskics névre még emlékszünk. Az én kegyencem atyja jónevü, keresett ügyvéd volt, rideg, zárkózottnak látszó ember, de akinek sikerült a látszat vékony burokján áthatolni, meleg szivet talált ott. Gyermekeit, a mi kis Gyulánk kivételével, akit annak hires orvos nagybátyja pályájára szánt, — rövid egymásutánban veszitette el. És valóban nagy reményekre biztató módon indult el az én kis növendékem pályáján. Már mint orvosnövendék Barcsra küldetett az akkoriban ott dühöngött trachoma elfojtásánál való segitkezésre. Itt kötött barátságot egyik rokonszenves drávai hajóskapitánynyal.

Egy izben tulterheltségével járó fáradalmaira a Dráva, ezen talán legszeszélyesebb folyó hullámaiban keresett üdülést. Fürdés közben látta kapitány barátja hajójának közeledését s annak üdvözlésére a hajóhoz akart uszni. Közeledését senki észre nem vette s igy az üdvözlés helyett örök bucsut vett a kapitánytól s vele sokaktól, akik a törekvő, rokonszenves ifjut szerették.

O volt az én legszeretettebb tanitványom, hogy miért, azzal adós maradok.

*

Nőthig Jánosról előbb hittem, hogy filológus, mintsem tengerész lesz, mert a földrajzzal és mennyiségtannal hadilábon állott, mig a nyelvekből jeles osztályzata volt, de ha a maga-

viseletből nyert „törvényszerü"-jét, a vásottsághoz közelálló jelzőjét tekintem, nem lep meg, hogy Neptum fiának csapott föl.

Ez a már gyermekkorában izmos, szép fiu, mint tengerésztüzmester bejárta a fél földtekét. Élvezettel hallgattam legközelébb is rendkivül érdekes, sokszor veszélyes utazásainak elbeszélését, miközben bámulatra ragadtak földrajzi ismeretei.

Most examinálná Péter János akkori tanára a földrajzból, hiszem, a tanár ur kapná az „elégséges"-t.

Barátunk utazásairól jegyzeteket, naplókat irt, egy rendkivül veszélyes utját pedig rajzban is megörökitette, amidőn közel állott ahhoz, hogy a hullámsirban lelje halálát.

Viharos multu barátunk jelenben Törökkoppány és vidéke autonómiáját igazgatja körjegyzői minőségben, még pedig olyan szerencsés kezekkel, hogy azelőtt anyagi zavarokkal küzdő községeiben alig akad dolga a végrehajtónak, mi több, körjegyzősége székhelyéből már ipari vállalkozók is kerülnek.

Több izben kértem uti naplóit, melyek közzététele egy törekvő magyar ifju tengerészéletének érdekes epizódjait képezné, de sikertelenül, ugy látszik ő maga akarja földolgozni azokat. Csak minél előbb.

*

Dominák András mind négyesekben utazott, de a testgyakorlatban egyese volt. Tagbaszakadt fiu. Földhöz is vagdalta iskolatársait és különösen kitünt a diákok és inasok akkoron gyakori harcaiban. Egyszer akkor léptem a tanterembe, midőn a katedra közelségében egy nálánál jóval gyengébb ifjut kezelt. Nem szégyenli magát, dörgöm oda tanári tekintélyem teljes latbavetésével. Birkózzék a piactéri komédiás-bódé akrobatájával. Nem dicsőség ezt a cingár gyereket csontos kezeivel ráncigálni.

Andrásom ugylátszik nagyon szivére vette a dorgálást, mert ettől kezdve békét hagyott iskolatársainak. Ez idő szerint Bonnyán tanitóskodik szerényen meghuzódva, dolgozva még fizikailag is, akár Cincinnatus. Egy-egy képviselőválasztásból, a jelölt pártállása és személyisége szerint változó programmal ki szokta venni a részét.

Utjártamban a mult ősszel találkoztam vele. Örömmel fogadott. Ép bucsu napja lévén, beinvitált egy pohár borra, amidőn is büszkén emlegette, hogy tanitványom volt. Én is!

*

Befejezésül arról emlékszem meg, akiről elsőben kellett volna szólnom, de cikksorozatom kezdetén még nem találtam meg. Ez: Krisztinkovics Ede, miniszteri tanácsos, gazdasági konzulunk, Berlinben.

Volt tanitványaim közül tehát eddigelé ő érte el a legmagasabb polcot. Édesatyja vármegyénk árvaszéki ülnöke, később kaposvári ügyvéd volt, aki mint huszárkapitány az egész szabadságharcot végigküzdötte.

A mi emberünk, ez az igazi Self made man, saját erejéből, nagy tudása, sokoldalu műveltsége és páratlan munkabirásával rohamosan emelkedett.

Mint jogászgyerek már az akkori fiatal hirlapiró-gárda egyik elismert tagja volt, de mert abban az időben ez a foglalkozás nyugodt megélhetést még nem biztositott, egész fiatalon a fölmivelésügyi miniszteriumba lépett, ahol gyors egymásutánban emelkedett mostani fontos pozíciójáig.

Egymásután kapta kormányától a legkitüntetőbb megbizatásokat.

Több törvényjavaslat előkészitésére ő lett kiszemelve. A milleniumi kiállitás egyik igazgatója is volt. Az Akadémia megbizásából több nagyobbszabásu munkát irt, ezek egyikén dolgozik ma is.

Hozzám intézett megtisztelő soraiban, bámulattal látom magas képzettségét, európai látkörét és bár leveleiben kifejezett nézeteivel mindenben egyet nem érthetek, valósággal elbűvöl nagy talentuma, melyet kaposvári tanárai ugylátszik észre sem vettek vagy hogy a zseniálitással járó élénk temperamentuma nem tetszhetett a vaskalapnak, mely ma bizonnyal leemelődnék a tudós fejekről.

Az a megtisztult világnézet, az a magaslátkörü meghatározása a közviszonyoknak, az a sokoldaluság, melylyel rendelkezik, bámulatot keltő.

Honunk legujabb történelméről, annak vezéralakjairól sokszor a közvéleménynyel szemben elfoglalt, de az általa fölkutatott történelmi kutfők lelkiismeretes és elfogulatlan földolgozásából meritett itélkezése elannyira meglepő, hogy évtizedes köznézeteket, avatott és laikus véleményeket dönt halomra.

Mélyen érező szivére vall ehhez a kaposvári röghöz való

nagy ragaszkodása. Arra kér legutóbbi levelében, hogy keressek részére nyaralásra alkalmas birtokot valamelyik kaposvári szőllőhegyben, hogy ide évente ellátogathasson.

Hozza Isten közénk mielőbb, szűkebb hazánk büszkeségét.

Ő volt, aki negyven év multán egyik helyi lapban szeretettel emlékezett meg rövid tanári működésemről. Elismerő szavaira ez a tényeknek, a valóságnak megfelelő válaszom.

Ugy elfogott a volt tanitványaimról való megemlékezés kedves érzete, hogy, ami soha erényem nem volt, csaknem a hizelgés határáig jutottam, de hát nehéz is azokról irni, akik között élünk. Szolgáljon még mentségemül az a figyelem és ragaszkodás, melyet velem, az akkoron szintén ifjuval szemben, volt tanitványaim tanusitottak és melynek emléke kitörölhetetlen nyomokat keltett lelkemben.

A róluk irottak legkevésbé akartak dicsérő ódák lenni, csak inkább a fölötti örömöm kifejezése, hogy azt a kevés magot melylyel rendelkeztem, hálás talajba hullattam.

Más volt akkor a tanár, mint manapság, nemcsak tanitott, de nevelt is. Nem kötötte magát a rideg tanrendszerhez, nem nyargalt a fegyelmi szabályokon, hanem tudása, tehetsége teljes erejét, szive egész melegségét átárasztotta tanitványára.

Tanár volt és nem tisztviselő.

Csak néhány példára hivatkozom.

Volt az akkori gimnáziumnak egy (bocsánat a kifejezésért) vásott tanulója. Egy izben Péter tanár egész napra bezáratta, de volt lelke délben megnézni, mit ebédel a fiu.

A tanártól erre a mi kis nebulónk rövid távozásra kért engedélyt és mialatt a tanteremből kimenekült, azt a tanárra zárta s a kulcsot eldobta ugy, hogy a büntetés felét a tanszobába becsukott tanárnak kellett kitöltenie.

És mi történt? Összeült az akkor konszesszusnak nevezett értekezlet. Egyik tulszigoráról ismert tanerő a konzilium abeundival kezdi. Közbevág erre Mortenson Ede, ez a volt tanitványai emlékében ma is hálásan megtartott, müveltlelkü tanár: miért tennénk tönkre egy ifju életet azért az éretlen stikliért, bizzátok rám, majd én elbánok vele és másnap alaposan elnadrágolta Csorba Jóskát, most honvédhuszárezredest. Igy beszélte el nekem ezt maga az ezredes.

Midőn én érettségiztem, mint az osztályban leggyöngébb matematikus, az irásbelivel sehogy sem boldogultam. A föladvány háromnegyed részét szerencsésen megkaptam, de a befejezést már nem. Egészen magam maradtam az osztályban. Tizenegytől tizenkettőig az ellenőrizést ép a matezis tanára teljesitette, akit pedig hetekkel előbb érzékenyen megsértettem.

Még most sem készült el a föladattal? — kérdezi.

Kedves Főtisztelendő Uram! Ön tudja legilletékesebben, hogy én azzal itéletnapig el nem készülhetek. Mit tett erre az én haragosom? Kettesben voltunk. Leszált a katedráról és megcsinálta föladatom végét.

Ez a ritka ember Pallér Kelemen cistercita-rendi tanár volt, később a székesfehérvári főgimnázium igazgatója, aki egy izben, mint érettségi biztos, Kaposváron is szerepelt.

Olvassa el kérem Hornyánszky ur ezeket a sorokat!

*

Hányszor láttuk és látjuk ma is példáját annak, hogy a közép tanodáinkban mostohán sorozott ifjak a felsőbb oktatás termeiben elsőkké váltak még azon tantárgyakból is, melyekből amott az utolsóknak soroztattak.

A mi időnkbeli tanárok nem birtak egyetemi készültséggel, de higyjék el, hogy többet ne emlitsek: aki pl. az itteni akkor még algimnáziumban megállotta helyét, másutt is kitünt.

És mi okozza ezt a hanyatlást?

A tananyagot az ifju lélek megerőltetéséig, sok fölösleges, az életben vajmi kevés reális értékkel biró ismeretekkel összehalmozó tanrendszer s az ehhez való konok ragaszkodás.

*

Egy érdekes epizóddal fejezem be emlékezéseimet.

Katalin bálját tartottuk a „Koroná"-ban, melyen nekem mint főrendezőnek, tanári mivoltom dacára megjelennem kellett.

A tánc végeztével, a ma is divó szokás szerint, levonultunk a kávéházba, hol utoljára hármasban maradtam F. Jóska barátommal és Mihálfival, Kacskovics Miska, jelenben kultuszminiszteri tanácsos, svihák nevelőjével.

A tanár ur a bali mámor hatása alatt szokott óvatosságáról megfelejtkezve, talányos multja redőit kezdte bontogatni.

Ezek közül arra emlékszem legjobban, midőn nagy hitre közölte velünk, hogy ő tulajdonképpen Szumatra császára volt.

A mindig ötletes F. Jóska azt veti oda: beh kár, hogy az adókat be nem szedette és nem tartott meg valamicskét magának.

Hát hiszen beszedettem volna én, feleli, de a francia beavatkozás elkergette a végrehajtóimat.

(Beh sokszor elkelne ilyen francia invázió.)

Bizony már erősen derengett, pedig november járta. Ott fefelejtettük magunkat a Garai Ferkóék zenéje mellett, várni, mig Láipczig bácsi üzletét kinyitják, hogy az akkor divatos borkorcsolyát: a rusznit beélvezhessük.

Rémülettel veszem észre, hogy a toronyóra tanórám kezdő idejét: a nyolcat üti.

A nagy férfiu visszatartó karjaiból kibontakozva rohantam ki a kávéházból. De mi történt? A tanár ur Garai egész bandájával, az akkoriban fölkapott mexikói induló hangjaival elkisér egész a gimnázium portájáig, nagy elszörnyüködésére dr. Fail Attila igazgató s a tudós tanárkarnak.

Hanem azért nem fordult ki a tanvilág kereke.

Kihuztam fölfrissülés nélkül a négy órát. Igaz, délfelé csaknem lefordultam a tanszékről, melyen Berzsenyi Gerő rögtönzött szavalata tartott ébren.

Most pedig bucsut veszek tanitványaimtól, azok elnézését kérve, akikről a helyszüke miatt meg nem emlékezhettem.

MIKOR A RIPLI JÓSKA BÁRÓ LETT.

Mindig elhibázott dolognak tartottam, mikor a képviselő, főkép beszámolójához, képviselőtársait magával viszi, mert vagy rokonszenvesebb, értékesebb a vendég képviselő, ekkor árt a meghivó képviselőnek, vagy ennél gyengébb legény, ez esetben nincs rá szükség. Még egy harmadik is megeshetik: mikor a meghivott, kinek érkezése már alarmirozva lett, — nem jő el. Ez a legveszedelmesebb.

Megengedem, vannak esetek, midőn az asszisztenciára szükség van, de erre ritkán jön a sor. Hát én bizony senkit sem vittem magammal mutogatóba, hanem egyszer még sem kerülhettem el a támogatást!

*

Szüz függetlenségi programmal léptem föl kerületemben. Megválasztásom után a kerületbeli zsidóság is pártomra állott, sőt közel álltam rokonszenvük teljes kinyeréséhez, de szép kilátásaimat tökretette az önzés és irigység, ez a minden jót megrontó diabolikus iker-érzelem.

*

Szalay Imrét 1881-ben csak néhány szótöbbséggel választották meg a lengyeltóti-i kerületben. Ettől kezdve Imre barátunk folyton átkandikált az én kerületembe: a szillibe, és 1884-ben komoly készületeket tett a kerület elhóditására. Nevezetesen megalapitotta az erősen antiszemita izü „Kaposvár"-t, melyet több példányban ingyenesen küldött kerületem minden községébe.

A várt eredmény nem maradt el. Kerületem hetven százalékát antiszemitává nevelte az ingyenes maszlag ugy hogy ezek után egy cseppet sem lepett meg, midőn röviddel a választások előtt Istóczy, Vadnay & konzortes a képviselőház könyvtárában azzal a kérdéssel rontottak rám: „Mi lesz a szilli kerülettel, vállalod-e programmunkat, mert ha vonakodnál, ellened mi is jelölünk."

No, vélem hirtelen, két ellenjelölttel venni föl a harcot egy kissé nehéz dolog nekem, a pártkasszától és minden egyéb Wertheim-féle szerektől távol állónak. Határoztam.

„Tudjátok mit, engedjétek nekem magamnak azt a bolondságot megcsinálni, amiben fejeiteket töritek, majd magam is elvégzem."

Békét hagytak.

Azt hittem, már most szabadon dolgozhatom, hanem van ám a képviselőjelölt urak szándékánál valami hatalmasabb is: a felséges népakarat.

Az 1884-ik év egyik ragyogó vasárnap reggelén nagyszámu küldöttség keresett föl Fő-utcai lakásomon; a küldöttség tulnyomóan igaliakból állott. Nagy ünnepélyességgel fölkérnek a jelöltségre, miközben egy memorandumfélét nyujtanak át a markomba. Átveszem a dokumentumot és azt látom, hogy abban a visszahivási záradék kihagyásával ugyan, de már előre meg lett határolva politikai „Utasitás"-om, mely is olyaténkép hangzott, hogyha az antiszemitizmust is föl nem veszem programmomba, hát akkor, vérző szivvel bár, de más jelölt után néznek.

Átfutom a néhány száz választó által aláirt nyilatkozatot és nagy bámulatomra, mit látok azon: leghűségesebb függetlenségi vezetőembereim névsorát.

Legyen kivánságuk szerint, mondtam sóhajtva.

*

Igy kerültem én azon kevesek közé, akiknek Kossuth Lajos zászlója sarkába Istóczynak, ennek a már akkor sem normális gondolkozásu embernek zürzavaros igéit kellett beilleszteni, mert hát kérem, a morális kényszernek is százféle kialakulása van ám!

Ez az ur nagy hatalom volt, akitől az akkori parlament jobban félt, mint a mai Tisza Istvántól. Hogy is ne, hiszen ugy osztogatta a mandátumokat, akár Kossuth Ferenc. Nem csoda, ha még az akkori szabadelvüek legtekintélyesebbjei is buzgón szorongatták a nagyvezér kezét, ha más nem látta, a — folyosón. Csoda-e, ha én, a kiforratlan politikus is lépre mentem és felültem a talmi hatalom rémképének!

Igy jutottam a t. antiszemita urak közé, de csak féllábbal, mert az ülésszak bezárását megelőzőleg tartott beszédemben (a képviselőházi naplóval, mint egy izben már megirtam, szol-

gálhatok) kijelentettem, hogy függetlenségi pártállásom fentartásával, programmomat az antiszemitizmus kérdéseinek megoldási szándékával kibővittem. Nem is tessékeltek ki a pártból. Kónyi Manó pedig, a képviselőházi gyorsiroda akkori nagynevü főnöke, városunk szülötte, beszédemet ezen emlékezetes kritikával tisztelte meg.

„Kedves földi. Vigye az ördög a maga antiszemitizmusát, ez a legveszélyesebb. Amit azok a bolondok összevissza kiabálnak, az a légynek sem árt, de egy ilyen konciliáns és észszerü beszéd nagyobb veszélyt rejt magában."

*

Ezekután természetesen beállott az általam hangoztatott nagy alkalom, hogy beszámolómhoz nekem is kellett még pedig antiszemita patináju asszisztenciáról gondoskodnom.

*

Mire én 1884. őszén a beszámolóig értem, az antiszemitizmus már fölcsapott vármegyénkben elannyira, hogy a csurgói és szigetvári járásokban valóságos fia-pogrommokat kezdtek rendezni. Kerületem ennek dacára egyre sürgette a beszámolót, vagy talán ép azért. Már kerületemből olyanok is akadtak, akik azt kérdezték tőlem: „Nem tudnám-e megmondani a napját, mikor lehet már ütni a zsidókat"?

Mikor Csépán alispán beszámolóm határnapjának hirét vette, kéretett, hogy annak megtartásáról lebeszéljen.

Nagy baj lesz abból öcsém, ha kimegy, szólott. Hiszen már ott is ugy állanak a dolgok, hogy az üzleteket bezárták, ingóságaikat pénzzé tették és készen állnak az elmenekülésre. Azonfelül ugy értesültem, hogy a szomszédos Tolnaszél összes pásztoremberei bizonyosan rendbontás okából, elmennek öcsém beszámolójára, akiről azt hiszik, hogy a rombolásra megadja az engedélyt!

Az alispán kérő szavai annyira meghatottak, hogy már a visszalépésre gondoltam, de eszembe jutott, hogy a beszámolóra meghivtam Andreánszky Gábor báró képviselőt. Hogy szegjem meg szavamat egy eleven báróval szemben?

Alispán ur — felelém, akkor lesz baj, ha ki nem megyek. Csak bizza rám a dolgot! Ismerem én azt a jó népet és ismerem az én vajszivü bárómat, aki egy csirkeölés hangjától Budapestig visszaszalad.

Igen, de én ismerem a verekedésről hires tolnaiakat.

Majd megismernek ők minket. A somogyi ember senki fia elől sem szokott meghátrálni.

No hát menjen édes öcsém az Isten nevében és visszajövet mondja el nekem a történteket.

*

A beszámoló reggelén sürgönyöz Andreánszky, hogy saját kerülete tartja elfoglalva, nem jöhet.

Tyhű, az áldóját, mit csinálok én a beigért báró nélkül? Igaz, hogy eddig magammal is beérték, de most már tőről metszett és nem beoltott antiszemita képviselőt akartak látni.

Mit csináljak?

Báró fogdosás közben találkozom az áldott emlékü Rippl Jóska iskolaigazgatóval, ezzel a kipróbált hűségü függetlenségi pártemberrel, az én soha el nem felejthető, igaz barátommal, aki a pártért, politikai elveiért, ha kellett volna, életét is odadobja és barátaiért is mindenre kész volt mindenha.

Elpanaszoltam neki fura helyzetemet.

Elmegyek én veled, — feleli.

Jaj édes barátom, köszönöm jóságodat, de elfelejted, hogy előbb bárónak kellett volna születned.

Hát leszek én, ha kell ez is!

Fölcsapott.

No most halld tehát, mi lesz a szereped. Szónokolnod nem kell. Nem bizom benned. Ritka okos ember vagy, de a beszéd nem kenyered.

Hát mit tegyek?

Nem szólsz semmit, mig beszédemet be nem fejeztem, azután, ha kedved tartja, de jó szünet után és röviden beszélhetsz, kikötöm főkép, hogy mint báró senkinek be nem mutatkozol.

*

Rengeteg közönség várt reánk, melynek soraiban nagyon sok ismeretlent láttam, pedig arról voltam hires, hogy csaknem mint Mátyás király a fekete seregét, személyenként, név szerint ismertem választóimat.

Az én Jóska barátom előtt mélyen hajlonganak. Nyakrafőre méltóságozzák. Ő stoikus nyugalommal fogadja a hódolatokat. A bővebb ismerkedés meggátlása végett azonnal belekezdtem beszédembe, amelyet szándékosan hosszura nyujtottam és akként fejeztem be, hogy: tekintve a nagy megpróbáltatást, melynek hosszura nyult beszámolómmal türelmüket kitettem és főkép, mert a vendégképviselő ur (a báró nevét ki nem mondtam) utazása miatt teljesen kimerült, mentsék őt fel a beszéd terhétől. Nagynehezen belenyugodtak.

Miközben a választók közé vegyülünk, megdöbbenéssel látom, hogy az ör. Cs ..... tanitó Jóska barátomat élesen szemügyre veszi. Egyszerre csak kiszalad ajkán a minket lesujtó somogyi szólam:

A r.... seb egye meg, hisz ez az én Ripli Jóska barátom. Régen láttalak, azért nem ismertelek föl rögtön és sirva borult barátunk nyakába.

A jelenet bármily érzékeny volt, a hideg zuhany hatását keltette környezetünkben. Szerencsére ezek akkor már csak az intimusokból állottak, akik a pártért és emberükért mindent megbocsájtottak.

Igy lettél édes Jóskám báróvá, igaz csak pár órára. Bezzeg elsőszülött fiad, a Rippl-Rónai Jóska már tovább vitte a bárósságnál, mert európai hirü, nagy művész lett belőle, aki minden helyesen gondoló itéletében többet nyom az Andreánszky-féle báróknál. A jóságos Isten megengedte legalább érned az időt, midőn nagynevü fiad főrangu cimerének festésével már jó részben elkészült.

*

Mikor népem sürü sorai közé vegyültem, akik között még ott voltak a tolnai vendégek, hát bizony sok revolvert, baltát láttam az öltözetekből kikandikálni, hogy ne is emlitsem a termetes fütykösöket. Mindezeket azonban sikerült tétlenségre kárhoztatnom azon kijelentésemmel: hogy ezt a kérdést, az antiszemitizmust, mely ma lekötve tartja a sziveket, elméket, nem az utcán, nem bottal, revolverrel, hanem törvénykönyvvel a kézben lehet megoldani.

Beszédem végén, minthogy akkor a vasárnapi munkaszünet még nem állott fennt, az én kereskedőim a napokkal előbb be-

zárt üzleteket fölnyitották és bizony olyan is akadt közöttük, aki a Tolna-széliekkel jó üzletet csinált.

*

Mikor pedig Csépán alispánnak a beszámolóról beszámoltam, ugy megrázta a kezemet, amint még soha, pedig sokszor megrázta.

VIG LEGÉNYEK TÁRSASÁGA.

A mi időnkbeli szintársulatok téli deficitjeiket legtöbbnyire Kaposvárott heverték ki, pedig akkor még nem volt pazarul díszes, költséges szinházunk. Csak amolyan ütött-kopott deszkaarénánk, télen pedig a „Korona" nagyterme. Vicinálisaink sem voltak, melyeken Kaposvár „vidéke" a legzordabb időben is kényelmesen bedöcöghet, hanem volt önzetlen műpártolás, valóságos „Hazafiság a nemzetiség"-nek, mondaná Bizai báró.

Élénken emlékezem, hogy a hatvanas évek elején Reszler hatvantagu opera-társulata két hónapon át játszott telt házak előtt a mi, akkoron még falunak mondható városunkban.

Már ekkor oly nagy bolondja voltam Thália templomának, hogy órákon át elleskelődtem a Korona ablakai alatt. Szuper Károly társulatát már belül nézhettem, igaz, hogy elég magas belépő-dijakkal, mert azok fejében a néhai jó Haidekker bácsitól fényes és nem fényes nappalokon az én kötelességem volt elhozni a szinház lámpáinak világitó anyagát, a mai suly szerint öt-hat kilogramm nyers faggyut, de Szuperék második szezonjában már nemesebb módon jutottam be.

Nagyszülőim Zárda-utcai házában, a mai Néptakarék helyén lakást bérelt a társulat komikája: özvegy Árvayné, fiával és feselő bimbójával, a bájos, szőke, tizennégy éves Mariskával, későbbi Poroszkaynéval. Én ekkor frekventáltam a negyedik latint, vagyis bekerültem a kamaszkorba. A kis Mariska mindennap beprotegált a szinházba és bizony megesett, hogy apródnak öltözötten, trikóban kiszökött az öltözőből, hogy engem beliferáljon az én első ideálom, mert csak természetes, hogy ennyi szépség, ennyi jóság láttára nem maradhattam érzéketlen.

Az én potyázásom nem sokat ártott a pénztár bevételének, mert hát az naponta szinültig megtelt.

Más idők, más emberek voltak akkor. Pénz elég, igény kevés.

*

Minden, a multba visszakalandozó elfogultság nélkül elmondhatom, hogy városunk szinpártoló közönsége még soha ugy szintársulatot föl nem karolt, mint a Bényeiékét és Gerőfyékét. Ennek a nagy enthuziasmusnak lángját a két direktorné páratlan temperamentuma, utólérhetetlen kedvessége szitotta föl.

Helyrevaló két asszonyka is volt ám a Bényeyné Harmath Emma és Gerőfyné Ilka, a vidéki szinészetnek tündöklő két csillaga.

Bényeyék 1864-ben és 1865-ben két teljes téli szezont huztak ki nálunk. Tőlük láttunk először operettelőadást. Bemutatóra kerültek: Tiz leány egy férj sem, Dunánán apó és fia utazása, Pajkos diákok, Orfeusz a pokolban, Gerolsteini nagyhercegnő, Matrózok a kikötőben, Szép Galatea, Szép Heléna, stb. az akkoron legdivatosabb, legközkedveltebb, de még ma is kedvelt operettek. Bényeyné, Czakóné és Szigetköziné Hetényi Antóniával a cimszerepekben.

Ez a trifolium valóságos lázba hozta a közönséget, mely versenyre kelt a vendéglátás gyakorlásában, melyből a társulat férfi tagjai is annyira kivették részüket, hogy a sampuszt süvegcsizmákból is itták. Ha élne, igazolna jó Kutasy Ernő.

Ő utánuk csak két évtized multán sikerült Gerőfyéknek ily módon behóditani közönségünket. Ebben a győzelemben főrésze Gerőfynének volt, akinél kedvesebb, bájosabb szinpadi babát, elbűvölőbb csicsergő pacsirtát alig láttam. Épp oly szeretetreméltó, aranyos teremtés volt az életben, mint a szinpadon.

Csodálatosan egyformán mozgott a szalonokban és a konyhában, mert háztartást vezetett és midőn a próbákról hazakerült, bizony felkötötte a konyhakötényt. Maga sütött-főzött. Náluk ettük a legkitünőbb káposztás rétest, ugy-e Madarász szomszéd?

*

Gerőfyék megjöttekor néhányadmagammal képeztük, a hatóságilag ugyan meg nem erősitett, ezért ingyen-páholylyal nem is rendelkező, szinügyi bizottságot. Alig voltunk néhányan, de az akkori társaséletben számottevő hatalom, akik természetesen csakhamar szoros barátságot kötöttünk velük, sőt vendégszerető asztalukhoz is meginvitáltak néhányunkat az elmaradhatatlan házibaráttal, a társulat tenoristájával együtt.

A szivesláttást mi is viszonoztuk s igy kerültek hozzánk Gerőfyék Balog Árpáddal, a kitünő tenoristával. Csakhogy nagyon rosszul választottam napot a vendéglátáshoz.

Jankovics gróf főispán akkor nősült Aladár fiát s a nejét, sz. Bombelles comtesset, a vármegyei székházban rendezett zártkörü estélyen ekkor mutatta be a kaposvári közönségnek, amelyre a főispán meghivta a Gerőfy-párt is Balog Árpáddal együtt. És képzeljék, mi történt?

Gerőfyék megköszönik a kitüntetést, azon kijelentéssel, hogy legmélyebb sajnálatukra az estélyen részt nem vehetnek, mert Gruberékhez vannak meghiva.

Hallottak ilyet! egy szinészdirektor visszautasitja a főispán meghivását azért, hogy az alügyészéknél vacsorázhasson.

A főispán Boronkay Károlyt és Freistädtler Vilmost, ezt a két akkori előkelő gavallért küldte hozzánk követségbe az abszolucióért, amelyet természetesen készséggel adtunk meg, de nem ugy Gerőfyék, különösen Gerőfyné.

Én mára Gruberékhez igérkeztem, tehát oda megyek. Punktum.

Nem punktum, lelkeim. Nektek a főispán estélyén meg kell jelennetek, ha nem akarjátok Kaposvár elite társadalmát magatok ellen zuditani s ennek következményeként üres padoknak játszani.

Jó! elmegyünk, de csak megmutatjuk magunkat, a vacsorára azért mégis nálatok leszünk. Ugyis csak énekelni hivtak meg bennünket.

Ezért is, de magatokért is, engesztelem a pattogó asszonykát.

Ugy is lett.

Esti tiz órakor már beállitottak hozzánk Freistädtler Vilmossal s együtt töltöttük a felejthetetlen nyári estét, mig csak a keleti látóhatár biborsugarait át nem küldötte a kerti szőllőlugas lombozatain.

Ennyit kellett előre bocsájtanom, hogy megemlékezésem ciméig eljuthassak.

Én bizony már nem emlékezem annak a kedves operettnek a nevére, melyben a „Vig legények társasága" vitte a főszerepet, melynek tagjai nyakló nélkül való mulatozásra szövetkeznek.

Ekkor már annyira összenőttünk a színészekkel, hogy ők félig a kaposvári társaság, mi meg a szinpadi élet légkörében éltünk fölváltva.

Nagyon csalogató programmja volt annak az operettnek, igy csakhamar elhatároztuk, hogy azt megvalósitjuk azon egy eltéréssel, hogy a programm legveszélyesebb pontját: a nőhóditást, — mint afféle nős emberek, kihagyjuk.

Megalakultunk tehát vig legények társasága cimen heten, névszerint: Madarász Andor, Náray Károly, Nitsch Győző, Németh Náci, Rippl Jóska, Suri Ferkó és uri magam, abban állapodva meg, hogy hetenként egyszer valamelyik szőllőhegyen mulatozásra egybegyülünk. Megkülönböztetésül V. L. monogrammos rövidszáru tajtpipákat használtunk még az utcán is.

Legtöbbször Németh Náci szőllőjében tartottuk meg vigalmunkat, melynek költségeit a soros viglegény viselte.

Összejöveteleinken kivülünk csak férfi vendégek, többnyire színészek vehettek részt. Elképzelhető tehát, mennyi móka, mennyi jóizü bolondság került teritékre.

Asszonyaink természetesen nem jó szemmel nézték a dolgot és mint ez utóbb kipattant, egyik közülünk a besugó szerepére vállalkozott, de még ez sem vette el kedvünket. Feleségeink kibékitésére pedig egyik poétalelkü viglegény barátunk „Szomszédasszony haragszik, nem tom mért" mintájára megalkotta a rigmust:

„Feleségem haragszik, nem tom mért,
Hogy viglegény vagyok, talán azért,
Vigye el az ördög a haragját,
Megtaláltam már az orvosságát.

Fáj neki, hogy nem mulathat velem,
Hiszen azon segithetsz kedvesem,
Csapj föl galambom vig menyecskének,
Szivesen látnak a vig legények."

Eleinte csak ment a dolog, változatosság volt benne bőven, mert az uj tagok sok elevenséget hoztak társaságunkba.

A nyári és őszi szép esték is kedveztek együttlétünknek,

de bizony ugy az ősz végefelé, a dércsipte falevél hullására elkezdtünk savanyodni, főkép mikor már a városba szorultunk.

Olyanformán jártunk, mint XIV. Lajos udvarának ifju lovagjai, akik arra fogadtak, hogy nyolc napot és éjet dőzsölésben, alvás nélkül kihuznak. Már az ötödik-hatodik napon csak a vadászat és lovaglás tartotta őket ébren, de itt is lepotyogtak a lovakról.

Hát ha ezek az állandó tivornyákban megedzett, gond nélkül élő ifju urak is hamarosan kidőltek, csoda-e, ha mi nős emberek a hetenként megismétlődő vigadozásba csakhamar belefáradtunk.

Azután meg ugy jártunk, mint a ferblijátékosok, akik a vizit fillérrel kezdik és koronával végezik.

A lakoma kiállitásában egyik tul akart tenni a másikon (ebben persze a t. oldalbordáknak nagy részük volt), ugy, hogy mire november elején rám került a sor s az idő fanyarsága miatt vacsorámat a „Szarvas"-ban kellett föltálaltatnom, már a nóta nem volt elég, cigányzene is kellett ahhoz.

A véletlen segélyemre jött.

A magyar pénzügyi kormányzat mulatozásunk évében rendezte a Tisza-szegedi 4—4 koronás sorsjátékot. Akkor is nagy divatban volt már a Fortuna istenasszony után való szaladgálás elannyira, hogy sorsjegyekben mosakodtunk és igérvényekben törülköztünk.

Vettem én is két darab sorsjegyet, annak dacára, hogy már akkor hosszan tartott kis és nagy lutrizásom dacára nem nyertem egy petákot sem.

No de térjünk a szegedi sorsjegyekhez.

Jó emlékü Hodászy bácsi, árvaszéki pénztároshoz bemegyek a huzás eredménye után tudakozódni.

Nézegetem a jegyzéket és mit látok? Kijött a szeriesem és a numerusom is, ami annyit jelent, hogy önálló nyereményt ütöttem meg.

Álljunk meg, mondom a pénztárosnak, mert félek, hogy a főnyeremény láttára nagy szivdobogás érne és mint a ferblijátékos, ugy gusztálom az eredményt. Mit látok? A kihuzott szám után: 5 . . . 0 . . .

No, szólok vigan, eddig már nyertem ötven forintot, lássuk

a folytatását, de bizony több zérus nem társult az ötöshöz s igy a legeslegkisebb összeget nyertem, melyet boszuságomban, az igaz csak székelygulyásos, turós csuszás és gardinettós, de egyuttal cigányzenés viglegény vacsorára odadobtam.

*

A hét viglegényből hárman élünk, de hova lettek Gerőfyék. Az asszony tragikus sorsát tudom.

Tordai szereplésekor, hol halálos betegség lepte meg, otthagyta a Marosludasra átrándult társulat, minden ápolás, minden segély nélkül.

Rövid szenvedés után örökre lezárultak a bűvös szemek, melyek sokak álmát rabolták el.

Orel Géza pénzügyigazgatónk, akkoron ottani fogalmazó által gyüjtött közadakozásból temették el, aki gyönyörü versekben bucsuztatta el a feledhetetlen, aranyos asszonyt.

A megmaradt viglegényekből csaknem szomoru Jankók lettek. Az idő őrlő vasfoga, szokták mondani, de hát azért még nem kapituláltunk, mert tiltja a viglegényi becsület.

ÜGYVÉDI HONORÁRIUM.

Az erdők letarolása előtt Somogymegye területének egy tizedét erdőségek borították. Ennek illusztrálásául elég lesz megemlitenem, hogy maga a székváros erdőségektől határolt medencében huzódott meg.

Gyermekkoromban a mai Donnerváros legelején már sürü cserjés huzódott a „Kaposi hegy" alatt, melynek folytatása a Lonka-hegység aljáig elnyuló, ugynevezett lonkai cser volt. Ott üritettük ki gyilkos kézzel a függő cinkék fészkeit, amiket azóta sem láttam.

Ifju koromban a mai Anna-utca elején fölhuzott puskával kezdettem a vadászatot és már a közös kaszárnya udvarának helyén egy nyulat lőttem.

A mai Baross-utca keleti végén pedig nem egyszer ütöttem agyon az utmentén végighuzódó bozótban öles hosszuságu kigyókat.

Elgondolható ezért, hogy erdős vármegyénk mily alkalmas, keresett tartózkodási helye volt a „Szegénylegények"-nek, a rablóbandáknak.

Megfordult itt Sobri Jóskától Séta Pistáig minden valamireval ó haramia, talán az egy Angyal Bandi kivételével, de mint a fáma erősitette, egy állitólagos unokája még vármegyénket is szolgálta. Vele egyidőben tisztviselősködtem. Igaz, hogy zsiványerkölcsökre emlékeztető tulajdonságok cserélődtek föl lelkületében az ábrándozástól a vakmerő erőszakosságig, itt-ott gavallér vonásokkal keverve.

Azt mondják ugyanis, hogy az Angyal Bandi néven ismert haramiavezér nagyapó valaha nagy ur volt.

Kaposvár közelségében, ettől alig tiz kilométerre, Magyaratád, Patalom és Kazsok határainak összeszögellésénél egy mindenfelől erdővel boritott katlanban volt a „Hármas"-csárda,

ahol könnyü volt a rakott szekéren haladó kereskedőt, de még a hintón kapaszkodó uri utazókat is kifosztani.

A jóemlékü Vajda Ödön zirci apát beszélte nekem, hogy papnövendék korában Szillba utaztában pihenőre ebbe a csárdába tévedett, ahova megérkezése után hamarosan betoppantak a szegénylegények.

Hát bizony a kispapnak a haramiák kiengesztelésére hajnalhasadtáig kellett a betyárokkal dalolni, táncolni.

Ez történt Kaposvár közelségében, melyben igaz, a közbiztonságot csak hat pandur és egy szál városhajdu védelmezte.

*

Az itt járt rablóbandák közül legemlékezetesebb a Somogy, ma vásárosbéczi származásu Patkó Pista volt, már azért is, mert legtovább boldogitotta vármegyénket.

Üldözésére kirendeltek egy egész vadászzászlóalj katonaságot, de bizony a rablóvezér mindig kimenekült a fegyvergyürüjükből és végre is önkezével vetett véget életének. A bandatagok helyett legföljebb a juhászbojtárokat fülelték le, akik azért, mert a gazda parancsára a bandának ebédet vittek s ezt be nem jelentették az üldöző közegeknek, a statárium erejével bizony bitófára kerültek szegények.

Nagyobb uradalmakban a gazdatisztek pausálét kaptak a betyárok ellátására.

Egyizben ép akkor voltam Magyaratádon Kozák számtartó rokonomnál, midőn Patkóék küldönce azt követelte, hogy küldjenek ki nekik két tábla szalonnát, négy kenyeret és egy font bankót.

A kenyeret, szalonnát megadták, de az egy font bankót egy tizforintos helyettesitette és a zsákmány elégnek találtatott.

Patkóék fényes nappal rabolták ki a tabi, bőszénfai, németladi és osztopáni plébánosokat s a kastélyok urait, ahol a házi kisasszonyokkal még táncra is kerekedtek. Meglepték a kártyázó vadásztársaságokat s pénzükből, ékszereikből sans gene kifosztották. Lövésváltásra nem is került a sor.

Patkóék a katonasággal valósággal csatákat vivtak.

Erről a hires haramiavezérről maradt fenn a nóta:

Rongyos csárda, két oldala fakó,
Pej paripán odavágtat Patkó.

Kocsmárosné: igy kezdi meg a szót,
Látott-e már egy lovon hét patkót.

Ha nem látott, jöjjön ide, láthat,
Négyet visel e gyönyörü állat.
Az ötödik magam vagyok, nemde,
Kettő meg a csizmámra van verve.

*

Patkó után a legnagyobb hirre Juhász András bandája vergődött vármegyénkben, a melyet egyik bandatag, a családi körbe visszavágyó Soromfai árulása ejtett tőrbe, mint ezt Fenyősy főszolgabiró érdekesen megirta, de maga Juhász a Kunságba menekült. Tanyát vett és békésen, köztiszteletben gazdálkodott, mig Hamulyák szigetvári szolgabiró ritka fortélylyal ki nem huzta odujából.

A Hegyessy által megénekelt Soromfaival magam is többször találkoztam Kaposvárott, ahol az akkor divó általános gyakorlat szerint, fölügyelet mellett, néhány szelidnek minősitett rabtársával apró külső szolgálatokat végzett az egyik vármegyei főtisztviselőnél.

Az egyik kisasszony ép akkor menyasszony volt, akinek is megigérte Soromfai, hogyha kiszabadul, fölkeresi uj otthonában. Ettől a viziteléstől persze hogy fölmentették.

Az országosan ismert és gavallér hirében álló Sobri Jóska is többször ellátogatott vármegyénkbe.

Nagybátyám: Lits Antal, a Sina báró uradalmainak főkormányozója beszélte el nekünk, hogy midőn még Mesztegnyőn a Hunyady grófok uradalmában volt alkalmazva, az ottani szőllőhegyekben mutatkozó Sobri egy illedelmes levélben arra kérte, segitse ki őket a tarokkban, mert nincs negyedik játszótárs.

Szegény bátyámnak nagy fejtörést adott, elmenjen-e ebbe a veszedelmes kompániába, de ugy vélte, nagyobb baj lesz, ha elmarad.

A játszma kezdetén bizony remegett a kártya a kezemben, mondta. Rám is förmedt Sobri: csak nem néz minket az ur olyan neveletleneknek, hogy a vendégjoggal visszaélünk.

Kártyázás alatt az egyik fiatal bandita fejét két kezére támasztva, a füben heverészett.

Mien jár az eszed Kaleráb, szól hozzá Sobri, majd meg bátyámhoz hajolva, odasugta:

Nehezen hiszi el ugy-e kasznár uram, hogy ez a fiu Veszprémben teológus volt.

(A történeti hűségért felelek.)

Ez lehetett a banda azon tagja, aki az akkori váczi püspökhöz, Roskványihoz, főpapi ornátusban beállitott s a püspököt előzékeny kollégiálitással kirabolta és re bene gesta, a püspök fogatán vitette tova magát.

A tarokkparti végeztével azt mondja Sobri vendégének, hogy tessék ám most rögtön lovasfutárt küldeni Marczaliba a dsidásokhoz, hogy itt van Sobri, nehogy miattunk bajba keveredjék, de mikorra azok megérkeztek, az egész bandának természetesen hült helye volt.

Ez csak patent gavallérvonásra vallott.

*

Az erdőirtás, a táviró és telefon, no meg a csendőrintézmény körülbelül véget vetett a rabló-romantikának, melynek alakjai ma a vasuti kupékba tették át működési terüket.

Ezek már sokkal veszélyesebbek az erdei és utszéli betyároknál, mert ezek azon kezdik, amelyen amazok csak a legvégsőbb esetben végezték: a gyilkoláson.

A régi betyárvilág egy szelidebb kiadásu szegénylegényével mint ügyvéd, én is közelebbi érintkezésbe kerültem, aminek részleteiről az alábbiakban számolok el.

*

Hirneves embere volt a Zselicz-nek Herczeg János, Hajmás község birája, aki két évtizeden át viselte szép tisztségét.

Valóságos világos magyar fő, több izben tagja a törvényhatósági bizottságnak is.

Nagy népszerüségének egyik főoka abban keresendő, hogy polgártársai anyagi érdekeiről is gondoskodott. Nem türte különösen, hogy azok telekkönyvei — mint mondani szokta — bebiszkolódjanak, ami az akkori 12—15 százalékos intézeti kölcsönök idejében nehéz föladat volt. A mi Herczegünk azt is megoldotta olykép, hogy a megszorultakat a jólelkü bőszénfai plébános: Nemes Józsához utasitotta vagy vitte, aki nyolcas

kamatra, még pedig betáblázás nélkül segitett az ügyes-bajosokon.

Ezt az érdemes birót még szolgabiró koromból ismertem. Én választattam meg első izben és maig is büszke vagyok ezen tényemre. Mint ügyvédet is többször fölkeresett.

Egy keddi délelőttön azzal állit be hozzám, hogy furcsa eset történt vele.

Kaposvárra jöttében, a szentbalázsi erdőszélen, megszólitotta egy legény, aki elpanaszolta, hogy megunta a kóbor életet, a becsületes utra akar visszatérni. Felesége és kis gyermeke után sóvárog, akiktől gonosz kezek elválasztották.

Majd azt kérdezte a birótól, nem tudna-e Kaposváron egy jólelkü ügyvédet, aki őt a nagy törvény kezére ingyen átadná, majd tudatta Herczeggel, hogy visszatértekor vár reá ugyanezen erdőszélen, hogy átvegye a választ.

Hát csak hozza János bácsi a megtérő bárányt, majd szivesen eligazitom. Jőjjenek be pénteken.

Nagy merészség volt Herczegtől, hogy az üzenetem átadására személyesen, egyedül vállalkozott, de hát mindig helyén volt az esze és a szive.

Péntek délelőttjén csakugyan beállit ám hozzám a biró egy harminc év körüli, napbarnitotta, daliás emberrel, akiből ugyan semmiféle Lavater ki nem bogozta volna a futóbetyárt.

Kormos Laci vagyok — kezdi. Rossz emberek közé kerültem. Nem akarom ezt a rongy életet tovább folytatni. Elég volt. Azután meg nagyon fáj a szivem a feleségem és gyermekem után.

Hát miket cselekedtél, Laci fiam, gyónd meg töredelmesen, akár a papnak, mert csak ugy segithetek rajtad, hanem előbb egyet mondok: én nem vagyok sem szolgabiró, sem zsandár, ha elhirtelenketted volna a dolgodat, én nepomuki Szent János hallgatagságával megőrizem titkaidat.

Még mindig szabad vagy, mehetsz, a merre szemed lát.

Nem megyek én sehova, tekintetes uram, csak vitessen a börtönbe, mert csak igy kerülhetek vissza előbbi becsületes életembe. Kérem, tegye meg ezt ingyen, mert nekem egy fillérem sincs.

Édes Lacim, nemhogy ingyen megteszem neked ezt a szivességet, de nagy lelki örömömre szolgál neked a jó utra visszaérésednél segédkezni.

Ezzel kiküldöm az irodából és Herczegnek egy forintot adva, arra kérem, vigye el Lacit a szomszédos Szarvas-korcsmába, ebédeltesse meg jól. Ha kedvére fog étkezhetni, talán nem vágyik a rabkosztra, de ha mégis visszatér, ez lesz a legbiztosabb próbája megtérésének. Ugy három óra tájban jelentkezzenek nálam.

Pontban három órakor fölkeresnek és Kormos Laci megismétli hozzám intézett kérelmét.

Örülök, édes Lacim, hogy megmaradtál jó szándékodban. Most pedig, mint ügyvéd, egy kis jó tanácscsal szolgálok.

Ott bennt csak arra felelj, amiről kérdeznek. Fölösleges sokat ne lotyogj.

Tekintetes uram, nem raboltam, nem gyilkoltam, egy kis pincetörés, ló- és disznólopás nyomja lelkemet. Ezek miatt csak nem fülelnek le évekre.

Menjünk hát.

*

Bizonyos büszkeséggel vezettem be védencemet b. Psik Lajos kir. ügyészhez.

Egy megtért bünöst hozok, aki önként adja át magát az igazságszolgáltatásnak.

Hogy hivják — kérdi az ügyész látható örömmel.

Kormos Laci, felelem.

Kormos Laci. Hála Istennek, csakhogy megkerült, már évek óta köröztetjük.

Igen, mondok, a maga jó szándékából, ami hiszem, latba lesz véve a büntetés kimérésénél.

Természetesen, nyugtat meg az ügyész.

Nyomban vizsgálati fogságba helyezték az én Lacimat.

*

Alig hetek mulva egy délután betoppan hozzám.

Mi ez, szólok meglepődve. Csak nem szöktél meg a börtönből.

Dehogy, jó uram, eleresztettek.

Hát hogy lehetséges ez?

Elhaltak a károsok, a tanuk mitsem tudtak rámbizonyitani, azután meg követtem a tekintetes ur tanácsát, nem beszéltem fölöslegeset.

No igy már jól van.

Nagy hálálkodás között kijelentette, hogy egészen mégsem kivánja ingyen a fáradságomat, majd legközelebb hoz egy süldőt.

Csak nem bomlottál meg. Megint lopni akarsz az én kedvemért. Ha megint bekerülsz, nem egy könnyen bocsátanak el. S akkor mi lesz a feleségedből, szép kis gyermekedből és miért rontanád meg az én örömömet is, amely nekem a legszebb jutalom.

Ez hatott.

Hát szótfogadok jó Uram, de mégsem akarok egészen adós maradni. Tudom, hogy mint ügyvéd sokat utazik, néha esténként is. Ha utjában akár Somogyban, akár Tolnában, Baranyában, vagy még Fehérben is valaki utját állná, csak azt kiáltsa a megtámadóknak: békét hagyjatok, ha nem akarjátok, hogy Kormos Lacival gyüljék meg a bajotok.

Köszönöm édes fiam. Ennél értékesebb ügyvédi dijat alig adhattál volna.

Istennek hála, nem kellett értékesitenem.

Hanem az én Lacim indirekte mégis megfizetett.

Szüret táján megáll lakásom előtt egy parasztszekér, melyről egy termetes birkát emelnek le. A hozója elmondja, hogy Kormos Lacinak tett szivességemet akarja meghálálni. Megtudták, hogy szőllőm van s ezért hoztak szüreti ajándékot.

Isten őrizzen az ajándéktól barátom, nem akarok orgazdaságba keveredni.

Nem addig Uram! Én Hencz Ödön uraság számadó juhásza vagyok. Magamnak van külön nyájam, a magaméból hoztam.

Igy már elfogadom, hanem hogy jut barátom ahhoz, hogy Laci helyett jutalmaz?

Hát kérem alássan, a feleségeink testvérek, neki pedig még nincs tehetsége.

Hát a Laci merre jár?

Visszatért a családjához — feleli — és reméljük, hogy megbecsüli magát.

No édes barátom, ez az én legszebb ügyvédi dijam, amelyet tiz birkánál is többre becsülök.

•

Azóta nem hallottam hirét Kormos Lacinak, ami egyben annyit jelent, hogy megtérése igaz volt, mert a mostani szenzációéhes sajtóviszonyok között, midőn a legkisebb csirkelopásról tudomást kell vennünk, az én Lacim neve is belékerült volna a nyomtatásba, ha megbotlik, de bizony én ott az ő nevével soha sem találkoztam.

BÁLOK ÉS ÉJI-ZENÉK.

A szép iránt való érzék korán kifejlődött bennem.

Tizennégy éves koromban már Somogymegye egyik, talán legszebb, legemlékezetesebb bálját ha nem is végigtáncoltam, de végigélveztem.

*

A szolferinói vereség az osztrák elnyomatás bilincseit kezdte széttördelni. Fölébredt a magyar közszellem, mely ugyan egyelőre csak a magyar divat fölujitásában nyilvánult.

Abban az időben ehhez is nagy bátorság kellett, hisz alig fél évvel előbb talán megvesszőzték volna a nemzetiszinü szallaggal földiszitett hajfonatokkal ékeskedő honleányokat s a Szózat vagy Hymnusz eléneklése pedig perduelliószámba ment, de hát a magyar hazára borult fellegeken rést ütöttek a III. Napoleon zuávjai által támogatott olasz ágyuk s azokon átvillant a magyar alkotmányos élet és szabadság egy-egy fénysugara.

*

A magyar ruha bemutatására és megkedveltetésére országszerte táncvigalmakat rendeztek.

Nálunk is csakhamar hóditott az eszme és vármegyénk akkor még erős és hatalmas dzsentri-családai, a cseh-morva hivatalnokok nagy rémületére, 1860. január havában megrendezték az első magyar, ugynevezett Kazinczy-bált.

A bál hirére szokatlan izgalom fogott el és álmatlan éjszakák után elhatároztam, hogy azt s az ott látható magyar viseletet minden áron végig fogom élvezni.

Tervem a jó, öreg Tomich bácsi, Kaposvár akkoron hires és egyedüli cukrásza szivességéből sikerült, aki megengedte, hogy a bálterembe benéző cukrászdában, persze inkognitóban, segédkezhessem. Igaz, nem sok hasznomat vette, de én elértem célomat.

Hát t. hölgyeim! ez a bál az „Ezeregy éjszakába" illő tündéries látványosság volt.

Képzeljék el azt a sok előkelő urnőt, fején a ruha szine szerint aranynyal, ezüsttel áttört fátyollal diszitett, magyaros fő-kötővel, — a szivárvány minden szinében tündöklő selyemből készült, hattyu-prémmel szegélyezett, panyókára vetett mentékben; a lányokat, pártával fejükön, bájaikat előnyösen föltüntető magyar pruszlikban, nemzeti szinü csokrokkal földiszitett, — térdet verdeső, gazdag hajfonatokkal, kellett-e ennél elbűvölőbb látvány.

Mikor pedig két, háromszáz sarkantyu egyszerre csendült meg az országoshirü, győri Farkas Miskáék zenéjére, valóságos éxtázis szállta meg lelkünket.

Ma nehéz volna ezt a költséges mulatozást végigcsinálni, de akkor a mulatozók ugy állottak pénz dolgában, hogy Farkasék ötezer forinton felüli összeget, mint akkor széltében beszélték, muzsikáltak ki a somogyi urak zsebéből.

*

Az én időmbeli megyebálok egy kissé még emlékeztettek a régi fényre azon módositással mégis, hogy okos hölgyeink a Monaszterli és Kuzmik, vagy az Adler és Kis műtermeiből ezen bálokra rendelt ruháikat oly ügyesen átalakitgatták, hogy azok az egész farsangon megtették a szolgálatot.

A régi fényüző pompát pótolta a vigalmak kedélyessége, az ifjak mindenki iránt egyformán tanusitott udvariassága és táncszenvedélye. Hiába, mi még örököltünk valamit a lovagkor erkölcseiből.

Jaj lett volna az időben a majomszigetre menekülőknek.

A bálok minden leányát, még a fiatal mamákat is, ülőhelyeik szerinti sorrendben, sorba táncoltattuk, senki, még a szive választottját sem tüntethette ki mások mellőzésével.

A rendezők tiszte nemcsak a táncok vezetésében, hanem azon föladatban kulminált, hogy senki ülve ne maradjon.

A tur-táncok után nem rohantunk az étkezőbe, hanem karonfogott táncosnőnket társalgással szórakoztattuk.

Hát ez igazán lovagias robotolás volt. Bizony megesett rajtam, hogy egyik főnököm Mária Terézia termetü vidéki isme-

rőseit, minthogy őket a bál tartamára rám testálta, csaknem derékszakadtig hurcolnom kellett.

Ma az a szegény kislány, aki hetekkel előbb szövi rózsás álmait báljáról, ha a család előbb az ifju urakat agyon nem zsurozta, aggodalom, szégyen közt várja az amugyis kisszámu gavallérokat, akik megmentésére elszánják magukat.

Ez már nem mulatság, még csak nem is leányvásár, hanem csak kiállitás.

Ennek a szomoru társadalmi jelenségnek fölidézésében mindkétnemü ifjuság ludas.

Amióta ifjaink a leányokkal csak per maga konverzálnak, vagy pedig dubiózus levezetések cimén oly hamar tegeződnek; mióta a splénes, blazirt, néha még a léha ifju is többet számit a leányfejekben, a komoly, tiszteletadó férfiaknál, —

mióta a női-divat oly alakot vett, hogy annak merészebb szabása már valóságos fölkinálkozás, azóta leomlott az a védbástya, mely ifjut és leányt tiszteletteljes távolban tartott.

Nem folytatom tovább, nehogy a feministákkal gyüljék meg a bajom, mert olvasóim között lehet, ezek is akadnak. Kikerülöm az összeütközést, hiszen, mint látjuk, a hatalmas angol miniszterelnök is kénytelen meghátrálni a szufragettek éles karmai elől. E helyett bemutatom hölgyeimnek vármegyénk akkori legelőkelőbb báli férfi alakját.

Ez a nemrég elhunyt Kund Jenő nagybirtokos, később országos képviselő volt, a megyének az én időmben legszebb férfia, a legkitünőbb vadász, lovar, táncos és párbajozó. Mérey Károly, akkori provizóriumos, aranykulcsos főispán népszerütlen hatalma, még inkább a környezetétől idegenkedő megyei előkelőség megpuhitására saját költségén fényes bált rendezett a megyei székházban. A bálra elkérte a Marczaliban állomásozó ulánusezred zenekarát, a magyar táncokhoz szerződtette a híres Gyuri cigányt (akkor még nem volt divat a primások családi nevét tudni).

Az ulánus bandával a főispán meghivására természetesen bevonult a lovasezred elegáns tisztikara, a legtöbbje mágnássarj s ennek hirére már a vármegye szépségei sem renitenskedtek. Szóval nagy és elegáns közönség töltötte meg a báltermet.

Szünóra alatt, bevett szokás szerint, a közönség a fő- és alispáni helyiségekből étkezőkké átrögtönzött helyiségekbe vonult.

Alig helyezkedtek el a bálozók, alig hogy megizlelték a megrendelt étkeket, az ulánusezred zenekara rázendít a Gotterhalte-re, mire az ezredes harsány hangon odaszólt a zenére nem hederitő fiatalságra: „Meine Herrn, aufstehen."

Kund Jenő ezalatt odasug Gyuri primáshoz, tudod-e ezt a nótát?

Hogyne tudnám, Nagyságos Uram, hisz volt időnk itt is megtanulni, oly sokáig fuvták.

No hát itt van egy ötvenes.

Az én jeladásomra a banda belekezd ebbe a hymnuszba vagy mibe s addig huzza, mig én le nem intem. Ha jól végeztek, kaptok még egy ötvenest ráadásul.

Kund bevárta, mig a tiszturak meghozatták vacsorájukat, akkor Dreimal Gotterhalte és Meine Herrn, aufstehen fölkiáltással elkezdette a Császárnótát s huzatta vagy egy negyed órán át.

A tisztek rögtön észre vették a sértés szándékosságát és még a bálon hatan hivták ki az ezred nevében.

A párbaj másnap ment végbe a Koronaszállóban.

A bál reggelén már mi, kis diákok is tudtunk a bálon történtekről s előadás után a Korona elé siettünk, hol már ekkor jókora tömeg leste a párbaj esélyeinek hirét.

Kund Jenő hamarosan összeszabdalt három ulánus-tisztet, mire a párbajt beszüntették.

A Kazinczy-bál kontrabálja ily csattanós befejezést nyert, — nagy gaudiumára még nekünk is, a diákoknak.

*

A bálokkal kapcsolatosan meg kell emlékeznem az éjizenékről, vagy mint akkor mondani szokták, a szerenádokról.

Egy ifju leánylélek ábrándvilágában lehet-e annál nagyobb szivbeli örömet elképzelni, midőn boldog álmából, egy átvirasztott, mámoros éjszaka után a hajadont, a még mindég fülében csengő báli zene hangjai keltik föl s ő tudja, hogy szeladonja hű maradt a bálon fülébe sugdozott, szive nyugalmát fölrázó kijelentéseihez, mert ime azokat a zene hódoló hangjaival megismétli, még pedig nyilt szinen, az utcán.

Akkor még nem alkottak szabályrendeletet az éji-zenék előzetes bejelentésére, ami azok romantikáját tönkre is tette. Azért ki is ment a divatból.

Most pedig egy olyan tömeg éji-zenéről emlékezem meg, melynek rendezői ma csendháborítás miatt bizonnyal a kihágási törvény szakaszaiba ütköznének.

Egyik hivatali főnököm vőlegény korában arra kért, hogy vidékről a szinházba bejött menyasszonya tiszteletére állitsam össze egy olyan éji-zene műsorát, amelyhez fogható még nem hangzott el kis városunk falai között; egyuttal lelkemre kötötte, hogy több éji-zenét az este meg ne engedjek.

Alkuba állok Garai Ferkóval, a primással, aki minden kapacitálásom dacára kijelentette, hogy ennek az ára harminc forint.

De barátom, szólok, ha megtudja főnököm takarékosságáról megyeszerte ismert leendő ipa, hogy praezumptiv vője ily haszontalanságra ennyi pénzt kidob, nem adja leányát ennek a tékozlónak.

Az nekem mindegy, mondja apathiával a primás. Tekintetes urnak eljátszanám, de az a nagyfizetésü ur, akinek a pénzét máskor ugysem látjuk, hadd fizessen, majd behozza neki az x-i uradalom, menyasszonya hozománya.

Szakértően összeállitottam a műsort, kezdve Lammermori Lucia nyitányán az obligát finalé: „Képeddel alszom"-ig.

Szinház után az egész társaság a Korona étkezőjébe vonult, ahol a mi Badinoánk, fecsegő patikus barátunk, Sch. Sándor észrevette a cigányprimással történt sugdozásomat. fölismerte a helyzetet és mialatt én az utcán sétáló principálisomhoz siettem, hogy a zene kezdetét vele tudassam, Sándor barátom összeszedte az egész fiatalságot s azt magával vive, nélkülünk megkezdette a zenét.

Lóhalálában röpülök közéjük, szidom őket, mint a bokrot. Falra borsót, mert csak nevetéssel feleltek. Ez még semmi!

Azt mondja az egyik ifju, B. Károly, később tamási-i ügyvéd:

Két nőt gyülölök Kaposvárott: Sz. A.-t és M. Mariskát. (Dehogy gyülölte őket, hanem azok nem látszottak észrevenni sóhajait). Ezt a két dámát megtréfálom egy-egy szerenáddal.

Csak nem akarod tönkretenni karriéremet, hiszen akkor engem holnap elcsapnak. Nem használt semmiféle kapacitáció, pedig Károly barátom egyik gyülöltje a harmadik házban lakott. Teremtő Isten, még ez is!

Elhangzott tehát a közel szomszédságban a második, szintén hosszura nyujtott éji-zene.

Erre vérszemet kap az én legrégibb kamerádom, akit a szinházban azon baleset ért, hogy szomszédságába került egy ifjunak, aki városunk egyik legszebb lányának, későbbi nejének már ekkor komolyan udvarolt. St. barátunk a szomszédjára vetett elbüvölő tekinteteket magára magyarázta. Szomszédja, az apró csinyek nagymestere, meghagyta ezen hitében. Ezek után mi sem volt természetesebb, minthogy ez is zenében mutatta be hódolatát a mi menyasszonyunk közvetlen szomszédságában lakó urleánynak.

Még csak ez kellett! Mire a Zárda-utcában végeztünk, reggeli három felé járt az idő. No, mondok, Károly barátom már föladta bosszutervét. Dehogy, ő is elhuzatta M. Mariska, Somogy legszebb lánya ablakai alatt a félórás, most már negyedik éji-zenét.

Hátha már eddig jutottunk, üsse kő, történjék aminek történnie kell, mondom mahomedán rezignációval. Én is elsirom panaszomat a hegedü hangjaival. M.-ék átellenében lakott a bájos, lenvirágszemü, szőke szépség D. A., aki akkor engem legjobban érdekelt s elhuzattam neki:

„Megérem még azt az időt,
Sirva mégysz el házam előtt,
Megöleled kapum fáját,
Ugy siratod a gazdáját."

Hanem bizony itt nem nyilt ki az ablak, mint a Zárda-utcában. Sebaj, gondoltam, annál könnyebben határozok sorsom fölött.

Volt a társaságunkban egy takarékosságáról hires barátunk, akinek szive akkor a Sétatér-utcában rokonainál időző K. Mariskáért dobogott. (Csupa Mariska, nem csoda, hogy én is ennek a névnek lettem a rabja.)

Élelmes barátunk odaszól a bandának. Az én szépemnek is játszatok, de ekkora kereset után fél árban.

A primás elsavanyodik, majd gúnyos mosolylyal feleli: jó, menjünk.

És az imádott ablaka alatt elhuzta a fél árus zenét, de meg is boszulta magát, mert kezdte a „Sajó kutyám, jaj beh mélyen aluszol" népdallal és nyomban befejezte egy itt reprodukálhatlan szövegü csárdással.

Ideje is volt, mert a toronyóra ütötte a reggeli ötöt.

*

Pár órával később tépő aggodalmak közt állitok be a principálishoz, akit még mindig izgatott hangulatban találtam. Egy kissé ki is kaptam tőle, de azért nem csapott el, mert hisz ez hatalmi jogkörét ugy is meghaladta, ami az éjszaka mámorában nem jutott eszembe.

*

Ennél a monstre szerenádnál talán csak az lehetett érdekesebb, midőn egy este egy igen kedvelt uri családnál vacsorálva, halljuk ám, hogy a Garai bandája ablakaink alatt elkezd stimmelni. Az egyik házi kisasszonynak szólott a hódolat, hanem a gavallér ugyancsak korán hozzálátott a dologhoz. (Valóságban mégis elkésett, mert a kedves leányt elröpitették orra elől.)

Mit volt mit tenni, lecsavartuk a lámpát. Ez még nem is lett volna nagy baj; csakhogy a holdfényes éjben künn ácsorgó ifjak fölött az ablakredőnyökön át, a szülők társaságában tartottuk meg a kémszemlét, azt hiszem a zenével megtisztelt szép leány nem kis bosszuságára.

MIKOR ÉN A JÓZSEF FŐHERCEG FIA VOLTAM.*

Ebben a szürke, áldatlan foglalkozásban, melybe immár másfél évtizedje hogy eltemetve vagyok, nincs megirni, csak irni való. A messze multba kell tehát visszanyulnom, hogy reminiszcenciám tárházából egy kissé is érdekes modellt rántsak elő.

*

Az 1883. év márciusának egyik reggelén egy rémhir száguldott végig a főváros nyilvános helyein.

Mailáth György országbirót Spanga és Pitéli alkalmazottjai budavári palotájában kegyetlen módon meggyilkolták.

Az hirlett akkor, hogy vandál tettük rugója nem a pénzvágy, hanem a krudélis bánásmód volt, melyet a tulszigoru főur cselédjei iránt alkalmazni szokott.

Az országbiró szükebb környezetéből tudom, hogy Baranyabakócai birtokán, ha négyes fogatában kikocsizott, mindig magával vitte kurtanyelü bunkósbotját s a hányat a landauer vagy homokfutó a parádéskocsis ügyetlenségéből váratlanul zökkent, a bunkósbot annyiszor koppant a hűséges öreg cseléd fején.

*

Az országgyülés mindkét háza másnapi ülésén az özvegyhez részvétirat küldését s a pozsonymegyei zavari családi birtokon végbemenő temetésre küldöttség menesztését határozta el.

A képviselőház következőkép alakitotta meg deputációját:

Péchy Tamás elnöklete alatt beválasztotta a szabadelvü pártból gróf Zichy Jenőt (akkor még odatartozott), Rohonczy Gidát és gróf Pejacsevich Tódor képviselőházi jegyzőt, aki egyuttal a horvátokat is képviselte; az akkori mérsékelt ellenzékből gróf Apponyi Albertet, Horánszky Nándort, a függetlenségi pártból ezen sorok iróját, aki tehát az akkor még szét nem tagolt, kilencvenkét tagot számláló függetlenségi pártot egymagam képviseltem.

---

* Megjelent a „Pesti Hirlap" 1912. évi április 24-iki számában.

Az ülés után Péchy Tamás házelnök tanácskozásra hívta magához a deputátusokat.

Az elnöki terem egyik sarkában ott gubbasztott az öreg Tisza. Ép akkor mutatták be neki a főrendek üzenetváltását, melyben valami passzus nem tetszhetett neki, mert szemöldjeit összeráncolva, önkényes hajlamainak megfelelően, motu proprio törölte ki a neki nem tetsző kifejezést.

Az értekezlet elmultával magamra maradok a mi felejthetetlen, valóban pártatlan elnökünkkel, hogy diszkréten közöljem vele diszruhámnak a gyászmegjelenéshez alkalmatlan voltát. De az öreg nem tágitott; egy kissé szemre való legény is voltam, ilyen is kellett a küldöttségbe, mert mást nem gondolhatok renitenciája okául.

— Hát milyen is a diszmagyarod?

— Feketebársony atilla, ugyanolyan mente, lángselyem bélés, gazdag acéldiszszel, azután lila nadrág.

— Hát mit akarsz? Teljesen beválik, a fekete az általános, a lila az udvari gyász szine.

— De hát, kegyelmes uram, — szólok — mi lesz az én csillogó acéldiszemmel.

— Hát ez ugyan elmaradhatna.

— De hogyan, hiszen a lefejtés nyomait nem lehetne eltüntetni?

— Légy nyugodt, a meteorológusok esőt jósolnak. (A temetés napján olyan derüs volt az égbolt, akár az aequator alatt.)

— Hát ha az esőt megelőző szél kilibbenti a lángszinü bélést?

— Fogjad össze a mentét, hiszen nem kell a kardodat kihuznod.

Ez volt történeti hűséggel előadott s a szép emlékü elnök egyenes lelkére és tréfás kedélyére valló párbeszédünk.

*

Az elutazás végperceiben kapom Csávolszky Lajos, az „Egyetértés" szerkesztőjének expressz levelét, melyben arra kér, hogy a temetés részleteit állomásról-állomásra közöljem vele és a lap számára küldendő távirati tudósitásom ötszáz szónál kevesebb ne legyen.

Elfogadtam a megbizatást.

*

Megérkezünk a zavari állomásra, hol Pozsony város s a vármegye, sőt két-három szomszédos törvényhatóság előkelő társadalma, élén a mágnásokkal, s a pozsonyi helyőrségi tisztikar Catty táborszernagy vezetése mellett teljes számban, s az istenáldotta nép ezrei már vártak ránk.

Az egész közönség készséggel adott helyet a szalonkocsikból kilépő, főrendek- és képviselőkből álló küldöttségnek és gróf Széchenyi Pál miniszter és elnökünk vezetése mellett haladtunk az ezrekre menő gyászközönség sorfalai között a vasuti állomástól vagy egy kilométernyire eső Zavar községbe. Midőn innét a temető felé igyekszünk, egyszerre azon veszem észre magamat, hogy a közönség legtöbbje engem néz. Mi az ördög lelhette ezeket? Nagyon könnyü volt a magyarázat. A küldöttség többi tagja, mert hát nekik gyászos és szines diszmagyarra is telett, elsötétlettek az én csillogó acéldiszem mellett, akit legnagyobb urnak találtak a küldöttségben, melynek azonfelül legfiatalabb tagja voltam.

Tréfásan odaszólok a mellettem haladó Rohonczynak, az akkori parlament legszebb férfiának: No, komám, ugye lefőztelek ez egyszer, nézd csak, hogy mosolyognak azok a szép leányok, asszonyok felém, mig téged mellettem alig vesznek észre.

— Már hogy is vennének engem, a legfeljebb fertálymágnás képviselőt észre József főherceg fia mellett.

— Mi akar ez lenni?

— Hát csak annyi, komám, hogy Pantocsek Rezső nagyszombati gyógyszerész (ugyanekkor Nagyszombat országos képviselője) megunván a sok kérdezősködést kilétedről, azt mondta a kiváncsiaknak, hogy ki lenne más: a József főherceg legidősebb fia.

— No — felelek boszusan — ilyen sületlen viccet csak egy patikárusból lett képviselő mondhat.

Már késő volt minden reparáció. Futótűzként ment szét a közönség sorai között az ifju főherceg jelenlétének hire. Pantocsek állitását valószinüvé tette a csillogó diszen kivül fiatal ábrázatom, mely Isten különös jóvoltából egész életemben nyolctiz évvel kevesebbet mutatott a valódinál. Megtörtént dolog, hogy a parlamentbe feljutásomkor erőnek erejével korjegyzőnek akar-

tak beválasztani, holott tudtommal volt ott még tiz is nálamnál jóval fiatalabb. (Bocsánat az indokolt kitérésért.)

Mikor az elhantolás kezdetét vette, a sir körül csoportosultak közül maga Catty táborszernagy is nagyon behatóan kezdett megfigyelni és már-már készülődni látszott a főherceget megillető hármas tisztelgéshez, de a felém lövelt, szigoruan kutató tekintet után nyugodtan maradt. Ő jobban ismerte az ifjabb főherceget a pozsonyiaknál.

*

Temetés után kondoleáltunk a családnak, majd nyomban kihajtattunk a zavari állomáshoz.

A kupéban elhelyezkedve, eszembe jut a most valóban kellemetlen, Csávolszkytól kapott megbizatásom. Belekapok a távirat szövegezésébe abban a lármás szalonkocsiban; hisz a főrendekkel együtt voltunk vagy huszan.

Fölkértem a mellettem elhelyezkedett báró Rudnyánszky Józsi, főrendiházi jegyzőt, hogy jegyzéseimen gyakorolja a reviziót, de nem talált igazitani valót.

Állomásról-állomásra adtam le, amit menetközben összefirkáltam.

Esti nyolc órakor Pozsonyba érkeztünk. A vasuti étteremben a küldöttség estebédhez ült, nekem alig volt időm egy darab ementhálival csillapitani éhségemet, nem értem rá enni, mert az egy órás pihenő minden percére szükségem volt, hogy táviratomat befejezhessem. Ki az ördög ugrál ki éjjel állomásról-állomásra leadni a táviratot, ahelyett, hogy nyugodtan elnyujtózhasson a hálófülkében?

Javában rovom a betüket, mikor odaszól Széchenyi miniszter:

— Bent lesz-e a táviratban, hogy József főherceg fia is résztvett a temetésen?

— Ép most irom — felelém, pedig mint látni méltóztatnak, éppen huszonnyolc év multán teszem papirra.

Be is fejeztem a táviratot, de egy nagy akadálylyal nem számoltam.

Kilenc órakor már a vasuti táviró lezáródott. Hiába rimánkodtam, a megcsontosodott tisztviselő nem állott kötélnek.

— Várj csak, majd elbánok én veled!

Kevéssel azelőtt Rohonczy Gida barátunk teljes egy héten

át pörgette a purgatórium kohójában fulmináns támadásaival Hieronymit, a közlekedési államtitkárt, a Tiszán működő kotrógépek körül elkövetett panamázás miatt.

Pongyola stilben (volt katonatiszt- és pályája kezdetén álló képviselőtől ki várna demosthenesi erupciókat), de ritka elszántsággal, a megsértett igazság miatt lángoló fölháborodással forgatta az államtitkárt (miattam ekkor már miniszter is lehetett) a lesujtó kritika nyársán; ha jól emlékszem, nem is láttuk jó darabig az örökmosolygó Hieronymit, ezt a különben általunk, az ellenzék által is tisztelt szakembert.

A hatalmas és jogosult támadásoknak az volt az eredménye kifelé, hogy Rohonczy rövid pár nap alatt a közlekedési tárca összes alkalmazottjainak réme lett.

— Édes Gidám! itt csak te segithetsz.

Rögtön segitségemre jött.

Rohonczy láttára zöldbejátszó sárgás szinüvé vált a szegény tisztviselő arca (aki pedig utasitása szerint cselekedett) és hebegve mentegetődzött:

— Igaz, hogy mi ezt a rengeteg hosszu táviratot már nem továbbithatjuk, de én magam szivessen bekocsizok a városi táviróhoz, ott még tart a szolgálat.

A bérkocsidij dupláját nagy rezignációval nyomtam a mentegetődzésből alig kimászni tudó tisztviselő markába.

*

Visszautazáskor Pejacsevichcsel kerülök egy hálófülkébe. Álom nem jött a szemeimre, beszélgettünk egyről-másról.

Egyszerre kényes tárgyra terelem a szót.

— Mond meg nekem, mint lehetne már egyszer a horvátok telhetetlenségét kielégiteni, hiszen ők Deák fehér lapjával szerencsésebb belügyi helyzetbe jutottak nálunknál. Egyszer már ki kéne ezeket, ha máskép nem, drasztikus módon józanitani. Tudom, hogy unionistával beszélek.

— Van ennek szelidebb módja — felelte. — Hagyjátok a horvátokat az anyaországtól teljesen elszakadni. Hadd fussanak őrült ábrándozásaik csalfa hivogatása mellett a fehér cár ölébe, ez lesz a legnagyobb büntetésük; a hozzátok még mindig szivből visszavágyó szlavoniaiakat pedig öleljétek testvéri kebletekre.

Könnybe lábadtak szemeim és többé igazán nem tudtam elaludni.

ELSŐ LÁTOGATÁSOM KISFALUDY ATALÁNÁL.

A hatvanas évek koszorus költőnője, Kisfaludy Atala, Szalay Károlyné, egyizben azon óhajtását fejezte ki, hogy az akkori kaposvári fiatalság három tagját: F. Jóskát, H. Gábort és csekélységemet megismerni szeretné.

A két elsőnél megtaláltam érdeklődésének indító okát.

F. J. az egyik kaposvári patricius-család elegáns, kedves modoru sarja, H. G. pedig olyan szép ifju volt, hogy exteriőrje a kaposvári ügyvédjelöltet hamarosan a tabi főszolgabirói székbe emelte; de hogy én mivel vontam magamra a már ekkor országos hirre vergődött költőnő figyelmét, maig sem tudom . . .

Igaz, hogy az irodalom terén ekkor már tettem apróbb kisérleteket, de ezek oly jelentéktelenek voltak, hogy ezek révén ily kitüntetésre alig tarthattam számot, ha csak nem azon határtalan tisztelet és hódolat révén, melylyel a jeles költőnő remek alkotásai iránt már ekkor viseltettem. Hisz ez időben az ő egyikmásik zenésitett költeményével aludt el és ébredezett az ország mindkétnemű ifjusága.

*

A megtisztelő invitálást természetesen nagy izgalommal és örömmel fogadtuk, de nagy fejtörést okozott a megjelenés mikéntjének kérdése. Ismerve ugyanis a nagy költőnő erősen magyar érzületét, frakkban nem mertünk tisztelegni már csak azért sem, mert hármónk közül ilyen ruhadarabja csak egynek volt, elgondolható, hogy melyiknek, — tehát a szalonkabátban állapodtunk meg.

Elfogadom, mondja csaknem bosszusan F. barátunk, de részemről már a cilindert el nem engedem.

De, szólok közbe, hiszen ez nincs is divatban.

Nincs ám Kaposvárott, de nézzetek végig a főváros utcáin, honnét a mult héten jöttem meg, — ott minden harmadik uriember fején a köcsögkalap diszeleg.

Aztán nálunk ez nem is kapható, veti oda Gáborunk.

Ezt már előre számitásba vettem, mondja vezérünk.

Én már tudtam erről a meghivásról, közölték, hogy mi hárman vagyunk a kiszemeltek, hoztam hát Budapestről a ti számotokra is.

No, szólok, igy már szivesen akceptáljuk a világdivat jelvényét, mert az árával egyidőre adósak maradhatunk.

Fiuk, füzi tovább Gábor barátunk, nem lenne jó megelőzőleg egy kis körsétát tenni a városban, annak kitapasztalására, mint fogadja közönségünk az uj divatot; mert ha már ily nagy költségbe vertük magunkat, miénk legyen az érdem, hogy az elegáns divatot mi honositottuk meg. Megtettük kivánságát.

Másnap hivalkodva bejártuk a Fő- és Korona-utcát, hol általános meglepetést keltettünk, a Berzsenyi-utcában már gúnymosolylyal fogadtak, annak végén pedig megdobáltak bennünket a hires balpárti asszonyságok.

Jól tették.

*

Elérkezett a nagy nap.

Szivszorongva érünk a Zárda-utcai házhoz, ahol már engem, a parketten akkor legjáratlanabbat tuszkoltak előre. Hisz alig félévvel előbb kerültem ki a papnöveldéből, aki ha három hölgy közelségébe kerültem, egy perc alatt legalább is kettőnek letiportam a tyukszemét. (Megtörtént!)

Hónunk alatt a cilinderrel tartunk a szalon felé, mert hát őrültség lett volna azt az előszoba fogasára fölilleszteni. Ki látja meg akkor?

A szalonban már várt reánk az ünnepelt urnő, akinek láttára — higyjék el — ugy éreztem magam, akárcsak egy királynő zsámolya elé járulnék.

Közeledünk feléje. Maig sem tudom, a meghatottság zavara, a sikos parkett, vagy a kettő együttvéve okozta-e, a harmadik lépésnél megcsuszom, hasravágódom, magam alá temetve a hónaljam alól kirepült cilindert, mely a viharágyu okozta durranáshoz hasonló zajjal roppant össze és befejezte disztelen, rövid életét.

A szétdült cilinder kráterébe beléfult minden mondani valóm.

Az urnő ajkai körül finom mosoly játszadozott.

Biztató tekintetével bátoritott. Keresetlen egyszerüséggel kezdett velünk társalogni, hogy ne éreztesse a szellemi diszparitás mesgyéit.

Mind hasztalan fáradozás volt. Barátaim valamit nevettükben összemorogtak, de én nem tudtam elkapni a társalgás vezető fonalát és bizony siettünk az izzasztó funkció végére járni, amiben ő is a legnagyobb jósággal jött segélyünkre.

Bucsuzkodni kezdünk tehát s ekkor én, aki elsőnek léptem a szalonba, kitüntetésül vagy kárpótlásul utolsónak maradtam.

A szalonnak a kijáró ajtó melletti sarkában egy virágkosár pompázott, telve az üvegházból előkerült szebbnél-szebb rózsákkal. (Márciusban voltunk.)

A ház urnője pár lépéssel az ajtó felé kisér, én természetesen hátat nem fordithatok, addig hátrálok, mig nagy recsegés, ropogás közt beleragadok a virágos kosárba, melyből szalonkabátom egyik ujjának föláldozásával, az előhivott szobalány segélyével tudtak csak kivonszolni.

Igy lett szállóigévé, hogy belekerültem Kisfaludy Atala virágkosarába. Bárcsak ugy lett volna!

Egy vadonatuj, igaz, hogy fizetetlen cilinder és szalonkabátom egyik ujjába került ez az én felejthetetlen első látogatásom, melynek emlékét még ma is száz köcsögkalap és ötven szalonkabátnál többre becsülöm.

F. barátom soká évődött a légürben végbement evickelésemről, de őt is elérte a nemezis, mint az alább megiródik.

Közeledett a farsang, mely nálunk a Katalin-bállal kezdődött, folytatódott ádvent alatt a Bernáth-, Csorba-, Folly-, Kapotsfy-, Kelemen-, Matkovich-, Szalay-, Vajda- és Tevely-családok estélyein és befejeződött a nagyböjt közepén.

Azt irtam minapi „Morzsáim" ban, hogy minket nem zsuroztattak. Hát igaz, hogy ezeket a lakmározásokat nem ugy nevezték, de be kell vallanom, hogy én például az egész farsang alatt csak néhányszor vacsoráltam rendes étkező-helyemen.

*

Szalayék estélye az 1870-iki farsang végére tolódott ki, ha jól emlékszem, belenyult a fekete-vasárnap hajnali óráiba is.

F. barátommal együtt mentünk az estélyre, de hogy a minapinál nagyobb kurázsira tegyünk szert, megelőzőleg barát-

tomnál erősen kóstolgattuk a zsippóit és igazi rózsás kedvvel indultunk Szalayékhoz, akkori szokás szerint, gyalogosan. Ettől a szokástól csak az egyszál pósta-kiadó K. Imre, a legközelebb elhunyt barcsi postamester, feledhetetlen barátunk tért el; de meg is járta nagyzásával, melynek, sajnos én is áldozata lettem.

Főnöke: Hőnignek, naponta csak a póstaépülettől a vasuti állomásig használt, tehát erősen kipihent két öreg szürkéjét fogatta be, hogy a lakhelyétől harminc méter távolra eső M.-ék estélyére velem együtt áthajtasson.

A két penzióra megérett táltos annyira nekiiramodott, hogy az öreg kocsis azokat megfékezni nem tudván, a kapubejáraton át bizony azok frakkostul, klakkostul kitálaltak bennünket az udvar végén álló trágyadomb levébe. Meg is énekelte az estélyen százféle variációban emlékezetessé vált beállitásunkat Szabó Kálmán, a mókák, szikrázó élcek és ragyogó tósztok avatott mestere.

*

Sz. barátunk példáján okulva, tehát gyalogszerrel mentünk Sz . . . . .-ék estélyére.

Az idő tél végét járta. A nappali olvadást estére vékony jégréteg vonta be s igy a Zárda-utca járdái korcsolya-terekké varázsolódtak, amelyek egyikébe, amugy is rövidlátó barátom, frakkostul, gallérostul, mancsettástul beleszakadt. Meg lettem boszulva. Jó időbe került, mig F. barátom toalettjét otthon rendbehoztuk s igy jó későn érkeztünk a sarkaiban padozattól a padmalyig érő virág-piramisokkal diszitett táncterembe, hol akkor már Kaposvár szép leányait együtt találtuk.

Ekkor már több szerencsével dolgoztam. Az estélyen a ház urnője kitüntetően foglalkozott velem.

Utaink később szétváltak. Kirepitették a bálozó házi kisasszonyt a szülői házból.

Később mégis közelségébe jutottam, midőn a szőllőmmel átellenes hangyásmáli szép szőllőjükbe nyaralgatni kivonultak, ahol is többször megfordultam az urinő kedves, művelt környezetében.

Sokszor elnézegettem szőllőnkből a park fái között elmélázva sétáló kedves alakot, sőt egyszer azon leptem meg, hogy szőllőbeli nyaralásukból távozóan, bucsuzásul kedvenc fáit sorba ölelgette.

Mily nemes lélekre, milyen érző szivre vallott ezen ténye is. Most már a fáktól és tőlünk is végleg elbucsuzott, de emlékünkben örökké fog élni, mert ha egyebet nem irt volna, mint a két alábbi versszakot, akkor is hallhatatlan marad:

Virágos, dalos mezőben
Esküvél szerelmet nekem.
Az égen csillag ragyogott,
Esküidre ámen mondott.

*

És most az egész természet
Bizonyságom lesz ellened.
Csak én, én, egy szót sem szólok
És igy hallgatva meghalok.

*

Temetésén a szomszéd megyében teljesitett hivatalos elfoglaltságom miatt legmélyebb sajnálatomra részt nem vehettem, azért ezen sorokban áldozom felejthetetlen emlékének.

A BŐSZÉNFAI BUCSUNAPOK.

A Zselicz legrejtettebb sarkában, vizmosásos völgykatlanban huzódik meg a fatornyu Bőszénfa, ahova néhai Ranolder püspök, a külsőkben hozzá hasonló, vagyis hosszuhaju papját: Nemes Józsát, azzal a fontos és nemes misszióval is küldte, hogy a község németajku lakosságát simán, fokozatosan magyarositsa meg.

Nemes bátyánk ezt a föladatot ugy oldotta meg, hogy hiveivel szemben németül nem hallott. Beszélhettek neki heteken át németül, válasza vagy semmi, vagy magyar volt.

A templomból a német prédikációt, az iskolából a németnyelvü tanitást egyszerüen kiseperte.

Panasz panaszt, deputáció deputációt követett a püspöknél, aki végre a kerületi főesperest egyizben ki is küldötte vizsgálatra, de a mint ez lábát a községből kihuzta, minden maradt a régiben. Ennek a sommás eljárásnak aztán az lett a hatása, hogy ma már a község fiatalsága alig érti meg a német nyelven beszélő öregeket.

Ezt a fényes és gyors eredményt csak Nemes Józsa érhette el, aki hiveinek az anyagiakban is védője, oltalmazója, ügyesbajos dolgaikban hűséges tanácsadója, lelki vezére volt.

*

A jólelkü plébános vendéglátó házának a Zselicz határain tul is hire volt, pedig milyen kényelmesen elzárkózhatott volna abban a zugolyban. Uri háza talán fél Kaposvárt fogadta vendégül a három évtized alatt, melyet ott eltöltött.

A bucsu napján, szent Nóthburga ünnepén pedig szinültig megtelt a szük plébániai épület.

Megjelent ott többizben az akkori kaposvári mükedvelőgárda is, élén Roboz István elnökével. Igy kerültem én is a vendégszerető házba, melyben közel husz éven át Roboz bátyámmal pontosan megjelentünk az évről-évre következetesen

ludgége-levessel kezdődő bucsui lakomákon, melyeket a házigazda büszkeségével, az ürmössel, meg a gálosfai uradalmi pincéből előkerült „szalmánfekvők" tartalmával sürün leöntögettünk.

Hát a ludgége-leves csak könnyen előállitható volt, de azon csodálkoztunk, hogy az őz sohasem hiányzott az asztalról, melyet gazdánknak ép a bucsu idejére sikerült beszereznie.

Igaz ugyan, hogy a községet nagy uradalmak vaddus erdőségei köritették, csakhogy azok előtt még a plébános számára is tilalomfa volt fölállitva. Később megtudtuk, hogy ezek dacára ő többször vadászott azokban, mint maguk az uraságok.

Akkor még nem volt vadászjegy, nem alkották meg a vadásztörvényt, mely az orvvadászok puskacsövei elé száz gyilkos paragrafust helyezett.

A mi Józsa bátyánk igaz, hogy mindezeken is tultette volna magát.

Kebelbarátja és elválhatatlan vadásztársa: Schäffer Marci bátyánk beszélte el nekem, hogy nagy havazások idején plébánosunk szánkóba fogatott, azt telerakatta egy hétre való étel és itallal, aztán minden bejelentés és engedelem nélkül bebarangolták torony irányában még a szomszédos baranyamegyei erdőségeket is és vaddal megrakódva tértek haza a bőszénfai portára anélkül, hogy bárhol még csak meg is állitották volna őket.

Ugylátszik vagy az őzek, szarvasok, vagy pedig az erdőkerülők nyelvét nagyon jól érthették.

Ezek után t. olvasóim nagyon természetesnek fogják találni, hogy Nemes Józsa asztalánál bucsu napján az őzféle sohasem hiányzott, főkép, ha még azt is hozzátesszük, hogy a mindenkori gálosfai uradalmi erdész a bucsuk elmaradhatatlan vendége volt, épp ugy mint a jó emlékü Faubl János hajmási tanitó, akivel és uri magammal a falusi zenekart rendesen kiegészitettük.

De volt a hires asztalnál vadpecsenye bőven, még bucsu nélkül is, mert nem hiába hangoztatta Józsa bátyánk: „hát ha minden őz lapockájára az Eszterházy herceg vagy a Festetich grófok monográmja volna is rásütve, akkor is lelőném, hisz a jó Isten a vadat nemcsak a nagyurak számára teremtette."

*

De hát szóljunk már a bucsukról, különösen azok legnevezetesebbjéről, mely a hetvenes évek végén zajlott le a paróchián, melyre a székvárosból husznál is többen rándultunk ki, társaságunkban egy pár 44-es katonatiszttel, akik lovon követték fogatainkat.

Pap vendége Nemesnek állandóan csak egy volt, H. Nándor, a szomszédos ibafai plébános, aki bergengóciás községéből mindig gyalog jött a bucsura.

Ebéd alatt, ahányan csak voltunk, mindnyájunkat felköszöntött, ebéd után pedig rövidesen valamennyiünk pénzét elnyerte s aztán, mint aki dolgát jól végezte, a vacsorát be sem várva, visszabandukolt Ibafára.

Roboz bátyánk, mint minden évben, most is megjelent, még pedig családostul, magával hozván az akkor bakfis korba jutott szép leányát, Margitot, a mostani Köpfnét. (Ha sejtem, hogy férje ura, bár ildomosan, ellenzéki képviselőinket kitessékelteti a t. Házból, bizony lebeszéltem volna a hozzámenetelről.)

Még ma is fülemben cseng, mily kedvesen énekelte a kisleány az akkoron fölkapott „Hullámzó Balaton tetején" népdalt.

Ott volt a kaposvári működvelő ifjuság szine-java is.

*

Bőszénfán ma is szokásban van, hogy bucsu napján a fiatalság, egy általa kisorsolás céljából megvásárolt birkát a korcsma tüzfalára helyezett emelvényen csábitóul közszemlére kiállittat. A sorsjáték árából igazi német praktikussággal fődözik a zene költségeit, sőt legtöbbször egyebeket is, ha a birkát is a sorsjáték rendezők nyerik meg, amitől ritkán van eltérés (pedig ezek a jámbor legények az osztálysorsjáték titkaiba még nem lehettek beavatva), ekkor azonban nagy hiba esett a számitásukban.

Ebéd alatt fölkeres bennünket a fiatalság küldöttsége és tudatja velünk, hogy a birkát egy katonatiszt barátunk, Bernáth Muki főhadnagy, későbbi felejthetetlen sógorom, nyerte meg, sziveskedjék tehát annak elhozatala iránt intézkedni s egyben velünk egyetemben a mulatozó ifjuságot megtekinteni.

Természetes, hogy a gavallér főhadnagy a birkát visszaadta a részvénytársaságnak és mi siettünk a korcsmai helyiségbe, hol falusi szokás szerint, az előljárósággal élén, az egész

község népét együtt találtuk. Nagy előzékenységgel fogadtak, az elöljáróság különösen engem, akkori szolgabiráját tüntetett ki figyelmével, sőt a biró lenhaju leányát, a szép Grätchent, karjára fűzve vezette elém azon kérelemmel, hogy kezdjem meg vele a táncot, amit hivatali nimbusom nem kis rovására, amint később kitudódik, örömmel megtettem.

A katonaviselt biró harsány Geht's Ihr weg Kinder! Der Herr Stuhlrichter wird tanzen fölkiáltással elparancsolja mellőlünk a táncra fölállott párokat, azt rendelvén el egyfelől, hogy azok tiszteletünkre sorfalat álljanak.

A bőszénfai fiuk klumpái asszimilálódtak már a korcsmaterem méteres hosszu mélyedéseihez, de én bizony, talán azért is, mert nagyon mélyen találtam belenézni a szép Grätchen szemeibe s igy nem maradt időm lábam elé tekinteni, ami különben ma sem szokásom, a snell-polka harmadik turjánál elveszitettem az egyensulyt és közszégyenre párommal együtt elterülök a hepehupás padozaton, még pedig táncosnőmre is a legszerencsétlenebb pozicióban . . .

Általános elszörnyűködés. A zene elhallgat, a táncolók is abbanhagyják megkezdett táncukat. Én az általános zavar fölhasználásával, barátaimmal egy mellékajtón elmenekülök, de még volt módunkban meghallani a jelenlétünkben visszafojtott és távoztunkkal annál elemibb erővel kitört kacaj hangjait.

Én sem mentem többet a birkás-mulatságra . . . .

*

A Nóthburga-napja október 21-én van, de ha köznapra esik, ugy a következő vasárnapra kitolják a bucsut, mely most 27-én, a hamis Simon Judás napot megelőző vasárnapon lett megtartva.

Kaposvárról gyönyörü, ökörnyálas őszi napon indultunk el, még egy-egy lekésett fecske is kóválygott fölöttünk, de alkonyatra már hideg, metsző szél kerekedett fel egy kis fürge, futó hóviharral.

Mi lesz belőlünk?

A társaság szebb része lenge, csaknem bálias öltözékben, lovas tisztjeink egyszerü blúzokban, mi vékony felöltőkben rándultunk ki a városunkhoz közel eső községbe.

Én ugyan azokról, akik legjobban érdekeltek, tanitóék szivességéből már gondoskodtam, de mi sors vár a többire?

Emlékeztem ugyan egy megyebál történetére, melynek egyik gavallérja, K. Aurél, a Budapestről megrendelt és Bogláron a hófuvás miatt megakadt báli ruhát, négyeséből három lova árán kellő időre meghozta imádottjának, K. Irénnek, de ez régen volt, alig pár évvel előbb; akkor még más világ járta, aztán meg nekünk négyesünk sem volt.

Társaságunkban volt Psik Gyula fiatal ügyvéd, ez a házárd, Rochefort lelkületü ifju, aki válságos percekben mindenkor megállotta helyét.

Mindenkitől észrevétlenül surrant ki a társaságból, belevágta magát az egyik fogatba és a már ekkor hóviharba átment elemekkel dacolva, hazahajtatott Kaposvárra, honnét három óra alatt egy rakás téli cibil felöltővel, katona-köpenynyel stb. állitott be a paróchia udvarába.

Tapsviharral fogadták elveszettnek hitt barátunkat.

*

Hát ilyenek és ehez hasonlók voltak a bőszénfai bucsuk, amelyek természetesen a vidék egyik legnépszerübb emberévé avatták házigazdánkat, de szerették őt hivei is, csakhogy a politikájával nem értettek egyet. A konzervativ jellemü németség akkor még nagyon huzódozott a 48-as párttól.

Nemes többször próbálkozott függetlenségi programmal a kaposvári kerületben. Nem tartom kizártnak, hogy a jó, de hiu embert Roboz bátyánk is ugratta egy kissé. De csak nem volt szerencséje. Kis, többnyire plébániája hiveiből álló pártja kitartott vele egész a Donnervárosig, de a Szarvas-vendéglőnél csak a három tanitó maradt a jelölt mellett, a többit elcsipték mellőle a kaposvári kortesek.

*

Kevesen vagyunk már a bőszénfai bucsuk törzsvendégeiből. Örömmel látom még ezek között Roboz bátyánkat. Ő és én voltunk az elmaradhatatlan vendégek.

Maig is sokat gondolkozom azon, hogy igaz, tiszteletreméltó következetességgel, de akkor hatalmas lapjával mindig az uralmon levő pártot szolgáló szerkesztő és jó papunk, aki

suba alatt Nagy Györgyöt messze megelőzte azon, bizalmasan többször tett kijelentésével, hogy az ő politikai vezérszava „Köztársaság, nincs király“ mint férhettek meg kedves, állandó közelségben a fehér asztalnál is; de hát maholnap már mi is odalyukadunk ki, hogy nem pártállást, hanem embert keresünk.

A TABI JANKA-NAPOK.

Vármegyei alügyész koromban sokat járogattam Tabra, mely ez időben mindenkire egy elhagyatott falu benyomását tette. A templomon, a Welsersheimb, Seckendorff és Gothard kastélyokon kivül alig volt valami, a mi az idegen figyelmét lekötötte volna, legfeljebb az orthodox zsidóság által nem tudom mi célból fölállitott dróthuzalok, no meg az érdemes bádogos háza előtt még pár évvel ezelőtt is látható, a középkor sötét lovagjaira emlékeztető bádogpáncélos reklámember.

A boldogult Razgha Lajos plébános szerint azonban a falu első nevezetessége a kedves Lixi kántor volt, a kinek visitó tenorját Razgha bátyánk ma is többre becsülné Caruso hangjánál.

De ha akkoron Tab nem is ékeskedett monumentális épületekkel, volt ott valami megbecsülhetetlen: az a ritka társadalmi élet, mely ezt a kis fészket vármegyénk északkeleti sarkának nevezetességévé emelte.

Ennek a szép társaséletnek megalkotója és föntartója a kedves, felejthetetlen Grubanovich-család volt, melynek házánál Janka-napokon fél Somogy szépsége gyült egybe találkozóra.

*

A ház urnőjét: Nagy Jankát, még rövidruhás korából, abból az időből ismertem, midőn a francia származásu Chamisonné kaposvári intézetében tanulta a himzés, varrás művészetét, de hát az ő rövid ruházatához az én igen hosszu ruhám (akkor voltam kispap) lehetetlenné tette a megközelitést.

Egy felejthetetlen délutánt mégis sikerült vele eltöltenem a Strinovich-családnál. Ő már alig emlékezik erre vissza, de én még ma is őrizem annak emlékét.

Férjével: Grubanovich Gézával csak tabi járásbiró korában ismerkedtem meg; ő előtte tárgyaltuk le az árvatári pereket.

Hát ennél kedvesebb házaspárt keveset láttam. Mások is igy vélekedtek, mert a Janka-napokon náluk legalább is annyi uri vendég fordult meg, hogy egy-egy névnap talán még a mai tabi keresztény nőegylet Szent István-napi ünnepélyén is tultett a látogatottságban.

A Janka-napok rendes vendégei voltak: a háziurnő elragadó szépségü, álmadozószemü Nelli nővére, a későbbi Blaskovics táblai elnökné, a Mária Teréziára emlékeztető szép Kacskovics-nővérek, a vármegyei három főszolgabiróné: Petőcz Azala, Janka és Irén, a kiknek szépsége és szilfid alakja, ahol csak megjelentek, közbámulatot keltett. Nem is láttam én olyan karcsu derekakat világéletemben.

Szóval, a vidék legszebb asszonyai, leányai alkották a a Janka-napi „bűvös csokort", melynek, a ki csak egyszer is közelségébe jutott, annak illatát az egész életre magába szivta.

*

A Janka-napok férfi-vendégei a megyebeli előkelőségeken kivül nehány országos képviselő, köztük természetesen Grubanovichné édesatyja: Nagy Ferenc, a függetlenségi zászlóhoz holta napjáig hű maradt képviselő, Blaskovich a későbbi sógor, akkor budapesti járásbiró, az arany kedélyü kis Náci, Pestmegyei tiszti ügyész s az ezek társaságában lejött fővárosi ifjak voltak.

A történeti hűség szempontjából megemlitem, hogy ezen névnapokon rendesen az ádándi cigányok játszottak, a kiket a hires táncos Petőcz-nővérek még lánykorukban alaposan kioktattak a taktusra.

Jó magam ugy félig hivatalosan kerültem a Janka-napokra. Emlitettem már, hogy mint tiszti ügyész jártam oda tárgyalni, de kedves járásbirám a tavaszi terminusokat akként tüzte ki, hogy Janka-nap táján állandóan csaknem egy hétig időztem Tabon.

*

Valóságos lélektani rejtély, hogy az ember izlésének tárgya csaknem periodice változik. Ma elég egy virágbimbó, egy delejező tekintetváltás, egy viszonzott sóhaj, egy melegebb kézszoritás, befejezésül talán egy lopva adott forró csók és röviddel utóbb, ha a kinyilt virág összes szirmait ránk hullatná is,

mindez érintetlenül hagy. Ezek lehetnek a szivek kóborlásainak, az érzelmek futásának határkövei.

Maig is bánom, hogy éppen a Janka-napok idején magam is egy ilyen határkőhöz jutottam, a melyen tul a férfitársaságot szivesebben kerestem fel. Füleimnek kedvesebb volt a pohárcsengés, a vig dal, a baráti vagy mondjuk inkább cimborai ölelkezés, mint a lágyan suttogó női hangok és elég balga voltam hinni, hogy azok hatása ellen már mindenkorra vértezve vagyok!

Ez a magyarázata, hogy ez időtájt a férfiak társaságát helyeztem előnybe ott Tabon, a hol a szomszéd táncteremből szebbnél-szebb táncoló pár árnyait láttam az elválasztó függönyök mögött kergetődzni, mig én a borozók között töltöttem az est tulnyomó részét.

Mentségemül szolgáljon, hogy ekkor állottam műkedvelői hirnevem zenitjén (?!) és a férfi mulatozók élén álló házigazdám kedvéért a fél éjen át kellett dalolnom.

Különösen vonzott még ebbe a társaságba Szabó Kálmán és Svastich József társasága.

Az elsőnek szellemi röppentyüi nyügözték le lelkemet, a másik igazi gavalléros modorával s a borivásban reggelig kitartó erejével is hatott rám.

Egyik Janka-napra egy pesti urfi vetődött le közénk. Ő egész éjen át a hölgyek körül forgolódott és csak ugy hajnal felé került társaságunkba azon provokáló szavakkal: no most meglátom, hogy tudnak inni a somogyiak.

Azt mondja rá Svastich bátyánk: öcsém, annyira kifogytunk már az időből, hogy hosszas mérkőzésre már nem gondolhatunk, végezzünk hát röviden. — Hozatott két sörös poharat s azt rövid időközökben háromszor szinültig töltötte meg a háziur hires badacsonyi borával. A pesti vendég a második pohárnál az asztal alá gurult, Jóska bátyánk a harmadik után és a nélkül, hogy arcizma megmozdult volna, vonult pihenőre. Ő legalább zavartalan pár órát alhatott, de akkori szolgabirája: Bogyay Viktornak már ekkora szerencséje nem volt, a kit kocsisa kora reggel azzal a panaszszal vert föl álmából, hogy a háziur parancsából szántani kell mennie.

No még ilyet sem értem, pattan ki az ágyból Viktor ba-

rátunk: ki hallott ilyet, hogy a vendég telivér lovait (akkor Viktorunk ilyeneket hajtott) szántani küldjék. Jó későn derült ki a félreértés, hogy a fogatot Szántódra kérte a háziur, akkor délelőtt érkező pesti vendégei elé.

Különben ki tudja, nem akart-e ez egy kis lecke lenni a vendég-kocsisok által pazarul megdézsmált takarmányért. Én legalább határozottan emlékszem, hogy midőn a vagy harminc idegen kocsist a háziur a pajtából megrakottan látta elhaladni, gunymosolylyal kisérte különösen Viktorunk kocsisát, a ki ugylátszik haza is akart vinni a zsákmányból.

Az ilyen kis pazarlások akkor nem jöttek számitásba. Csak egy esetre emlékezem, midőn ép a vendéglátásáról hires Svastich főszolgabiró, egyik József-napkor, midőn nála százon felüli vendég és vagy hatvan ló megrekedt, fakadt ki türelméből s a hótömeget harmadnap óta szakadatlanul hullató égbolt felé azon szemrehányó szavakat küldötte: „Hát Isten! sohse volt vendéged.“ Igaz, hogy akkor már minden étel- és italkészlet elfogyott, a borvizekhez szokott férfiak a bort budai keserüvel itták, a lovak számára pedig a cselédházak tetőit kezdték lebontogatni.

*

A Janka-napokról való megemlékezéssel az akkori tabi társadalmi élet egy képét akartam bemutatni; a legfőbb célom azonban az volt, hogy Grubanovichék még életben levő tagjait arról győzzem meg, hogy a páratlanul szives vendéglátás, melyben náluk mindig részem volt, az a vonzó társadalmi élet, mely körükben lezajlott, negyven év leteltével is megszólaltatott.

EGY KÖTTSEI SZÜRET.

Abban a filloxera- és peronosporamentes időben, melyben rövidke történetünk lejátszódik, még szőllőboritotta halmoktól körülvett medencében feküdt Köttse, ez akkoron kedves, a világ háta mögé helyezett komposszesszorátus fészek, melyben az Antal-, Kacskovics-, Kazay-, Kenessey-, Kerkápolyi-, Kiss Miklós- és Roboz-családok hivogató portái vártak a világhaladást jelző sinpároktól távoleső kis községbe verődött vendégekre.

Ma már igaz, hogy félórai távolra elfut mellette a kaposvár—siófoki vicinális fürge, tultömött motorja, de abban az időben főkép télviz idején, a pár heti szánkázás elmultával bajos volt a megközelitése. Mi kaposiak még az őszi esőzés beállta előtt is csak a kisbári kapatás segélyével juthattunk el ebbe a kies vidékü községbe.

Köttse szép asszonyairól, zamatos asztali borairól, páratlanul szives vendéglátásáról messze vidéken volt emlegetve.

Gyümölcstenyésztésének még ma is akkora a hire, hogy az a bécsi gyümölcskereskedőkhöz is eljutott, akik megbizottjaikat a goldranett és kálvil almákért, akár csak az orosz cár tokaji szőllőjébe, őszönte elküldik, hogy a remek almapéldányokat saját kezeikkel leszedve, darabonként staniol-papirba göngyölitve szállitsák föl a bécsi piacra.

Sajátsága a falunak, hogy annak minden pontjáról, mondjuk inkább minden kastélyától pontonként változó, uj, elbűvölő panoráma tárul a természet szépségei iránt fogékony szemek elé.

Ma már nagyon megfogytak a nemesi kuriák urai, szőllőművelő népe sürün hajózik át Amerikába. A motoros vonat sem szállit annyi vendéget az uri lakokba, mint a döcögős utakon odajárt fogatok.

*

Köttse legmozgalmasabb napjai azon időre esnek, midőn Miklós Pista, a Miklósok eszes, életrevaló tagja, mint fiatal

ügyvéd megkezdette megyei szereplését és sebesen lüktető életet hozott nemcsak bérces kis falujába, de magába a székvárosba is, ahol ügyvédi irodát nyitott.

A huszonnyolc éves ifju már országos képviselő, a közigazgatási bizottság tagja és ráadásul megyénk első pénzintézete, a Somogymegyei Takarékpénztárnak vezérigazgatója volt s ezek folytán nagy tényező a vármegyei életben.

Közismert gavallérosságán fölül nagyralátó tervek is rendeztették vele a köttsei szüreteket, különösen az általam megirottat, melyen a közelfekvő vármegyei tisztujitást előegyengette és a mely szüretre még Tisza Kálmán, az akkori miniszterelnök is kilátásba helyezte megjelenését, de helyette csak a rendjelosztogató Szontagh Pál érkezett meg néhány képviselőtársával.

Pista barátunk, működvelőtársulatunk agilis tagja, minket is meghivott már csak azért is, mert többen közülünk vármegyei tisztviselők voltak.

A meghivás egészen ártatlan szinezetünek látszott, csak a legjobban beavatottak tudták, hogy ugyanakkor politikai tervek is szóba kerülnek.

Ezen a szüreten ment határozatba, hogy a 78-iki tisztujitáskor a megyei ellenzék megküzd a régi rendszerrel.

*

A szüretre indulás délelőttjén néhány barátommal halpaprikás villásreggelihez ültünk, amidőn is kevésbe mult, hogy a torkomra leszaladt halszálka miatt csaknem lemaradtam a szüretről. Ez az ómen valónak is bizonyult a szüreten.

Megérkezünk Köttsére, a Balatonra látó Miklós-portára, ahol már Köttse és vidéke szépségeit nagyszámban találtuk.

Vagy hat fogattal állitottunk be Kaposvárról, magunkkal vive a működvelőtársulat hires kvartettjét és Németh Nácit, az amatőr, de jeles pyroteknikust.

A társaság velünk együtt kitett félszázat, hanem azért a szüret költségei alig billentették meg vendéglátó gazdánk vagyoni mérlegét.

Abban az időben ugy járta, hogy leöltek egy süldőt, egy borjut, egynéhány birkát. Az extra-boroknak, pláne a sámpányinak, hire sem volt, beértük a köttsei zamatos asztalival. A zenét azonban Szimplicius már ekkor hires bandája szolgáltatta.

A székvárosból velünk jött Psik Gyula, a nőgyülölőt játszó ügyvéd is, aki ennek demonstrálására a táncoló párok közelségében fölállitott tarack-ütegekhez szegődött és nyomban mozgásba hozta fülsiketitő batteriáját.

Egyik mozsár, ép a legutolsó, csütörtököt mondott, mire indulatosan dobta a szüreti tüzrakás elhamvadtnak látszó parazsaiba.

Ugy emlékezem, hogy Roboz bátyánk egy izben már megénekelte ezt az epizódot, de én, a szintén jelenvolt szem- és fültanu, aki ép akkor Psik barátunk közelségében voltam, adhatom azt elő a legautentikusabban.

Javában folyik a táncmulatság, ép a francia négyes járta. Egyszerre, mint egy vulkánkitörés, egetverő robajjal eldurran a tarack és Herkulánum, Pompeji végpusztulására emlékeztető, valóságos hamulávát szór a szép toalettekre. Általános rémület. A hölgyek sikoltozva menekülnek a pázsitos tánchelytől.

Faraó népének néhány tagja a lejtő szélén fölállitott művészi páholyokból ijedtében legurul a völgybe; a banda épen maradt tagjai Iszkirgyum, vége a világnak kiáltással menekülnek és csak órák multával, akkor is csak karhatalommal lehetett őket visszaterelni a mulatozókhoz. Olyan is akadt közöttük, aki talán a Balatonig akart futni, mert nagy későre került elő.

A megzavart közönséget a különben is tervbe vett tüzjátékkal akartuk ezalatt kárpótolni.

A Németh Náci pompás rakétái ragyogó csillaghullásban hasitották meg a levegőt. Hires „Római gyertyája" bevilágitotta még a csepelyi völgyet is. Záradékul a görögtüzfény következett, mely a közönséget szivárvány-szin háttérben akarta megörökiteni.

Azt mondja nekem Náci barátunk: „Ezt már te is megcsinálhatod" és kezembe nyom egy starnicli (én megvallom, nem tudom a magyar nevét) görögtüzet, hogy öntsem az e célból gyujtott tüzrakásra.

Kezembe veszem ezt a micsodát és kezemből lassacskán kezdem leeregetni. Mi természetesebb, minthogy a kezemből hullatott anyag egy pillanat alatt lánghuzallá változott, melynek vége a tenyeremben még fentmaradt anyagot is meggyujtva, — azt a nyers husig kiégette. A salétrom és kéntartalmu anyag könnyen végzetessé válhatott volna, ha nincs ott Vedres

karádi körorvos, aki rögtön azon recepttel szolgált, hogy órákig tartsam jeges vizben a kezemet, ha kedves az életem!

Ugy-e megmondtam, hogy a halszálka-esetem rosszat jelentett.

Hát képzeljék is el t. olvasóim boszuságomat, akinek a kedves társaságtól, a mulatozástól órákra kellett távoznom.

*

Nőtlen koromban, sőt bünbánóan bevallom, még azután is, az álarcos báloknak szorgalmas látogatója voltam. Oda vonzott a rejtélyesség s az ebből származható későbbi érdekességek.

Egyik álarcos bálon egy rendkivül elegáns fekete dominó keltette föl figyelmemet, de semmikép sem sikerült a dominó inkognitóját lelepleznem, melynek tulajdonosa csak azon szerény kegyben részesitett, hogy jobb mutató ujján levő gyürüjére ezen szavakkal figyelmeztetett: „Erről valamikor rám fogsz találni."

*

Mosogatom a kezemet hüségesen, már vagy egy órája tartottam a jéghideg medencében, midőn valami öltönydarab keresése végett betoppan a szobába egy bájos, általam már a társaságban megbámult szép alak. Amint észrevesz, odalép mellém s elém tartva jobb kezét, azzal a kérdéssel lep meg, hogy emlékszik-e erre a gyürüre, melyről azt mondtam, hogy nyomomra vezet.

Már hogy emlékezném a sok közül, felelem, még ha jegygyürü lett volna!

Maig sem bocsátom meg Vedresnek, hogy halálfenyegetések mellett háromórás hideg fürösztésre kárhoztatott, pedig ebből most még csak egy óra telt le. Igy pedig, ebben az elszigetelt helyzetben, az ismeretség felujitására, vagy mi több, kihasználására nem is gondolhattam.

A szép dáma nem is mutatta többé a végzetes gyürüt és mikor a társaságba visszakerültem, arca még az én jegesvizemnél is fagyosabbat mutatott. Ez talán nagyobb baj volt, mint a tenyerem veszedelme, melyből reggelre ugy kilábaltam, hogy a Szimplicius bandájával — a primás szerepét átvéve — már valamennyi köttsei szépség ablaka előtt szerenádot adtunk.

Fiatal barátaim, ha bárminemü vigalomra készültök, halpaprikást ne egyetek.

*

Visszajövet ismét betértünk etetőre a kisbári korcsmába, hol már Trombitás barátom vette át a vezérszerepet. Hogy is ne, mikor én még mindig befáslizott voltam.

*

A hires szüret után pár hétre Miklós Pista, dr. Németh Károly & konzortesz, a megye eddig állandóan elnyomott ellenzéki rétegeiből, a kaposvári akkoron csaknem kizárólag függetlenségi érzelmü iparosok bevonásával megalkották Kaposváron a „Népkör" társadalmi, de egyuttal szükebb politikai, főkép az alakitók magánérdekeit szolgáló egyesületet, mely hamarosan, épp az 1878-iki vármegyei tisztujitás küszöbén, oly hatalommá nőtte ki magát, hogy bizony a ritka népszerüséggel biró Csépán alispán sem átallotta a „Népkör" egyik számottevő emberét: a nagy Szukicsot megkörnyékezni.

A köttsei szüreten megbeszéltek eredményeként, a „Népkör" segélyével azután Bárány Gusztáv vármegyei főügyész, Miklós György, a birtoka kezelésébe már belefáradt birtokos, árvaszéki elnök és dr. Németh Károly tiszti főorvos lett.

Magamat is akkor választottak tiszti alügyészszé, igaz, hogy nem a „Népkör" matadorjai segélyével, sőt azok szándéka ellenére.

Higyjék el nekem, különben igazoljanak a kortársak, hogy akkor mi az egész megyeházát kisöpörhettük volna, de ezt nem engedte az érdemes urak iránt érezett tiszteletünk, vagy még inkább azok a melegebb kötelékek, melyek hozzájuk füztek.

*

A Miklós-család legifjabb tagja Dezső, volt vármegyei utbiztos, hosszu időn át megtartotta a köttsei birtok romjait.

Évtizedek multán hivatalos utam Köttsére vitt.

A vendéglátást örökölt családtag nem engedett máshova elhelyezkednem. Fájó szivvel léptem át a ház küszöbét, melyben régi emlékek visszahivásán kivül más tennivalóm alig lehetett.

Az előszobában angol nyelven folytatott kedves csevegés hangjai ráztak föl mélázásomból.

Mi ez, szólok meglepetten a házigazdához.

Pista bátyám leányai vannak itt Amerikából pár havi atyafilátogatóban. Igazán leirhatlan volt örömöm, kedves barátom szép

leányai láttára, akiknek művelt, vonzó körében valósággal elfutott az ott töltött pár óra.

Este a szomszédos hálószobánkat elválasztó vékony falon áthallatszott hozzám lefekvésük előtt folytatott angol társalgásuk, melyből csupán nevemet vettem ki, mire egy, a „Pajkos diákok" operettből ellesett s ide alkalmas angol kifejezést dobtam át a falon. El is hallgattak rögtön s a másnapi reggelinél aggódva faggattak, hogy megértettem-e társalgásukat.

Nagy örömömre a kedves leánykák Ivánfán viszonozták látogatásomat, hol a köttsei szüreteket s azok felejthetetlen rendezőjét bizony könnyezve emlegettük.

SZENTJAKABI EMLÉKEK.

Kaposvártól délkeletre három kilóméter távolra eső Szentjakab községnek a hetvenes években három nevezetessége volt: a szentjakabi apátsági kolostor romjai, a közalapitványi uradalom szőllőbirtoka s az annak tulajdonához tartozott uradalmi korcsma. A két elsőnél már gyermekkoromban gyakran megfordultam, az utóbbiba férfiui éveimben jutottam el.

*

A történelemben kevés nyomára akadunk a szentjakabi erősségnek, melyről még az sem bizonyos, hogy vár volt-e, vagy kolostor, avagy mind a kettő. A néphagyomány Kupa somogyi vezér egyik várának állitja, akinek főerőssége a somogyvári Kupa-vár volt, de annyit mégis tudunk róla, hogy később a vörös barátok (karmeliták, inkább pálosok) kolostora lett, melynek fölszentelési ünnepén maga Zsigmond király is résztvett.

A kolostor romjai Szentjakab község szőllőhegységének északi ormán ma is láthatók. Én már gyermekkoromban sokat járogattam oda, amidőn is még a déli toronyszerü szárny is fönnállott, melynek egy darab köve ma is birtokomban van, de a melyről még a legmegbizhatóbb archeologus sem tudná megállapitani, hogy a toronyfal disze, vagy megkövesült zarándokkulacs-e, csak az bizonyos, hogy egész külzete elárulja az évszázadok nyomát.

Gyermekkori kirándulásaim alkalmával pajtásaimmal bebenézegettünk a nagyobbik kőfal alatt akkor még teljesen látható pinceszerü félelmetes üregbe. Erről azt tartotta fönn a szájhagyomány, hogy belőle egy földalatti alagut vezetett volna a mai Iszákhegyig, melyen annak torkolatát, az ugynevezet török lyukat a mi diákkorunkban még nemcsak hogy láttuk, de annak előrészében sok, nem egészen illetékes módon beszerzett krumplit és baromfit sütögettünk vakációk idején. Ma az efféle csinyek miatt talán az aszódi javitóba kerülnénk.

Be is akartunk többször hatolni a sötét mélyedésbe, melyet a hagyomány szerint bizonnyal nem ok nélkül neveztek török buvóhelynek, de a gyermekes félelem, még inkább az ürből kiömlő fojtó gázok elvették attól bátorságunkat. Még ifju koromban is láttam büntanyánkat, melyet azóta betöltöttek. Pedig ebben a Szentjakabnál kezdődő alagutban talán érdemes lett volna egy kis kutatást tartani, hátha a Kaposvárról futva menekült törökök, ép ugy, mint a mai Fiume kávéház előtti téren általuk fölállitott fekete kutyaalaku szobor hasában, a nagy sietségben kincseik egy részét otthagyták, melyet, mint ezt az Eszékre lerándult kereskedőinknek elbeszélték, az elődeiktől irásba foglalt utmutatás segélyével, hosszu évek multán szerencsésen hazaszállitottak.

Szentjakab és vidéke köznépe sokat keresgette ezeket a romok között állitólag ottfelejtett kincseket, de csak néhány fegyvert, kevés régi pénzdarabot találtak és a sikertelen fáradozás fejében apránként elszedegették a romhalmazok kövei jórészét pincelakok fölépitésére.

De hogy ezen történelmi talaj alatt okvetlenül kellett kincsnek lennie, mi sem bizonyitja annyira, mint boldogult Pap József kocsisom látomása, aki esténként az átellenes ivánfai szőllőmből, főkép ha az ivánfai zamatos borból dupla porciókat kapott: többször látta a romok körül a kincsek lángjait föllobbanni. Vizióival még az én fejemet is ugy megtöltötte, hogy egy éjen a szentjakabi kincsekről álmodtam.

Hosszu fehér lepellel megjelent előttem egy fehér burnuszba öltözött Imám s a következőket mondotta: „Te keresed a török kincseket, no nézz erre a lepelre, mely azok nyomára fog vezetni.“ Ezzel szétbontja a leplet, melyen öt nagy, vörös betükkel irott számjegyet látok.

Gondolják meg t. olvasóim, hogy ez a ritka esemény a kislutri fénykorában történt.

Másnapon legsürgősebb dolgom az lett, hogy egyik rokongyermeket beküldöm a hegyről Véseihez, hogy a számokat secóternóra azonnal megtegye. Markába nyomok egy huszkoronást, hogy abból két koronát tegyen a kis lottóra.

Visszajő a fiu délután, fölmutatja a reskontót és távozni készül.

Hát a többi pénz hol van?

Hiszen azt mondta bátyám, hogy tegyem föl a pénzt a lutrira.

Elképedek (hónap végén volt).

Csak nem bomoltál meg?

Bizony én az utasitás szerint otthagytam a husz koronát.

Lelkendezve megyek be Véseihez, aki azzal nyugtat meg, hogy ezen már változtatni nem lehet, a jegyzékben nem szabad törölni, különben talán a jó Isten is igy rendelte. Tudom-e, hogy erre a tétre negyvenkétezer korona lesz a nyeremény.

Rezignálok. A magasságbelieknek pedig ugy tetszett intézkedni, hogy sem ezen, sem a következő két huzáson, melyre két-két koronával pályáztam, egy számom sem jött ki. Sokáig áldottam is emiatt a török Imámot.

Szokásom szerint a mult héten is fölkerestem a romokat, ahol ép egy kaposvári turista-társaságra bukkantam. Nem tudom, a szép kilátás, vagy a kincsvágy hozta-e ki őket a poros székvárosból?

*

Az uradalmi szőllőben, melynek gyermekkoromban egyik rokonom volt a bérlője, sokszor megfordultam.

Szüret táján az akkor nagy és bőtermő szőllőben több éjet künn is töltöttünk. Kora reggelenként hallgattam a szentjakabi fiuk és lánykák seregély-riasztó Elehú kiáltozásait, amelyeket azóta sem hallottam. Lehet, hogy a török- vagy barátvilágból visszamaradt kifejezés volt. Az őszi ködön reggelenként áttörő bágyadt napsugár még életjelt varázsolt a középkori falakra, melyekre az odatévedt varjusereg a multakat látszott visszakárogni.

Férfikoromban akkor kerültem vissza ebbe a szőllőbe, mikor azt Vágó Károly uradalmi korcsmáros birta haszonbérbe. Ekkor ugyanis minden sikerült műkedvelő-előadás után az egész szereplő trupp odajárt ki áldomásozásra, ahol a főépület előtti térségen bizony a hajnal órái is ott találtak bennünket azok kivételével, akiket Psik Gyula barátunk, mint korán kidőlteket, szerencsésen hazakalauzolt oly módon, hogy Kaposvár helyett Szentbalázson ébredtek föl.

Még az is megesett, hogy dr. Németh Károly kezdeményezésére télen is kimentünk oda disznótoros ebédre. Egyizben, egy

hideg verőfényes napon, csaknem csontrafagyott hóban a rendezőn felül ott volt Szabó Kálmán ügyvéd, Würth koma (ez sem vitte az Adolf névig) és Véniss Károly takarékpénztári könyvelők, Nyulasy Pali törvényszéki irodaigazgató, a fiatalabbak közül Póhl László, Psik Gyula, Miklós Pista ügyvédek vettek részt.

A társaság lelke: Szabó Kálmán egész nap Vágó korcsmárossal évődött, hogy a süldőt nem igaz uton szerezte. Már jelentkezett is nála a káros s ebben a szibériai hidegben a barátságon felül az a szándék is hozta ki, hogy nyomozzon.

A korcsmáros arca kék-zöld szint játszott. Bosszuságában, avagy tán . . .

Ebéd közben, ezt nem is engedtük volna el a kitünő tósztozónak, Szabó Kálmán poharát emelte a klastrom sirboltjából társaságunkba fölrándult priorra, már t. i. Véniss Károlyra, akinek egészségtől duzzadó, széles, jóságos arca valóban egy priorra emlékeztet és aki a prior elnevezést, akaratlanul is, sokáig megtartotta.

Ilyen jóizü és olcsó szórakozásaink voltak nekünk és tessék elhinni, pár forint árán jobban mulattunk, mint a mai pezsgőző ifjuság, melynek soraiból alig vállalkoznék egy is ily időben a szentjakabi glecserek megmászására.

*

Szomoruan kell bevallanom, hogy társaságunk nagy részének szemében Szentjakab első nevezetessége az ottani uradalmi korcsma volt, amelynek bérlője olyan alföldi fajta korcsmáros volt, aki a vendégét csaknem kinézte, hanem meg kell engedni, jó étel, itallal szolgált, no meg szép rokonlánya, a Lójza is nagyon vonzhatta oda barátainkat.

Németh Károly, aki Julius Cézárral azt tartotta, hogy inkább Szentjakabon első, mint Kaposváron második, tavasztól őszig a testi mozgás szempontjából (?) sürün ellátogatott az ő kedves „Giacomo Santó"-jába.

A korcsmáros is izlése szerint való volt, aki kivüle a többi vendéget kutyába sem vette.

Lesz idő, hogy a doktorral, a jó és kevésbé jó lelki tulajdonságok ezen keverékével még bővebben fogok foglalkozni, azt azonban máris elárulom, hogy rendkivül szellemes ember volt, aki ötleteivel, humoros meséivel, jól sikerült fölültetéseivel kor-

társai emlékében maradandó nyomokat hagyott. Ez időben volt a Somogymegyei Takarékpénztár vezérigazgatója is. Most csak egy esetéről emlékezem meg, amelyben ő került alól.

*

Az 1878-iki képviselőválasztások előtti napokban ott trónol megszokott helyén, midőn föltárul az ajtó és belép azon egy vidéki, molnár-kinézésü, tépett ruházatu ember oly fazonnal, mintha a fogteknikus termébol került volna elő, ahol több fogát benntörték, karján vezetve szintén erősen megviselt élete párját.

A ruházatára nem sokat adó cinikus doktor, aki társadalmi állását idegenekkel szemben, hogy őket annál jobban megtréfálhassa, nem szokta elárulni, minden áron akarta tudni a házaspár kalamitásának okát, de az egy kártháuzi némaságával hallgatott a doktorral átellenes sarokban.

Megállj csak! — gondolta magában — majd kiugratlak. Olyan témába kezdek, melyre magyar ember válasza el nem maradhat.

Barátom, szól a molnárhoz, mert valóban az volt, ugy látom az ábrázatából, hogy maguknál már megkezdették a követválasztást. Ki lesz a győztes a sásdi kerületben?, — t. i. megtudta már ezalatt a korcsmárostól, hogy arra a vidékre valók.

Üsse a ménkü a követválasztást, hanem azt mondja meg nekem az ur, hogy látott-e már tebét?

Ember, vagy állat az, kérdezi a doktor, mert én annak még hirét sem hallottam.

Hát tebe, verje meg a Jehova még a kitalálóját is.

Hát mit vétett maga ellen ez a szegény tebe.

Mit e? Hát, amint a szük, köves uton a korcsma felé közeledünk, épp a hid táján kocsimmal komédiások elé kerülök, akik három ilyen nagy állatot vezettek. Lovaim megbokrosodtak és szekerestül ugy dobtak le az ut melletti árokba, hogy abból szegény feleségemmel csak az odasereglettek segélyével tudtunk nagynehezen kikászolódni. Igy la, most már csak tudja, hogy mi a tebe.

Legalább Kaposvár közelében történt volna bajunk, hogy orvoshoz mehettünk volna. Össze vagyok törve, zuzva.

Ha csak ez a baj, ugy könnyen segithetünk, hiszen én is orvos vagyok.

Mondja a bolondnak. Az nem lehet orvos, aki még a tebét sem ismeri. Ezzel sarkon fordulva, otthagyták a hülyedező doktort.

*

Én ritkán látogattam meg a szentjakabi korcsmát. Német Károlylyal tartva, én sem szerettem második lenni; nem a társaságban, hanem legalább is azon a téren, ahol a doktor már legyeskedett.

Egy márciusi napon, a 81-iki választások idején, elsőszülött fiam születése örömére B. J. rokonommal kimentünk a szentjakabi korcsmába, mert örömömben nem fértem meg a városban. Nagyon belemelegedtünk a társalgásba és nem vettük észre, hogy az időközben megeredt eső tartós jellegűvé vált, amely csak esti tiz óra felé kezdett szünetelni. A korcsmáros előkeritette Biczó Ferkót, akinek kocsijába a sötét korcsmaudvaron fölszállottunk.

Kocsisunk neki vágtat a kaposi köves országutnak, melynek, midőn fordulójához értünk, egyszerre, mintha csak összes csillagaival az égbolt szakadt volna rám, utitársammal együtt eszméletlenül terülök el a köves országuton. Kevésbbé sérült utitársam visszavezetett a korcsmába, hol jeges borogatással téritettek észre és hova ekkorra kocsisunk is visszaérkezett.

A dolog magyarázata az volt, hogy kocsisunk a kocsikosarat tartó saroglyát elfelejtette megkötni és mi bizony a legnagyobb vágtatásban fejünk lágyára estünk a köves országuton.

Emberünk elmesélte, hogy nem tudta megérteni hallgatásunkat. A Kalló-malom körül haladtában már megsokalta a némaságot és Németh Károly rendszerét vette elő.

Hát, Tekintetes uraim, szól hátra, mikor is lesz a követválasztás? Győz-e majd a balpárt? Erre, gondolom, majd a Gruber tekintetes ur csak megszólal. Semmi felelet. Ijedten visszatekintek és látom ám, hogy senki sincs a kocsimon. Ezért jöttem sebtében vissza.

Én tehát még a doktornál is érzékenyebben bünhődtem meg a szentjakabi exkursiókért.

*

Ugy hallom, a harmadik nevezetességet: a korcsmát ma is

sokan felkeresik a kaposváriak. Jól esik a városi embernek a nagy kirándulás.

A közalapitványi uradalom szőllőjét megvette Pap János kaposvári birtokos.

A romok körüli pár holdnyi területet is eladták volna, ha Csáky gróf kultuszminiszter figyelmét illetékes körök föl nem hivják a műemlék megmentésére. Aki hát a török kincsekre vágyik, még mindég találhat ott keresni valót.

Minden nyaralásom tartama alatt legalább egyszer évente fölkeresem a romokat; mindenkor szent áhitat fog el a történelmi nagyságra emlékeztető falak láttára. Ha e sok vihart látott falak beszélhetnének, de sokan másképp gondolkoznának ebben az anyagias korszakban. De hát beszélnek azok ma is azokhoz, akik megértik az elmulásra intő szózatukat.

NAGYBAJOMI TÖRTÉNETEK.

Nagybajom számban második kisbirtokossági fészke volt vármegyénknek, melyben még igen sokáig eleven élet pezsgett. Itt voltak a Bogyay, Gosztonyi, Pataky, Sárközy, Udvardy birtokok, melyek tulajdonosai nagy részben ma is azon családok sarjai, de ezeket már nagyon kicserélte a korszellem. Valamint-hogy másutt, itt sem találjuk már a gondatlan, fejét örökös huncutságon, mulatozásokon törő ifjuságot.

Az elődök példáján okult ifjabb nemzedék, ha nem is a vagyonszerzésben, de annak megtartásában fáradozik.

Jól is van ez igy.

*

A hatvanas években Nagybajom első gavallérjai Pataky Móric és Gosztonyi Lajos voltak, az előbbi a mókák zseniális mestere, Gosztonyi inkább a táncteremben otthonos, nagystilü bálrendező. Avatott kezükben minden sikerült. A nagybajomi báloknak nagy szerep jutott a dzsentrivilág fénykorában.

De nemcsak hires bálok voltak itt, hanem nevezetes hangversenyek, sőt érdekes műkedvelő-előadások is, persze az odavetődött ripacsok bevonásával; de a klinker még nem lévén kiépitve, ezek csak ritkán jutottak oda.

*

Egy ilyen hosszu pauza alatt, midőn az őszi szezon beálltával a ragasztó sárnál csak az unalom volt zsibbasztóbb, a Gosztonyi—Pataky konzorcium gondolt merészet és nagyot. Ha nem jönnek a szinészek, hát játszunk magunk és nyomban elhatározták, hogy szüret után saját, külön házi erőikkel megpróbálkoznak.

Igen ám, csakhogy abban az előitéletes korban nem akadt ám uri dáma, aki a világjelentő pódiumra föllépett volna.

A mi barátainkat ez sem feszélyezte. Hát játszunk magunk,

férfiak. Előkeritünk egy szinművet, melyben nőszereplőre nincs szükség. Csakhogy ilyet még Sakespeare sem irt. Persze, hogy nem találtak.

Se baj, jelenti ki a tizedik előértekezleten Gosztonyi Lajos. Itt van Sárközy Titusz poétás barátunk, ő már irt több verset a „Hölgyfutár" részére, (igaz, hogy Gutenberg betüire nem kerültek), meg novellát is, melyre már üzente is a szerkesztő, hogy a szellemi termék nem érte meg a nagy fejtörést. Majd segit a bajon, mért nem irhatna ő egy nekünkvaló szindarabot?

A vállalkozó szellemü ifju elfogadta a megbizatást és megirta a „Falusi arszlánok"-at, melyben magának egy dendi szerepét juttatta, az ő komornyikjának szerepére pedig a nálánál jóval idősb Korenika Miklós vállalkozott.

A darab nivójának illusztrálásául elég megemlékeznem azon párbeszédről, melyet a gavallér komornyikjával váltott a darabban. Egy ügyetlen kiszolgálás alkalmából ugyanis igy förmed rá: Te marha, te szamár, már egy événél több, hogy a szolgálatomban vagy és mitsem tudsz kedvemre csinálni!

A próbák folynak fennakadás nélkül.

Nagybajom és vidéke a székvárosból kirándultakkal annyira megtölti a korcsmatermet, hogy a később érkezett elsősoros nagy urakat a zártszékek tulajdonosainak fejein kellett átadogatni, hogy drága helyeikhez jussanak.

A műkedvelők kitettek magukért, már-már megmenteni látszanak a darabot, mindaddig, miglen az előadás a Sárközy—Korenika dialogusig ér.

Midőn Sárközy rárivall Korenikára a textussal: Te marha! Te szamár! s ami még a direkciós könyvben sem volt jelezve, szavait szamárfül-mutogatással kiséri, föllobban Korenika és dühösen visszavágja Sárközynek:

„Marha ám az uramöcsém! Próbán magunk között csak eltürtem, de ennyi nép előtt kikérem ám magamnak."

Tabló.

Hát ha Sárközy bátyánk Pegazusa ilyen erőtlen volt is, azért évekkel utóbb mégis csak ő lett vármegyénknek, mint mondották, aranytollu főjegyzője, mert hát más ám a stiluskuriális . . .

*

No, évek multával mégis csak bedöcögött B . . . i szintársulata a nagy alföldről. A hosszu ut fáradalmaitól megviselten, kopottan állitott be a trupp a műpártolásáról ismert fészkecskébe.

Jól is ment a társulat dolga pár hétig, de ez a hosszu szezon mégis sok volt a kis Bajomnak.

Az uri nép a társulat férfitagjait meg-megtraktálgatta ugyan, (akkor még a szinésznőket a család asztalához hivni veszedelmes lett volna, főkép falun) de hát ami sok, az sok.

A vidékiek elmaradoztak az előadásokról, a bajomi törzs egymagában kis létszámot képviselt, szóval beállottak a nehéz napok.

A nagybajomi közbirtokosság korcsmájának, melyben az előadásokat tartották, ez időbeni bérlője Háry János, ez a találós élceiről, szellemes ötleteiről megyeszerte ismert ezermester volt, aki mellesleg a hasbeszéléshez is értett.

A társulat jobbjai részére nyujtott előlegezések révén már erősen érdekelt vendéglős egy borus őszi napon igy szólitja meg Thália főpapját:

Direktor ur, látom nagyon búra hajtotta a fejét. Ne csüggedjen, segitek én a bajukon.

Először is tanácsolom, hogy ezentul a föld népét is eresszék be naturáliákért a szinházba. A földmives nép nem szivesen nyitja ki a bukszát az ilyen finom komédiázásért, de már például lisztet, zsirt, tojást, főkép az asszonynépség szivesen áldoz, ha a főszerepeket a szemrevaló . . . Jancsi játsza, aki a Két pisztolban, a Sobri szerepében annyira megrikatta a vászonnépséget. Ki kell hát választani egy nekivaló, főkép katonás szerepet. Azt az élelmi félét pedig majd csak elkésziti valaki a szinészasszonyságok közül. Fődolog, hogy a gyomor ne korogjon, mert ezzel nehéz ám szavalni. Higyjen nekem direktor ur, hiszen már tudja, mikor az iskolából kicsaptak, néhány hónapig én is szinészkedtem, értem az életüket.

Jó lesz a „Szökött katona", kérdezi a fölvidult direktor.

Egészen beválik, feleli Háry, a többiről majd én gondoskodom. Hiszem, hogy a bajomiak soká fogják emlegetni ezt az előadást, de még a direktor ur is.

Az előadásra szinültig megtelik a nagyvendéglő terme

melynek nagyrészét a nagybajomi polgárság foglalta el, elhozva oda minden pereputtyát is, de az uri közönségtől az akkori kasztrendszer erős uralmában szigoruan elkülönitve. Ezek soraiban lapult meg Háry János, a vendéglős.

A zsufolt ház láttára örömmámorban uszó szereplők derekasan megállják helyüket. Korpády Gergelynek, a feleséges tenoristának, az egyik esküdt többek hallatára másnapra már egy hathetes malacot igért.

Következik a drámai jelenet, midőn Monti gróf, ezredes, a gyermeke megmentéseért lábai elé boruló grófi anya vallomásából megtudja, hogy az általa szökés miatt halálra itélt Korpády a grófnétól született természetes gyermeke, akit a vesztőhelyre egy vén desertorral együtt már ki is szállittatott.

Rögtön küldi segédtisztjét az ismeretes kegyelemosztó fehér kendővel. De hát jókor érkezik-e ez?

A halálparancs szerint először az idősb szökevényre kerül a sor.

Eldördül az első sortüz. A közönség, főkép annak naturáliás része csaknem fogvacogva, siri csendben várja, odaér-e az adjutánus a második sortüz előtt, mert ekkor most már a közönség általános kedvencévé vált Gergely gyerek meg lesz mentve.

A kinos, halottcsendességü szünet alatt egyszerre az elkülönitett polgárság soraiból, ahova a hasbeszélő Háry meghuzódott, egy hosszura nyujtott gyanus hang tör elő, melynek hallatára a drámai szerepéből kiesett primadonna nevettében s a férfiak nagy gaudiumára különös pozicióban hasravágódik. Az egész uri társaság homeri kacajba tört, de az illedelmes szép része megbotránkozva, tüntetőleg hagyja el a termet, nyomukban, mert más választásuk nem volt, a férfiak is. Csak a polgárság követelte a darab folytatását, de abból mi sem lett. A szinészek sem igen erőltették a dolgot, a darab ugyis végefelé járt. A pénztár ez estére már megtelt s a jó falusi atyafiak nem kértek vissza a belépő árából.

Előadás után azt mondja a direktor Hárynak:

No, adta parasztja, ezt sem eresztem ám többé a szinházamba. Igy tönkretenni ezt a művészi előadást.

Én sem tenném, de hát erre nem is lesz szükség pajtás, mondja fitymálva az előlegezésben uszó direktornak.

Hogy értsem ezt?

Hát csak ugy lelkem, hogy a polgárság zömének elég volt egy esti kiruccanás, az uri részét pedig a tegnapi botrány után hiába várod.

Igy vetett véget B. sziniévadjának az előlegezésbe már belefáradt furfangos vendéglős.

*

Nagy szerencséje volt a nagybajomi ifjuságnak, hogy mindig izlésének megfelelő, joviális korcsmárost kapott.

Háry után Vadkerty vette át a kisbirtokossági korcsma bérletét, aki ötletesség dolgában tultett még Háry Jánoson is.

Ezzel az érdemes uri emberrel különös módon ismerkedtem meg.

Az 1872-iki évben ijesztő mérvben föllépett marhavész elfojtására Zmeskál, akkori állategészségügyi főfelügyelővel Nagybajomba mentünk, ahol is ennek rendeletére Vadkertynek a Kak-pusztán elhelyezett gulyájából nyomban leszurattam vagy tizet. Kevésbe is mult, hogy az általa fölstimmelt gazdákkal, Bóha Csicsával az élükön, ki nem szóratott bennünket a községből.

*

Hát bizony az akkori joviális ifjusághoz nagyon passzoltak az ilyen vendéglősök. A nagybajomi aranyifjuság különösen a nemesi származásu, tehát közéjük illő Vadkertyt kedvelte. De aki ezen előnyös helyzete dacára egyszer mégis elüttetett a közbirtokossági korcsma bérletétől. Alaposan meg is boszulta magát a betolakodón, ezt azon kezdvén, hogy egy heves szóvita közben az uj bérlőt nyakonfelejtette. Ezzel sem érve be, az általa bérbevett telkesek korcsmája ivójának falára egy odatévedt vándorpiktorral élethűségben és nagyságban ráfesttette ezen pofozási jelenetet, melynek még a messzebb vidékről is annyi bámulója akadt, hogy Vadkertynek nem volt oka megbánni a cserét. A nép csufolódása hamarosan kiüzte az uj bérlőt, aki azonban nem hagyta annyiban a dolgot és a községből való távozása előtt becsületsértés cimén nálunk följelentette Vadkertyt.

A közigazgatás és törvénykezés szétválasztása előtti időben mi itélkeztünk ez ügyben és jó emlékü főbirám: Gosztonyi

Lajos el is marasztalta Vadkerty bátyánkat husz ropogós forint birságban, aki természetesen ezt csak akkor fizette le, mikor a lefoglalt két szürke árverése végett a községben megjelentem.

A tiz darab tehén s a két szürke miatt én rajtam is kitöltötte bosszuját. A népszerü vendéglős a bajomiakkal beválasztatott a törvényhatósági bizottságba.

*

Főszokása volt Vadkertynek a borivó vendégei közé vegyülni, hogy őket alaposan fölültethesse. Ezek rászedésének legenyhébb fajtája az volt, midőn velük elhitette, hogy Pesten jártában töltött káposzta magot vett, melyet olcsón fog kiárusitani az arra érdemeseknek, már t. i. törzsvendégeknek.

Egy izben azzal traktálta hetivásáros vendégeit, hogy a jövő vasárnapon szállitják Nagybajomba azt a nagy csapot, amelylyel a Balatont lecsapolták.

Szörnyülködve kérdezgetik az atyafiak, hogy hát milyen is lehet az.

Hát egy ménkü nagy rézcsap, melyet ha a fenekére állitanának, még a bajomi kálomista templomnál is nagyobb lenne. Nem is csoda, hogy negyven ökör- és husz bivalyos szekéren szállitják ide, ha ugyan befér a községbe.

Még a jelenvolt szakértő, a kiskorpádi kovács is elszörnyülködik ezen rettenetes hir hallatára.

Elkövetkezik a nagy vasárnap.

A kiskorpádi kovács familiástul átrándul Bajomba.

Ora óra után telik, már délfelé jár az idő, a nagy csap nem jő. A kovács már nagyon fészkelődik, aki ily hosszas időzésre bizonnyal nem látta el magát költséggel.

Vadkerty is kezdte unni a helyzetet, a kovácsot is megsajnálta és szokott leleményességével segitett magán.

Előkeritett egy távirat-ürlapot, melyet lelkendezve lebegtet be a korcsmaajtón.

Baj van barátaim, nagy baj.

No mi az, kérdik a vendégek.

Itt telegrafálják, hogy a csappal Belegnél megsülyedtek.

Hát mikorra érkezik ide, szól szorongva a korpádi kovács.

Lesz ebből még öreg este is, feleli Tóni bátyánk.

No édes jó uram, ezt már be nem várhatom s azzal csalá-

dostul, amint jött, az apostolok lován, elcsigázottan visszabandukolt Kiskorpádra.

Most már nincsenek ilyen vendéglőseink, mert azt tartja a példaszó: milyen a közönség, olyan a korcsmáros is.

Így mulatott a régi jó időkben a magyar társaság és ha a tréfák néha egy kissé elfajultak is, azért nem csináltak abból rögtön lovagias ügyet, valaminthogy a kiskorpádi kovács sem kért Vadkertytől napidíjat és utiköltséget.

EGY BÜNÜGYI ELŐNYOMOZÁS.

A Scherlock Holmesek művészetébe vágó dolgokra születni kell.

Elmeél, gyors fölfogás, boncoló ész, találékonyság föltételei a rendőri és birói nyomozások sikerének. Ezeket nem lehet megtanulni, csak a hosszas gyakorlat által tökéletesiteni.

Scherlockéknak föladataik megoldásához néha elégnek bizonyul néhány hajszál, egy ferdére taposott csizmasarok, egy rongydarab, vagy egy gyanus horzsolás az öltözéken, mig a tucatemberek kezében a legnyomósabb bizonyiték is szétmálik.

A rendőri és birói vizsgáló, geniális közegek száma hanyatlóban van. Ennek főoka az a rendszer, mely a legkitünőbbnek bizonyult kutató talentumot főkép a birói körökben, az előléptetés ürügye alatt elvonja szépen indult foglalkozásától, mert hát az ávánszma céljából a legjelesebb tehetség munkakörét is változtatni kell.

Ha tőlem függne, azt a rendőri vagy birói tehetséget, mely a bünügyi nyomozások terén a rátermettségnek jeleit adja, ezen állásában mindvégig meghagynám. Emelkedjék itt akár a legmagasabb hivatali polcig.

Nagyon messze állok még a szándéktól is, hogy csekélységemet nagy vizsgáló elmékkel még csak vonatkozásba is hozzam, de egy, három hónapos tisztviselőkoromban elért sikeremre ma is büszkeséggel gondolok vissza.

*

Néhai Üveges Lajos zseliczkisfaludi körjegyző 1872-ik évi március havában lovas futárral küldte jelentését a központi szolgabirói hivatalba a községében végbement öngyilkosságról, elmondván, hogy Jakab István telkes polgár önkezével vetett véget életének.

Főbirám: Gosztonyi Lajos hivatalos távollétében boldogult Polányi Lajos dr. járásorvossal én szállottam ki tehát a községbe.

Odaérünk a gyászos házhoz, melyet ekkorra már a kiváncsi jajveszékelők egész tábora vett körül, melynek soraiban Beregszászy Pál, ez az atléta termetü, félméteres szénfekete bajuszu, Damjanich-szakállu, félelmetesen szép pandurőrmester tartotta fönn a rendet néhány szál markos legényével.

A szoba ajtaja be volt zárva s igy csak az udvar felőli ablakon át tekinthettünk be s igy láttuk meg az annak mestergerendáján lógó áldozatot.

Hol a szobakulcs? — kérdezem. Az udvari ablak alatt, a szobafal mellé helyezett padkán van; a szerencsétlen, hogy végzetes munkájában meg ne zavartassék, magára zárta az ajtót, melynek kulcsát a padkára dobta, felelik a kérdezettek.

És valóban az udvari ablakon benézve, a fal melletti padon látom a szobakulcsot.

Az udvari ablak egyik papirral bevont fiókja be volt szakitva s a szakitás széle befelé, a szoba felé hajlott.

Ez a lényegtelennek látszó kis körülmény keltette föl nyomban gyanumat.

Hohó, mondom, hiszen a kulcsot ezen az ablakfiókon dobták be a szoba padkájára.

Föltörettem az ajtót.

Ott csüngött a szerencsétlen, nyakán az összehurkolt kötéllel, de ez oly mesterségesen volt összebogozva, hogy föltevésem szerint az öngyilkos ezt önkezével igy össze nem csavarhatta.

Midőn ezen nézetemnek adok kifejezést, az a felelet, hogy Jakab ezt maga is megcsinálhatta olymódon, hogy a közelségben álló vöröscsikos fehér abrosszal leteritett káposztáskádra fölállott s onnét a kötelet nyakára erősitvén, az önkészitette halálgyürübe ugyszólván beugrott.

Igen ám, mondom a hivatalos környezetnek, de akkor az abroszon a föllépés nyomait kéne látnunk, pedig azon még csak egy türemlés sincsen.

Gyanum most már határozott alakot öltött. Ezt az embert ugy gyilkolták meg.

Vizsgálódás közben tekintetem a homályos szoba (este felé járt az idő) sarkában elhelyezett nyoszolára esett. És mit látok! Az ágyvánkosok egyikének huzatja széthasitva, melyből a tollazat egy része kihullott.

Hiszen itt civódás előzte meg a drámát.

Ezzel a szobában végeztem. Az udvaron azt kérdezem az őrmestertől, kik lehetnek ezen haláleset által érdekelve? Azt mondja Beregszászy: a mostoha lánya és ennek férje. A gyermektelen Jakabnak más rokona nincs.

És mi vagyona maradt?

Egy negyed telek.

Ugy látszik, csak ezeknek állhatott érdekében, hogy az egészséges és hosszu életet igérő öreget láb alól eltegyék. Fogassa el őket.

A községházban vallatóra fogom a férjet, akit nagyon lágyszivü embernek találtam, vagy hogy jól odabeszéltem a lelkéhez, különben is egész viselkedése kezdettől fogva fölkeltette gyanumat.

Hát nem tudtátok bevárni az öreg halálát, hiszen ugyis minden vagyonát rátok testálta, szólok a kocsonyaként reszkető emberhez. Hallod-e, Ferkó! Töredelmes vallomással még most életedet megmentheted, sőt még a börtönből is egypár évet megtakarithatsz, hát ugy gyónj meg fiam, akár a papodnak.

Pár perc mulva emberem teljes beismerő vallomást tett. Elmondotta, hogy felesége tanácsára fölbérelték száz forintért Bereknyei Jóska erdőcsőszt, hogy apjuk megfojtásánál segédkezzék.

Hol van az erdőcsősz? (akkor annak hivták) — kérdezem.

Ki ment az erdőre csősztársa fölváltására, aki már azóta itthon is van.

Rögtön érte küldöm két panduromat, — mondja az őrmester.

Nem addig van az barátom. Ezeket a pandurokat, akiknek a jövetelére Bereknyei bizonyosan számit, egyenruhájukról már messziről fölismeri s a fegyveres ember védett helyzetben könnyen végezhet velök; hanem van-e magának egy olyan pandurja, aki még nem régóta szolgál s akit itt még nem igen ismernek?

Ép itt van Ács Jóska, feleli, aki csak egy hete van a vármegye szolgálatában.

Hát édes Beregszászym! öltöztessük ezt parasztruhába és küldjük el a már hazatért csősszel Bereknyeiért, mert ez a pan-

dur abban a valóságos őserdő jellegével biró Ropolyban rá sem akad Bereknyeire.

Csakhogy tekintetes uram, ez bajos dolog ám. Nekünk egy pandurt járőrként elküldeni nem szabad, aztán meg, ki tudja, hogy ez a másik erdőcsősz nem pendül-e egy huron Bereknyeivel, vagy legalább is nem szivesen árulja el kenyeres pajtását.

Kérdezzük meg magát Ácsot, felelém. Ha önszántából vállalkozik, ugy elmehet.

A fiatal, ambiciózus pandur készséggel fogadta el a vakmerő megbizatást. Ki akart tenni magáért, hogy fölebbvalói tetszését kinyerje, pedig hát valóban veszélyes vállalkozás volt ez.

Ködmenbe, gatyába öltöztettük, kezébe adtunk egy revolvert, egy zsiros kalapot a fejére nyomtunk, mire ő valóságos halálmegvetéssel ellépett.

Bereknyeit csak hosszas keresés után, a harmadik vadászkunyhónál találták meg, akinek rögtön föltünt a csősztársa kiséretében megjelent rendetlen ruházatu ismeretlen és puskájáért beszaladt a kunyhóba, de Ács megelőzte őt s a hatalom markos legénye csakhamar ártalmatlanná tette Bereknyeit, akit megkötözve szállitott elém a községházára.

Mig pandurunk a bérgyilkost kereste, azalatt én az asszony kihallgatásához fogtam. Férje vallomásából már tudtam a gyilkosság részleteit, ezek közt azt, hogy most is azon fekete kendő van bünös testén, melylyel mostoháját megfojtotta, de ő konokul tagadott.

Nem használt szép szó, intelem, fenyegetés.

Azt mondom erre Beregszászynak:

Én már belefáradtam, vegye a kezébe és bánjék el vele tetszése szerint. Én nem látok, nem hallok semmit.

Az őrmester villogó, éjfekete szemeinek hatása alatt öszszeroppant még a legelvetemültebb gonosztevő is; az én asszonyom fagyos hidegen maradt.

Tegyen vele, amit akar, szólok az őrmesterhez.

Hát ez amugy istenigazában az elöljáróság nagy méltatlankodására elő is vette a némbert.

Az elöljáróság fejcsóválva mondogatta: nem is hitte volna, hogy az a jóképü fiatal szolgabirójuk ilyen kegyetlenül vallatni

engedje ezt az ártatlan teremtést; persze ők a férfiak vallomásairól mitsem tudtak.

Hasztalan volt minden kisérlet, az asszonnyal semmire sem mentünk, jóllehet, hogy ekkor már az időközben előkerült Bereknyei is, a bérgyilkos beismerő vallomást tett.

Másnap délelőtt Polányi doktor jelenlétemben fölboncolta a halottat s a temetést délutánra engedélyeztem.

Egész délelőtt, sőt közvetlen a temetést megelőzőleg is folyton vallattam az asszonyt. Semmi eredmény. Kezdtem még egyszer megkörnyékezni:

Hát nem várhattad be az öreg halálát, aki apád helyett apád volt. A vagyonát ugy is nektek szánta, hiszen kivülletek senkije sem volt. Ki rontott meg téged, hogy ily nagy hálátlanságra, gonoszságra vetemedtél.

Süket füleknek beszéltem.

Hiszen ezzel a kendővel fojtottátok meg, mely most is rajtad van.

A siketnéma hallgatagságával zárkózott el minden felelet elől.

Egyszerre hallom a szobából a temetési menet közeledését, mely a községháza előtti széles utcán kisérte végső utjára a szegény Jakab Istvánt.

Nem tudom, ma is szokásban van-e, de akkor Zseliczkisfalud vidékén az divott, hogy a halottas menetet ugynevezett hivatalos siránkozó asszonyok nagy száma is kisérte. Elképzelhető ezek jajveszékelése, akik, hogy a toron megfelelő helyhez jussanak, versenyeztek az egymás túlorditásában.

Midőn a szomoru menet ablakomhoz közeledett, hirtelen egy ötletem támadt.

Két szuronyos pandur által kivezettettem a bünös asszonyt az utcaajtó elé és végignézettem vele az egész temetési menetet, melyben csaknem a község egész lakossága résztvett.

A menet elvonultával visszakisértetem a szobába és vallatóra fogom az asszonyt, kinek szemeiben könnycseppeket láttam csillogni.

Győztem (gondolom magamban). A tetemrehivás megtörte az én bünösömet.

Hát ugye Juli, az ördög szállotta meg a lelkedet, de most

már térj Istenedhez, mert csak ő segithet rajtad. Könnyits lelkeden a töredelmes vallomással, mert ha a földi büntetést tagadásoddal el is kerülnéd, amit a férfiak vallomása után alig hiszek, de mi vár rád ott fenn, vagy akár itt a földön is, hol zaklatott szivednek nem lesz egy órai igaz nyugalma.

Az asszony erősen végigmért és pár hosszu sóhajtás után bevallotta, hogy „ő az oka mindennek."

Másnap délelőtt vitettem be a megláncolt gonosztevőket Kaposvárra, hogy átadjam a kir. ügyészségnek. A szomoru menetet kocsin követtem és nem pirulok bevallani, egy kissé bántott az ügyességem, melylyel őket a törvény kezébe játszottam.

Igy hát még sem lett volna jó vizsgálóbiró belőlem, vagy talán idővel beletörődtem volna a fontos, de szerintem mindig szomoru funkcióba.

Az asszony husz évet kapott, férje tizenötöt. Mindketten elhaltak a börtönben.

A szintén tizenöt évre itélt Bereknyei szivós szervezete legyőzte a börtön miazmáit, akinek szemrevaló fiatal felesége többször belátogatott hozzám, hogy férje sora felől tudakozódjék . . .

*

Hejh, ha ez időben lopták volna el az én leányaim bluzait. De hát a rendszer, a rendszer! . . .

A NÁDASDI ERDŐBEN.

Sok a kincse Kaposvár határának, csakhogy azt kevesen veszik észre, a kávéházi törzsvendégek legkevésbé, akiknek nem hiszem, hogy öt százaléka ismerné annak szépségeit.

Az én természetimádó lelkem szemüvegén Kaposvár külterületének legszebb ékessége a székvárostól délkeletre négy kilométerre eső s a volt urbéresekből alakult erdőgazdaság tulajdonát képező nádasdi erdő.

A nyolcszáz magyar hold kiterjedésű erdőség cser-, tölgy-, gyertyán- és szilfák övezte halmaival, sürün váltakozó völgykatlanaival, vizi nefelejcscsel szegélyezett, az erdő egész rétségét átfutó patakjával, kristálytiszta, jéghideg forrásaival, mindig balzsamos levegőjével kedves a szemnek, üditő testnek, léleknek s évszakról évszakra változó élvezeteivel kincsek tárháza a benne időzőknek.

Kora tavaszon ibolya és gyöngyvirág illata áradoz a hüvös völgyekből; nyárelőn a szamóca piros fejecskéi engedelmesen hullnak a szedegető kezekbe; nyári esőzés után a keserü és nyulgomba, a galambica és vargánya ezreivel telnek meg a kaposiak és szomszéd községbeliek zsákjai. Az őszi és téli viharok pedig gondoskodnak a szegényebbekről, akik a letört gallyakból görnyedésig megrakódva térnek haza a nádasdi nagy fadepót-ból. Végezetül a Nimródok, vadászjegyesek és még többen olyanok, akik azt csak híréből ismerik: duzzadó vadásztáskával, sőt ha közös erővel indulnak, akkor rakott szekéren szállitják haza a nádasdi éléskamra vadjait.

*

Három évtizedje vagyok szorgalmas látogatója ennek a kedves erdőnek, melynek minden zugát, legrejtettebb gyalogösvényét annyira ismerem, hogy még a hólepel sem takarja el azokat gyakorlott szemem elől.

Sokszor fölkeresem az erdő érdekesebb pontjait: a Sipkaszorost, a nymfa-ligetet, a jajhegyet, a hűvösvölgyet, az őzgödröt, a törökhalmot, a som- és kőkutat, csak az a szomoru a dologban, hogy ezek miliője évről-évre aszerint változik, amint ezt az erdőirtás turnusa irja elő. Igy esik meg azután, hogy például Labek komáékkal most három éve, a hétfelől lenyuló erdővégtől határolt, csodaszép himes völgyben fekvő „Kőkut"-nál fölségesen sikerült kirándulást rendeztünk és mikor ezt a következő évben megismételni akartuk, az egész tündéries helyből nem találtunk egyebet, csak a folyton csörgedező forrást, a cigányvájta fakanállal, a többit elnyelte az erdőjogosok kályhája, kemencéje. Közvetlenül ezen sorok irása előtt is elbucsuztam szép erdőm azon részétől, melyről biztosan tudom, hogy még az őszön minden fájával, faunája és flórájával az irtófejsze alá kerül.

*

Mig ez a rendszeres irtás a kedves erdőt vonzó jellegétől meg nem fosztotta, ebben rendezték egyletek, magánosok tavaszi, nyári mulatságaikat. Emlékezem egy, a kaposvári ipartestület által a vadászkunyhó előtti rétségen rendezett népünnepre, melynek ezrekre menő látogatója volt.

Egyizben néhányad magammal én is rendeztem ott egy olyan férfi mulatságot, melyen Kaposvár uraiból százon felül vettek részt, kezdve az alispántól az ügyvédjelöltig.

Tessék ma ily szorosan barátságos, a messze szabadban tartott kirándulásra százon felüli résztvevőt összetoborozni ebben a széthuzó, elemeire tagolt társaságban. És ez a nagy kiruccanás koponyánként csak három koronába került, melyért a vendég pompás, hat szép szentjakabi leány által fölszolgált ozsonna-vacsorában részesült, melynek csemegéjét a lányok által azon frissen szedett eper képezte.

Lehettünk mindenkit beleértve, vagy százötvenen. Bele is buktunk a nagy költekezésbe, mert számadásunk 8, mondd nyolc fillér deficittel zárult.

Még ennél is emlékezetesebb volt az a piknikszerü majális, amelyet hét család számára rendeztünk.

Az első vadászkunyhó átellenében volt egy minden oldalról erdős halmokkal köritett, mintegy két hold kiterjedésü,

deszkaegyenes terület; ezt választottuk a majális szinhelyéül. Lausmann István városi erdész fölügyelete alatt álló nádasdi cigányokkal azután készittettünk itt lampionokkal diszitett nagy tánchelyiséget, étkezőt, ruhatárt, sőt pincét is.

Kora reggeltől délig ásott, vésett, furt, faragott a rendezőség, no inkább Faraó népe, hogy terepföladataival délig elkészüljön. Meg is érdemelte a Vágó Károly szentjakabi korcsmájában előre megrendelt gulyáshusos, turóscsuszás ebédet, melyből a fölös mennyiségben szállitott csuszát, természetesen már hidegen a cigányoknak adtuk, kik azt szépen melengetni kezdik a tüzrakásra helyezett vaslábasban. Ezalatt én észreveszem, hogy egy nagy faág az étkező helyiség elől elzárja a tánchelyiségre néző kilátást, ezt pedig meg nem bocsájtanák a borozgató öregek. Rögtön szólok a mellettem álló dádának, hogy távolitsa el a faágat, melyet ez hamarosan le is szelt; csakhogy az minden sulyával ép a turóscsuszás tálra esett s ennek tartalmát a földre döntötte. Igy bizony szegény cigány munkatársainknak porba hullott, ha nem is a pecsenyéje, hanem a tésztája, de az egészséges cigánygyomor kutyába sem vette ezt a kis prézlit.

Délután négy órára a vendégeink már teljes számban megérkeztek. Ezek fogatairól alig győztük leszedni a finomabbnál-finomabb étkeket; az italokat és a zenét természetesen mi férfiak adtuk.

Hát ilyen kedves mulatságban azóta sem volt részem, melyen társaságunk minden tagja, mintha csak egy családot alkotott volna, oly bensőségben, szeretetben olvadt össze.

A csaknem nappali fényt árasztott holdtölte okozta, vagy az általános jókedv, vendégeink egész éjfélig maradtak a bizony már ekkorra hüvösre változott erdei levegőben. Elképzelhető, hogy a mintegy ötven tagu társaság az élenyes szabad helyen derekasan hozzálátott az éléskamra és pince készleteihez; a mulatság befejeztével mégis megmaradt egy hordó borunk, egy hordó sörünk és tömérdek ételnemü.

A rendezőség többnyire nőtlen tagjai a családokkal hazamentek s én a mindenért felelős főrendező, magamra maradtam Lausmannal.

Mit csináljunk ezzel a tenger étel-itallal kérdezi. Ezt haza

kell vitetni, mert holnapra már hűlt helye lesz; én nem vállalok felelősséget itt a cigányok tőszomszédságában.

Hát azt nem tesszük, mert ezt már senki számon nem kéri. Hanem mondok én valamit.

Ezek a cigányok sokat fáradtak érettünk. Üres gyomorral, száraz torokkal nézték végig mulatságunkat, nem is csudálom, hogy mint többször észleltem, sóvár pillantásokat vetettek a pazar lakomától görnyedő asztalokra. Egész éltökben csak döglött hussal élnek, egyenek már egyszer leölt baromfi pecsenyéjéből.

Csináljunk nekik egy görbe napot, melyhez hasonlóban még a vajda lakodalmán sem volt részük. Igy lett.

Cigány asszisztenciával rögtön áthordattuk a megmaradt készletet a szomszédos cigánytelepre, mely ez időben vagy husz kunyhó népségéből állott és csaptunk országraszóló cigánylakzit.

Abban a holdfényes, tündéries pompáju erdőségben kezdtem hinni, hogy egy indián faluban vagyok és most szivom a békepipát a főnökkel és iszom a szövetség italát az emberevőkkel.

Meleg társalgásba vegyülök az őszbecsavarodott vajdával, akinek mint meglepetve veszem észre, ballábáról a lábfej hiányzott.

Tán csatában volt öregem s ott veszitette el lábfejét.

Dehogy jó Uram! Még fiatal koromban egy jó barátom tréfából levágta . . . Huh, gondolom, itt ha a tréfa igy végződik, mit várhatok én a megvadult tömegtől, másodmagammal. De hát nem fajult el a vigadozásuk, sőt az alkohol hatása alatt szelidre változott.

A leányok énekre gyujtottak. A „Falu rossza" akkor élte világát és higyjék el, nem volt annak egy szép dala, melyet hibátlanul ne énekeltek volna. Majd táncra perdültek és én gyönyörködve néztem a kreolarcu, jaguár termetü leányokat, rajt felejtvén szemeimet különösen a bálkirálynő Lizán.

Azt mondják: nincs cigányhála.

Igen is van.

Hosszu évek multán ha találkoztam velük, szeretettel üdvözöltek még a városban is s az azóta nekigömbölyödött Liza

mindig széles mosolylyal köszöntött még sokáig, főkép ha az ura nem látta.

*

Az akkoron vaddus nádasdi erdő kedves találkozója volt a kaposvári Nimródoknak.

A vadászterületet Kelemen Lajos törvényszéki elnökkel élén egy kaposvári társaság bérelte, melynek öt éven át tagja voltam.

Sok kedélyes mulatozás ment itt végbe, főkép az őszi vadászat, a murcizás idején.

A déli pihenő alatt a vadászasztal görnyedezett a vadásztarisznyából s pincetokból előkerült elemozsiától.

Még az is megesett, hogy a különben kissé arisztokratikus allürökben utazó elnökünk tréfás birokra került a hetvenéves Kuhl Tamás asztalosmester, az emeritus vadászszal s ugy emlékezem, hogy az elnök maradt alul.

Egy szenthubertusi vadászat alkalmával nem kevesebb, mint tiz Károly került össze: Csepy Károly, Farkas Károly, Hagelman Károly, dr. Németh Károly, Preiszner Károly, Véniss Károly stb.

Én az öt év alatt kevés vadász-szerencsével dolgoztam.

Ábrándozásra hajló lelkem az Istennek eme szép templomában, abban az áhitatot keltő nagy csendben messze elkalandozott s igy történhetett, hogy néha csaknem bosztont jártak körülöttem az őzikék. Mire föleszméltem, már kivül voltak a lőtávolon.

Egyszer hét darabból álló rudli tartott felém. Én egy háromágu nagy fa törzsei közt foglaltam helyet. A lépésben felém jövő szép állatok nézésébe annyira elmerültem, hogy csak midőn majdnem a kalapomat leütötték, kezdtem a lövésre gondolni, de kapkodásomban hol az egyik, hol a másik nagy faág került puskacsövem elé.

Elpanaszlom esetemet az elnöknek. Azt hittem, fájlalja fölsülésemet. Ellenkezőleg, csaknem örülni látszott, hogy őzei ép bőrrel menekültek. Irigy vadász volt-e, vagy nagyon szerette azokat. Az utóbbira vall legalább azon szándéka, hogy azok közelében, a vadászkunyhó fölötti halmon akart eltemetkezni, de ezen nemes szándékát meghiusitotta az erdőgazdaság rideg, elutasitó határozata.

Egyszer mégis sikerült egy őzet elejtenem. Midőn haláltusájában hozzá közeledtem, oly fájdalmas tekintettel nézett rám, melynek benyomása soká megmaradt emlékezetemben és állitom is, hogy ez a jelenet vette el kedvemet a vadászattól, amely számomra ugysem termett babérokat.

Vadászminőségem megszünte után volt mégis a legérdekesebb találkozásom a nádasdi erdő vadjaival.

Esernyővel a kezemben sétálgatok az erdőben, mikor egészen váratlanul, tőlem alig tiz lépésnyi távolban hét darab vaddisznó lepett meg a razurában. Láttamra megállottak. Nem volt egy karvastagságu fa közelemben, melyre veszély esetén fölmenekülhetnék, igy hát szorongva, lassan hátráltam, de mire az erdőből kiértem, a hüvös őszi nap dacára kimelegedtem és kalapom csaknem kidagadt a fejemből.

A mi kedélyes társaságunkat pecsenyevadászok váltották fel, akik alaposan meg is dézsmálták az erdő nemes vadjait.

Ma egy teljesen demokratikus társaság birja a vadászat bérletét és ugy hallom, hogy szerencsével dolgoznak. A szomszédos Eszterházy-erdőség fácánjai átmenekültek a kevésbbé zaklatott területre, melyet a távolabb fekvő latifundiumok irtásra került erdőiből idemenekült szarvasok is fölkeresnek. Nem egyszer hallom a szarvasbikák bőgését.

*

Kedves erdőm képe a folytonos irtások folytán nagyot veszitett romantikájából, de azért az ma is kedvenc sétahelyem maradt. Ide járok gyöngyvirágért, eperért, vargányáért, de mire én odaérkezem, a korábban kelő erdőlátogatók csak annyit hagynak meg nekem, hogy eperből, gyöngyvirágból csak annyi marad, amit kalapom mellé tüzhetek s a vargányából legfölebb garnirungra való.

Az őslakó cigányokat kitelepitette a kultura Szentjakab közelségébe, de a fél nomád nép nem tudott szakitani régi szokásaival. Egyet legalább fenntartottak azokból. Minden este látom innét Ivánfáról, amint házaik előtt tüzet raknak, hogy legalább ez emlékeztesse őket, a házfalak közé szoritottakat, a nádasdi szép estékre.

*

Az erdő szép rétsége ma katonai harcászati céllövőül szolgál. A fegyverropogás messze elüzte a vadakat az erdő kevésbbé zavart tótfalui részébe s a bakák patkószöges bakkancsai letapossák az ibolyát és gyöngyvirágokat, melyek a vizinefelejcsekkel szőtték szerelmes álmodozásaikat.

APROSÁGOK A KAPOSVÁRI GIMNÁZIUM RÉGI ÉLETÉBŐL.

Az Urnak 1856-ik évében iratkoztam be a kaposvári gimnázium első osztályába, melynek tizenkét évvel utóbb, igaz hogy csak pár hónapra, póttanára lettem.

A „Haza kis polgárainak" föliratu, emeletes és akkoron elég diszes elemi iskola épületéből csaknem huzódozva léptem át a komor, földszintes gimnázium lépcsőjét, melynek fenyőfából készült spalettái a tanórák idejére egy-egy szál léccel voltak kitámasztva. Ezen primitiv szerkezetü ablakokból néztük tanári engedélylyel, az azok alatt mondhatom elég gyakran elvonuló gyászos meneteket, melyek egy-egy hires rablót kisértek ki a mai Mária Valéria árvaház háta mögött fekvő akasztófa dombra.

Nem tudom: a jó tanár urak az elrettenés elméletéből, vagy mert ezt különben sem gátolhatták volna meg, engedték meg az ablakokhoz való tólulásunkat, melyek révén egy-egy félórát sikerült a tanórából legazdálkodnunk.

Minthogy én voltam az osztály legkisebb termetü, leggyengébb alakja, a nagy látványosság élvezetétől sokszor el lettem öklözve, mert hát sok volt a tanuló és kevés az ablak azaz hogy csak ily alkalmakkor bizonyult soknak, mert a gimnázium négy osztálya ez évben összevissza hetvenegy tanulót számlált.

*

Igazgatónk: Korponay Ferenc veszprémegyházmegyei áldozár, hatszáz forint fizetésért a vallástan tanitásának kötelezettsége mellett végezte az igazgatói teendőket. Készpénzfizetésén felül ép ugy mint a többi tanárnak, a mai Donnerváros sétatér felőli alján volt egy holdnyi káposztás-kertje is, de a nőtlen hittanár mi hasznát sem látta annak.

Kellemes megjelenésü, vonzó katedrai alak volt Korponay.

Mintha ma is látnám jóságos arcát, mikor a husvéti, akkor teljes három napig tartó szent elmélkedések idején, az első osztály legnagyobb, teljesen besötétített termében, a zöld posztóval bevont és közepén két égő viaszgyertya közé helyezett feszülettel diszitett asztal előtt tartotta kenetteljes beszédeit.

Osztálytanárunk a törökkoppányi származásu Rády Mihály volt, aki bölcsészeti és jogi tanulmányai befejeztével nevelői állásából került a 350 rénes forintokkal javadalmazott tanári székbe. Hát ennél a Rádynál kedvesebb, finomabb modoru tanárral nem találkoztam az életben, aki tanitványai szivébe észrevétlenül belopta magát.

És csodák-csodája, pár évvel utóbb, bajai ügyvéd korában, csaknem hihetetlen visszaéléseket követett el, melyek diplomájába kerültek.

Ma sem tudom megérteni ezt a lélektani kontrasztot, pedig ha valakinek, ugy a tanulónak van ám szimatja tanárai lelkületének fölismeréséhez. Lehet, hogy a 350 forintos élet keserveiért akart bosszut állni a vele sokáig mostohán bánt társadalmon, melybe a polgárfiut, a szép tehetségét fölismerő Nagy Sándor törökkoppányi plébános emelte.

A második osztályban szintén egy páratlanul finom tanár vett bennünket kezelésébe. Ez az áldott lelkü, poéta érzelmü ember, a classica filológia tanára: Döbrössy Károly volt, aki a latin elemi ismereteit öntötte belénk s a négy osztályon keresztül bevezetett annak gyönyörü birodalmába. Az ő nagy tudásának, lelkiismeretes fáradozásainak köszönhettük, hogy a latin terén a dunántuli főgimnáziumokban bárkivel kiállottuk a versenyt.

Döbrössy üres óráiban a költészettel is foglalkozott. Szószerint emlékezem az 1859-iki évzáró ünnepélyre szerzett ódájára, melynek első strófája ily szomoruan hangzott:

A tavasz, nyár, ősz elenyésznek, ujra
Fölvirulhatnak, de mi nem jövünk, ha
Egyszer elmentünk, soha e világra
Vissza sirunkból!

A ritkaszép, örökifju kedélyü öreg ur csak akkoron divatos Carbonáré köpenyeinkkel nem tudott kibékülni, melyeket állandóan malaclopónak nevezett.

Hartberger Mátyás volt a német és görög nyelv tanára. Ő a bölcsészeti és jogi kurzus után, hasonlóan magánnevelőből került hozzánk.

Hartberger talán tulszigoru, de igazságos tanár volt. Kitünő szakember. Nálánál a német grammatikát alig tanitotta valaki alaposabban. Nagy szigora mellet jóleikü ember, a tanulót apaként kezelő tanár; ennek dacára egy izben egy kis csorba esett a tanári tekintélyén.

Egyszer többedmagammal nevetés miatt konszesszus elé idéztetett. Midőn markans arcélével, keményen hangzó szavaival, villámló szemeivel még tanártársait is csaknem megfélemlitette, mi, a delikvensek, az én elemi erővel kitörő kezdeményezésemre hangos kacajba gurultunk. Nyomban vége is lett minden komoly hangulatnak és minket nagyobb baj elkerülése végett siettek kitessékelni a Sedriából.

A történelem tanára későbbi igazgatónk: Németh Ignác volt. Igazi puritán szittya, aki a provizórium alatt csaknem halálbüntetés terhe alatt eltiltott Horváth Mihály könyvéből oktatott bennünket hazánk történelmére. Fölemlitésre méltó, hogy a forróbb tanidényben ingujjra vetkőzve prelegált. Jellemzésére annyit, hogy szerény fizetéséből, csekély ellenszolgáltatás mellett évente teljes ellátásban részesitett egy-két szegénysorsu fiut. Ezek egyike volt Vajda Ödön, a közelmultban elhunyt nagynevü Zircz-ciszterci főapát.

A fizika tanárának nevét elhallgatom, hogy az utódok érzületének megsértése nélkül elmondhassam tanitási módszerét. Ez a jó ember egyszer a borfejtést tette egy teljes fizikai óra anyagául.

Mikor a csapraütésre került a sor, mi a teendőtök, kérdezi tőlünk, akik akkor boros hordót alig láttunk. Persze hogy hallgattunk.

No hát gondolkozzatok rajta. Ez történt negyed 9 órakor. Erre elővette kedvenc olvasmányát, a mithológiát és abba annyira belemerült, hogy csak a 9 órai csengetés rázta fel.

No hát, szól kapkodva, mi most a teendő.

Az, feleli b. Stadler Miska tanulótársunk, hogy most megesszük a hazulról hozott friss töpörtőt a lágy kenyérrel.

Dehogy fiam, szól a tanár, most köténynt köttök magatok elé, hogy a hordóból kiömlő bor ruhátokat tönkre ne tegye.

Ezzel telt el egy teljes fizikai óra. Így azután ebből a tantárgyból épp ugy utolsókká lettünk a pécsi vagy fehérvári gimnáziumokban, mint az isteni matezisből, melynek tanára Tintera Mátyás, ez a széleskörü ismeretekkel rendelkező, nagy tudásu, hét európai nyelvet beszélő, diplomás ügyvéd volt, aki sok mindenhez értett, csak egyhez nem: a tanításhoz.

Ez a sokoldalu ember volt a mi veszedelmünk, mert a matezisben való járatlanságunk később, a felsőbb osztályokban alaposan megboszulta magát; pedig tantárgyát értette, de nem tudott annyi tekintélyre szert tenni, hogy előadásához figyelmünket oda terelte volna. Állandó nevetség tárgya volt a jó ember. Ehhez nagyban hozzájárult komikusan cinikus alakja s a magyar nyelvet sajátságos, zagyva zsargonban kezelő előadása.

Természetesen vele esett meg az alábbi komikus dolog.

Faubl János, osztályunk legmarkosabb nebulója, óraközben arra fogadott, hogy közülünk a legerősebbet, ha a tanári székbe beül, katedrástul, székestül, asztalostul fölemeli. Megtörténik a fogadás és Kertész Feri, sulyban második osztálytársunk már indul a katedra felé, mely alá Faubl barátunk megelőzőleg elhelyezkedett.

Ekkor nyilik az ajtó s betoppan azon Tintera. Nekünk nem állott módunkban Faublt értesiteni, ő pedig az alól a hangfogó katedra alól nem hallotta a tanár bejövetelét.

Tanárunk leül szokott helyére, mely egyszerre ingadozni kezd alatta és katedra, asztal féloldalra hajlik s az igy támadt nyiláson tengeri fóka módjára emelkedik fel Faubl borzas feje, aki diadalittasan orditja felénk: Ugy-e megnyertem a fogadást. Hát ezt megnyerte, de egyebet is . . .

*

Jól esik elmondanom, hogy ez a tanári kar abban az elnyomott korszakban, hol a szabad szó és gondolat is tiltva volt, — igaz, hazafias szellemben nevelt bennünket és ha meg is gyötörtek a Vaterlandskunde előirt tanításával, de azért a szabadságharc hű és részletező előadásáról sem felejtkeztek meg, pedig csak évekkel előbb történt ezen intézetben, hogy egyik unokabátyámat, Lits Gusztávot annak dacára, hogy az igazgató

kosztosa volt, azért, mert a mise végével elmondani szokott császárima alatt kihivólag köhécselt, — tanári följelentésre, Augusz báró helytartó parancsára — a tizenhárom éves fiut a monarchia összes tanintézeteiből kicsapták. Igy került Sina báró tolnai uradalmába, hol mint tiszti irnok egy izben az uradalom megtekintésére odarándult szekszárdi földbirtokos, Augusz helytartónak oly alaposan magyarázta a gazdasági gépeket, hogy ez örömében átölelte az ifjut. Ha tudta volna, kit szoritott keblére, vagy talán tudta is?

*

Igy festett az én gimnáziumi életem tanári kara, melyről még a történeti igazságnak megfelelően egy különös dolgot el kell mondanom.

Maig sem tudom megérteni ezen tanári kar néhányának azon elitélendő szokását, hogy a 3-ik és 4-ik osztályban az ifjak examinálását teljesen rám bizta. Mindig az felelt, akit én fölszólitottam, még akkor is, ha a tanár már megkezdette előadását. Én osztályoztam őket s annak eredményeit hó végén irásban kellett a tanárnak bemutatnom s az általam adott kalkulusok domináltak az évvégi osztályzatot is. Egy másiknak pedig az a fura szokása volt, hogy betűrendben kérdezett bennünket.

Igy történt meg azután, hogy midőn egyet, akire diákszámitás szerint csak a következő órában került volna a sor, — fölszólitott, ez ülve maradt és indignálódva vágta oda tanárának: téved a tanár ur, nem rajtam a sor s a tanár ur kisegitőül, elpirulva szólitotta föl Spanner Ignácot, első eminensünket, a Zágrábban mult évben elhunyt honvéd törzsorvost. Őt már nem én osztályoztam.

*

Midőn 1869-ben Kádas Rudolf tankerületi főigazgató meghivására póttanár lettem az intézetben, ott már teljesen megváltozott szellemet, modern tanári kart, ezek között régi, kedves tanáromat: Hartbergert találtam, aki egészen közéjük illett.

Az igazgató ekkor dr. Fail Attila volt, aki egyebekben hercegi származásu (állitólag sz. Borghese) felesége révén is nevezetessé vált ebben a mi derék, demokratikus városunkban, melyben akkor össze-vissza három eleven nagyságos ur volt.

Fail igazgató nagy kedvelője volt a szépművészetnek is. Velünk karöltve több hangversenyt rendezett, a zongorát maga is művészettel kezelte.

Az ekkori tanári karból nagy szeretettel gondolok Vaszary Mihályra. Ez a kedves, jó ember, bencés papnövendékből lett gazdatiszt a Széchenyi grófok csokonyai birtokán s innét választatott meg tanárrá gimnáziumunkhoz.

Vaszary volt a tanintézet jó szelleme. Ő volt a tanári életben csaknem elkerülhetetlen apróbb ellentétek szerencsés kezű kiegyenlitője, aki szelid lelkületével, kipróbált bölcseségével s erősen meggyőző ékesszólásával a legharciasabb elemeket is le tudta csendesiteni.

Ugyanekkor itt kezdette tanári pályafutását a későbbi nagynevü Antolik Károly, a fizika és számtan jeles, tudós tanára.

Ennek a generációnak azonban legrokonszenvesebb tagja Mortenson Ede volt, az én utódom, aki a kaposvári társaséletbe is oly hamar és oly mélyen beleékelte magát, hogy annak másfél évtizeden át egyik legtevékenyebb és legkedveltebb tagja lett. Csak egy baja volt, hogy egy kicsit a politikába is belemártotta magát, ennek köszönhetjük mi az áthelyeztetésével bennünket ért, soká pótolhatlan veszteséget.

A legnagyobb bűne az volt barátunknak, hogy 1879-ben az emlékezetes lellei zsinaton Németh Nácinak a tüzjáték rendezésében segédkezett; emiatt helyezték át Lőcsére.

Fail Attila rövid pár évig állt az intézet élén, amidőn is helyére Cselkó József szakolczai tanárt nevezték ki.

Amióta ez a szerencsétlen ember vette kezébe az intézet vezetését, ott megszünt a béke és egyetértés, mert ez fenekestül mindent fölforgatott. Megbomlott hivatali tekintélye foltozására az erélytelen főnökök szokásos eszközéhez, az árulkodáshoz nyult, a minek néhány áthelyezés lett a következménye, de végre is ez a fegyver, mint rendesen visszafelé sült el.

Mikor a tanári kar elkeseredése a tetőpontra hágott, ezek önérzetesebb része hozzám fordult, az akkoron országos képviselőhöz, hogy szabaditsam meg őket ettől a tót inváziótól. Megbeszéltem a dolgot Szabó Kálmán képviselőtársammal és tanácskozásunk eredménye az lett, hogy somogyi képviselőtársaink, névszerint: Somssich Pál, Széchenyi Pál gróf és Fekete

Lajos bevonásával küldöttségileg kerestük föl Trefort minisztert, arra kérve őt, hogy mentse meg intézetünket ettől a pánszláv vezetőtől, aki ezenfelül örökös békétlenséget, meghasonlást teremt maga körül.

A küldöttség szónoka Somssich Pál volt.

A francia eszpri higanyelevenségü embere csaknem toporzékolva felelte szónokunknak:

Hisz édes Palim, te ajánlottad nekem ezt az embert.

A nagy Somssich Pál pirulva felelé: Amikor ajánlottam, akkor még nem ismertem ezt a jó madarat.

Hát akkor — pattan föl a miniszter, — hogy ajánlhattad nekem.

No jó, megteszem kivánságtokat, de ne kivánjátok, hogy elcsapjam, majd áthelyezem rövidesen. És a könnyelmü igéreteiről hires miniszter beváltotta szavát, még pedig akként, hogy emberünket egyszerü tanárként helyezte át, gondolom, Lugosra. Meghiszem azt, mikor egy Somssich Pál és egy Széchenyi Pál kérték ezt a vármegye nevében.

Cselkót Lenner Emil, majd Danilovics János követte az igazgatói székben. Ezek idejében vonult be gimnáziumunkba az egyetemet végzett fiatalok serege és váltotta föl a magánnevelőkből, jogászokból, pap- és orvosnövendékekből összetoborzott tanárokat, de velők uj veszedelem ütötte föl a fejét.

A fiatal tudósok nem a gyakorlati életnek neveltek s az ifjusággal szemben tulkövetelők lettek. Az a fiatal speciálista tanár, aki egy tanszak tárgyaival éveken át foglalkozott, azt kivánta az ifjutól, hogy vele lépést tartson, talán még versenyezzen is.

Szerencsére az élemedettebbek, tehát bölcsebbek, igy a többi között első helyen Danilovics igazgató, megtalálták a tüzes ifju professzor urak lehűtésének módját.

A kaposvári gimnázium ujabbi életéről már csak azért sem irok, mert alig tudnék tárgyilagos maradni. Ne csodálják ezt kérem, hisz három fiam volt szerencsés ez intézet növendéke lenni. Ezzel, azt hiszem, alaposan megindokoltam hallgatásomat.

*

Az intézet ujabban rohamos fejlődésnek indult. Tanárai-

nak, tanulóinak száma a régihez viszonyitva, meghatványozódott. Az intézet termékenyitő melegágya lett a tudományos ismereteknek, melyek a gondos, lelkiismeretes vezetés mellett, főkép legujabban egyre szélesülnek s intézetünk fejlődése, izmosodása mindenkitől észrevehetően, még pedig a legegészségesebb irányban halad, csak egy lényeges pontban hanyatlik hosszu évek óta. A szivbeli és lelki kapocs, mely „valamikor régesrégen" tanárt és tanitványt egybefüzött, meglazult. Az államtisztviselővé fejlődött tanárember már csak tanit, de ritkán nevel, végezze ezt el — mondja, — teljesen a szülői ház, ezért engem külön dijazás ugy sem illet.

Gimnáziumunk száz éves jubileumára az a leghőbb kivánságom, hogy a régi nemes viszony foglalja vissza helyét tanár és tanuló szivében, mert ez az egybeforrás legbiztosabb záloga az egészséges fejlődésnek.

*

Nincs az a társadalmi állás, mely egy hivatásos tanár foglalkozásához lenne hasonlitható.

A legnemesebb eredmények kisérik a lelkiismeretes tanár fáradozásait. Az országoknak azok szellemi életétől, értelmi fejlődésétől föltételezett sorsa van a tanitók kezében. Ma már azt sem lehetne elmondani, hogy például a tanár élete hasonló a gyertyáéhoz, mely mig másnak világit, maga elhamvad. Dehogy hamvad el. Nem élünk már ilyen ideális világban; viszont azok száma is fogy ám, akik mint mi, az intézetnek falai közt átélt időt tekintették életük legkedvesebb emlékének.

De hát igy rendezte ezt be a korszellem . . .

KÉT KATALIN-BAL.

A Katalin-bálok, a közelgő farsang ezen elővigalmai, inkább házimulatságok számába mennek, mert azok közönségét ugyszólván a helybeliek teszik ki. Nagy is ám ilyenkor a mi leánykáink ázsiója. Az én legénykoromban legalább nagy körültekintéssel, figyelmességgel kellett elbánni azzal az összesen tizennégy társaságbeli hölgyikével, akik akkoron a kaposvári szalonokat és tánctermeket uralták. Nem volt elég még az aranyszegélyzetü meghivó sem, személyesen kellett fölkeresni a családokat, egyenkint kapacitálni a kedves mamákat, hogy bálunk sikerét biztositsuk. Annyira elkényeztettük őket, hogy utóbb már a nevetségesség veszedelmes közelségébe jutottunk. Itt tenni kell valamit.

Megtörtént például, hogy midőn én, a kezdő ifju (első éves jogonc) a három szép rózsaszállal ékeskedő A . . . . s családhoz beállitottam, nagy meglepődve azzal fogadnak: mi azt hittük, hogy F. Jóska (legjobb partinak igérkező barátunk) jön el hozzánk fölkérőbe.

Hát kérem, felelem nyomban, Jóska barátom a legjobb helyeket kiválogatta magának, nekem csak a silányabbja jutott.

Igaz, hogy bálunkról elmaradtak, de én is megvettem közérdekü elégtételemet.

*

Ezen az én első bálomon keveset időztem a táncteremben. Akkor a táncmesterek nem keresték oly sürün föl városunkat s én kimaradtam a kurzusból. Igy be kellett várnom, mig nagyobb jártasságra teszek szert Terpszichore művészetében, ezért csakhamar bemenekültem az étterembe. Itt ismerkedtem meg Suri Ferkó későbbi, jó emlékü rendőrkapitányunkkal, ezzel az egyeneslelkü emberrel, aki már ifju korában hires volt vendéglátásáról s ott rekedtem kedves társaságában. A „Korona" ablakain

már átderengett a szürkület, mi természetesen megszaporodva, báléji mámorral még egyre üritgettük a poharat ifjukori álmaink Katalin-rózsáira. Hátunk mögött huzta Garai Ferkó bandája a „Fekete szem éjszakája" s a többi rokonfajokat.

Fiuk, szól közbe König Jóska, a később öngyilkossá lett pozsonyi ősjogász, a' mondó volnék, hogy már nem is érdemes lefeküdni.

De hát mivel üssük agyon az időt, felelem nagy szerényen én, a jogász-gólya. Szépeink mind alusznak, a borból is elég volt.

Jó lenne gőzfürdőbe menni, mondja S. Lajos. Igen ám, csakhogy Garai minden pénzünket kimuzsikálta. Tudjátok mit, szól Sury barátunk, menjünk ki a mi ivánfai szőllőnkbe. Az idő egész tavaszias, ételről, italról, kocsiról majd gondoskodom, a többi a ti dolgotok.

A társaságból azonban csak hárman hajlottunk a jó szóra: Kovács Károly, Zalaegerszeg későbbi hires polgármestere, az ősjogász és csekélységem.

*

A kora tavasziashoz hasonló szép idő reggel kicsalt bennünket Ivánfára, hova frakkban, klakkban és lenge őszi felöltőben délelőtt 10 órára már megérkeztünk, ahol is gazdánk egy terjedelmes sonkát és taligakerék nagyságu kenyeret emeltetett ki a kocsiderékból.

A báléji táncgimnasztika szülte farkasétvágygyal láttunk hozzá rögtönzött s a villásreggelitől ebédig benyuló étkezésünkhez, melynek csemegéjét az általunk sütött burgonya képezte.

Ebédközben látjuk ám, hogy a láthatár hirtelen elborul és sürüen kezd a hó szállingózni.

Mint természetbarátok, valóságos gyermeki örömmel néztük az első havazás pelyheit.

A sürün hajtogatott ivánfai s az álmatlanul átvirrasztott éjszaka hatása alatt ebéd után csakhamar mély álomba merültünk, melyből a szoba hidegsége ugy öt óra felé ébresztett csak föl bennünket.

No fiuk, ideje a hazatérésnek, mondja szeniorunk: Kovács Károly. Sem lámpánk, sem holdfényünk. Fakészletünk is fogyóban. Siessünk, nehogy itt rekedjünk.

Fölcihelődünk és már nyitjuk az ajtót, azaz hogy akarjuk nyitni, de az nem enged. Vállvetett erővel sikerült félig kinyitni s ekkor láttuk, hogy félöles hóréteg torlaszolta már el a kijáratot. Kint pedig valóságos szibériai hóvihar táncolt az ivánfai halmokon. Egy lépést sem tehettünk tovább, mert akkor még nem voltak készletben a skandináv szántalpak. Alig hogy az ajtót sikerült bezárnunk.

A fiatal lélek könnyelműségével kezdtünk beletörődni megváltozhatatlan sorsunkba. Elvégre ennivalónk kitart akár három napig, a pincekulcs a szives gazda zsebében. Igen, szólok, de a fa, a tüzelő anyag!

Ez a fölfedezés egy kissé lehűtötte robinzoni bátorságunkat. Összekutattuk a pince és présház minden zugolyát, mig végre a padlás egyik sarkában egy halmaz szőllőkaróra bukkantunk. Ez az érzése lehetett Columbus matrózának, midőn az árbockosárból Amerika földjét megpillantotta.

Meg vagyunk mentve. Az éjet ezzel a készlettel szerencsésen kihuzzuk, reggelre majd csak jóra válik ez a most már borzalmas idő. Házigazdánk szülői, no meg barátaink is tudják, hol vagyunk, majd csak értünk jönnek.

Ezen megnyugtatás után alaposan befűtöttük a pléhkályhát, a sublótból előkerültek a gyakori használattól zsiros négylevelű bibliák s ugy éjfélig elfilkóztunk, természetesen puffra, mert aprópénz hijával voltunk, a bankókat pedig otthon felejtettük . . .

A hóvihar egész éjen át tombolt s reggelre öles fuvatokat hordott össze és szinültig betemette az Ivánfára vezető mély utakat. Délre lecsitult a rettenetes idő, mely a szél megszüntével dermesztő hidegre változott. Ebédhez ültünk, persze ételfogásaink változatlanul maradtak azzal a kis eltéréssel, hogy hosszu semmitevésünk már módot adott a burgonyának a sonkazsir segélyével garnirunggá alakitására. Csaknem a perceket számláltuk, mikor hallunk már emberi hangot, szankó csilingelést. De bizony hiába vártunk mindezekre.

Midőn a szőllőkarók utolsó hasábjait is behajigáltuk telhetetlen kályhánkba, valóban komoly aggodalom kezdte megülni az arcokat, annak meggondolására, hogy vékony öltözékünkben kell az éjet ebben a farkasorditó helyiségben átvirrasztani.

A házigazda leleményessége megmentett bennünket a reánk váró éjszaka gyötrelmeitől.

Fiuk, töltsük az éjszakát a pincében. Ott türhető állapot van.

És bizony a pincelevegő ilyenkor szelid légkörében, a jó ivánfai segitségével, álmatlanul bár, de minden nagyobb veszedelem nélkül kihuztuk a kinosnak igérkező éjszakát.

Reggel 10 óra tájban emberi hangok hatoltak le katakombánkba; a megváltás hangjai voltak ezek.

A gondos apa egy halmaz téli ruhával megrakott hosszu szánkóval jött megmentésünkre, mely előtt féltucat lapátos ember hajnaltól tartó fárasztó munkája nyitotta meg az utat a máskor oly barátságos Sury-pincéhez és szállitott be bennünket a székvárosba, melyben már elveszettnek hittek bennünket. Hogy ne, harmadfél napot töltöttünk hótol befalazott tanyánkon.

Ez volt első Katalin-bálom csaknem tragikus befejezése.

*

A következő évben rendezett Katalin-bál sikere céljából már nem házaltunk, hanem egyszerüen megfenyegettük kaposvári táncosnőinket, hogy ha velünk nem tartanak, a nagy bálokon majd árulhatják a petrezselymet. Ez hatott.

Annyian jelentkeztek mulatságra, hogy annak házias jellegét már nem tarthattuk meg. A közeli vidék leányserege is beigérkezett. Most már el nem maradhat a fűzértánc. Abban a boldog időben, midőn a házasulandó ifjak száma megháromszorozta az eladó lányokét, kedvőkért minden áldozatot meg kellett hoznunk.

*

A bál előtt három nappal ismét Sury Ferkó barátunk volt az, aki kiinvitálta a rendezőséget ivánfai szőllőjébe. A mult évi veszedelem után egy kissé huzódoztunk, de gazdánk nem tágitott. A bált megelőző vasárnap délutánján kimentünk tehát, még pedig annál bátrabban, mert velünk jött Psik Gyula barátunk is, az egykori pápai nagybotos, tigrisnagyságu doggjával és Rigó Jancsi egy kvartettel.

Velünk tartott a bár nem rendező Rippl Jóska is, társaságunk elválhatatlan alakja, világhirü festőművészünk édes apja, akkoron elemi iskolai igazgató.

Suryék szőllője hires volt kitünő boráról. Ez a szőllő is

azon birtokhoz tartozott, melyet a török uralom idején a Kaposváron székelő pasa Allah nagy örömére? Ivánfa szivéből kihasitott és mely a mai kápolnától ép Suryék szőllőjénél végződhetett.

Az ivánfai bor ma is jó hirnévnek örvend, de abban az időben, mikor a permetezés, szénkénegezés, főkép pedig a kénporozás nem fosztotta ki ősjellegéből, hatalmas egy ital volt, mely főkép Katalin-napja körül hamar lángba boritotta az arcokat és sziveket, dalra nyitotta az ajkakat, sőt ami a legveszedelmesebb volt, lázas feszültségbe hozta az izmokat is, a férfi erő és ügyesség demonstrálására. Csak azt ne tette volna.

Gyermekkorom óta a testi mérkőzésnek soha barátja nem voltam. A dijbirkózásokat nagy pénzért sem nézném meg ma sem, azóta, midőn láttam, hogy a Landaeur-cég későbbi hires betörője, Pospisli, a Carré-cirkuszban Budapesten csaknem elevenen ette meg francia ellenfelét, akit csak a rendőrök kardlapozásai ragadtak ki vasmarkaiból és fátumok fátuma, önkénytelen belekeveredtem ebbe a gladiátor mulatozásba.

Az én angol hidegvérü, szelid lelkületü Rippl barátomnak birkózási kedve támadt. Hiába szabadkoztam, engem tartott legméltóbb versenyzőjének.

A merész kihivás elől ennyi ember szeme láttára szégyenlettem meghátrálni, főkép a cigányok feszélyeztek. Én a cigányvajda főrendező, tisztára elveszíteném előttük a tekintélyemet, pedig a rendezőnek erre nagy szüksége van főkép a bál előtti napokban.

Elfogadtam a kihivást s az első mérkőzésnél sikerült sarokba szoritanom vasmarku ellenfelemet, aki ezt el nem türhetvén, megismételtette velem a harcot, melyben ismét én lettem a győztes, de csak félig, mert a föld felé hanyatlásában magával rántott olykép, hogy én orrom egész hosszában, a szoba sarkában álló szekrény élébe vágódtam.

A jó ivánfai elnémitotta az éles fájdalmakat s én már el is felejtettem a balesetet.

Egyszerre azon vettük észre magunkat, hogy társaságunk erősen megfogyatkozott. Psik Gyula a bandával ott hagyott bennünket. Utrakeltünk mi is.

Amint lefelé haladunk, a Fatérék szőllője aljából zene hangjai hallatszottak föl hozzánk.

Leérve, furcsa jelenetnek lettünk tanui. A bor győzéséről hires barátunk a hideg őszi időben a földre leheveredve huzatta kedvenc nótáit, mellette állott vérbeborult szemekkel félelmetes doggja, mely a cigányok kézmozdulatait gazdája ellen irányzott támadásnak hihette, mert fogcsikorgatva kisérte minden mozdulatukat. A halálra rémült hires kvartettet mi mentettük meg kinos helyzetéből, akiket gavallér barátunk másnap bőven kárpótolt a kiállott rettegésekért.

*

Ugy esti tiz óra tájban értem haza a megyei székház első emeletén levő lakásomba, amidőn is ösztönszerűleg a tükörbe pillantva, látom, hogy orromon egy dorongvastagságu hustömeg ékeskedik.

Ne neked bálrendezés, vége a kotillonnak!

Fölverem a kezem ügyébe esett ordonáncot s a vármegye költségén beszerzett jégkészlet borogatásával reggelre sikerült leapasztanom orrom fölösleges és szokatlan terhét, de annak idegen szinei ott maradtak arcomon.

Másnap sorba futtattam emberemet a rendező társakhoz, hogy tudassam velük a rendezőségről való lemondásomat, közben fájdalmas tekinteteket vetek a szobámban elhelyezett virágcsokrokra és kotillonordókra.

Rendező társaim ijedten rohannak hozzám azon kijelentéssel, hogy a francia négyeseket még csak elrendezik, de a kotillont, melynek egybeállitását akkoron ugyszólván monopolizáltam, el nem vállalják.

Majd kioktatlak benneteket. Három napon át szorgalmasan ellátogattak hozzám, magyarázgattam, amit lehetett megmutogattam, de a felnőttek oktatásának harmadik napján kategorice kijelentették, hogy nem vállalkoznak, egyben kijelentvén, hogy a kotillon, melyre dámáink legjobban számitanak, semmi körülmények között el nem maradhat.

Már én pedig ezzel a kékes-zöld foltokkal tetovirozott arcommal még a bálba sem mehetek el.

Ekkor lép be hozzánk a mulatságunk iránt érdeklődő Németh Náci, aki jó tanácsával már sok válságos helyzetből kimentett bennünket.

Hát csak a Gruber orra az akadály, hiszen ezen könnyü szerrel segitek. Örömrivalgással fogadtuk ajánlatát.

Esti hét óra tájban teljes pipere-készlettel beállit hozzám protektorunk. Neki feküdt ábrázatomnak, végig kente azt masztixxal, cinóberrel, végezetül vastag rizsporhálózattal orromat arcomhoz hasonló szinüvé változtatta.

Most már mehetsz és megjósolom, hogy finomra meszelt arcoddal még nagy hóditásokra lehet kilátásod.

A rendezők tiszte akkor nem abban állott csak, hogy a táncfigurákat nagy grandezzával eldirigálják, hanem a táncban is jó példát kellett mutatniok. Mint szenvedélyes táncosnak nem is volt szükségem a biztatásra.

A csendesebb táncokat szerencsésen ellejtettem, de midőn a gyorspolkánál táncosnőmmel, akkori ideálommal, széditő sebességgel harmadszor táncolom körül a nagy termet, ő ijedten néz rám. Mi lelte magát, hiszen egész formájából kiment. Az orra olyan, akár egy tetovált rézbőrü indiánusé. (Az izzadás lemosta maszkomat.) Rögtön abbahagyom a táncot, menekülök az étterembe, de midőn a kotillonra került a sor, bizony előráncigáltak onnét s én szégyenszemre köznevetség tárgya lettem, de hát még ezt az áldozatot is meg kellett hoznom, ha nem akartam, hogy a főrendezőségről lefokozzanak.

Ez talán még a behavazásnál is nagyobb kalamitás volt, mert abból ép bőrrel menekültem, de nagy igyekezetembe került, mig ideálom emlékéből eltorzitott arcom fotografiáját eltüntethettem.

*

Valahányszor elhaladok a gazdát cserélt szőllőház előtt, melynek ma Vörös Nándor érdemes hegybiránk a tulajdonosa, mindig bizonyos meghatottság szállja meg lelkemet.

Igaz, hogy két Katalin-bálomat rontotta meg ott tartózkodásom, de annak emlékét réges-régen elmosták azok a felejthetetlen szép órák, miket később ebben a ritka vendégszerető Tuskulánumban, pohár mellett, jó bor mellett eltöltöttem.

Te hű barát pedig, talán a természet fölötti kapcsok révén megtudtad már, hogy élnek itt még ezen a sárgolyón olyanok is, akik el nem felejtettek.

PÉCSI EMLÉKEIM.

Az álarcos bálok bohókás divatja kimulóban van. Nem olyan világot élünk, hogy minden komolyabb cél nélkül bolondot csináljunk magunkból.

Az eleven szellem, a tréfára hajló kedély, főkép a ledér könnyelmüség hiján alig volnánk, de ezek ma már értékesebb vásártérre kerülnek.

Különben is az efajta vigalmak több-kevesebb sikerrel csak nagy városokban rendezhetők, ahol szabadabb a mozgás, kockázatlan az inkognitó, de már ezek a mulatozások is idegen, unalmas alakot öltöttek.

Volt alkalmam a fővárosi jótékony egyesületek egypár ily bálját végigélvezni. Hát hiába kerestem én ott szellemi röppentyüket, legföljebb azon törekvést, hogy a szép maszk mihamarább megtalálja a szeparéba pezsgős vacsorához invitáló lovagját. Igaz, hogy ezen bálok szebbik része tulnyomóan a félvilági táborból lesz összetoborozva.

A hetvenes években, melyekből történetünk datálódik, a főváros mintájára még a jó vidék kisérletezett az álarcos bálokkal, de ezek, valamint ott, a vidéken is a debardőrök találkozóivá sülyedtek.

Mi sem nehezebb, mint elegáns álarcosbál rendezése vidéken. Mig a fővárosban, a jó társaságbeli hölgy a fölismerés veszélye nélkül, ami az eféle vigalmak legvonzóbb ereje, elvegyülhet a bohókás sokaságba, de nem a vidéken. Itt bujjék bár a legfantasztikusabb kosztümbe, alakjával, tartásával már belépése pillanatában fölismerik, hogy ne is szóljak a komornák és szobacicusok megbizhatlanságáról, a frizőrök és szabók indiszkréciójáról. Csak egy példát.

Miklósy Gyula szinigazgató kaposvári időzése alatt mi is rendeztünk egy fényes álarcos-bált és bár az előzékeny

direktor ruhatára egész készletét rendelkezésünkre bocsátotta s így négy-ötszörös átalakulásra lett alkalmunk, már a terembelépéskor szétfoszlott az inkognitónk.

Ez a sors érte hölgyeinket is.

Ezek és hasonlók okozhatták, hogy például a mi székvárosi álarcosbáli élményünk már csak arra szoritkozik, hogy Barczáék Hushagyókedden este, a nagybőgő eltemetésének izléstelen szertartása mellett rendezik az egyetlen ilynemü vigalmat.

A hetvenes években valósággal Bécs-elevenségü Pécs városa még nem mondott le a régi módiról s ha mást nem, de a „Hajó"-ban évente megrendezte szokott demimonde bálját. Egy ilyenbe sodort engem a véletlen.

*

Másodéves jogászkoromban, Hushagyóvasárnap estéjén ott ülök a „Magyar Király"-vendéglő egyik emeleti szobájában Stadler Miksa barátommal, aki mint magánhallgató jött be vizsgázni az első évi tárgyakból. Erősen lapozgatunk, hogy a másnapon tartandó vizsgák anyagát összefoglaljuk.

Esti tiz óra tájban kujon barátom egyszerre csak becsapja a tankönyvét.

Az ördög rójja tovább a betüket.

Miért, kérdezem.

Hát csak megnézzük a Hushagyóvasárnapi hires Viehmarktot a „Hajó"-ban.

Hova gondolsz, hiszen nekünk legalább is hat órai erős munkára van szükségünk, hogy a tananyaggal teljesen készen legyünk.

Én tárgyam felét már otthon megtanultam, a másik felével holnap reggelig elkészülök.

Csak betekintünk a bálba, amelyet kár volna látatlanba hagyni. Egy óra mulva itthon leszünk és folytatjuk a tanulást.

Beugrottam.

Megérkezésünkkor a táncterem már zsufolva volt a pécsi társadalom minden rangu férfiával. Ha jól emlékszem, még egy jogtanárt is láttam ott. (Nem nevezem meg, mert még életben van.) Rögtön tisztában voltam, hogy a táncosnők a demimonde oduiból kerültek a fényes terembe.

Ott állok a terem közepén, bámészkodva, a büntető és

közjog szakaszain töprengve inkább, semhogy figyelmem oda terelődött volna az odaliszkokra, midőn egyszerre látom ám, hogy két elegáns fekete dominót egy csomó ifju valóban üldözőbe vesz.

A hölgyek egyike, az elegánsabb, nagy zavarában egyszerre csak felém tart s a következő szavakkal karjára füz:

Te, ugy látom, ismeretlen vagy. Arcod bizalmat keltett bennem. Az Égre kérlek, ments meg ebből a kinos helyzetből. Add ki magad a fivéremnek. Hogyne fogadtam volna el a hálásnak igérkező szerepet . . .

Ezzel természetesen hölgyem meg volt mentve a tolakodók üldözésétől. Karonfogtam és belevegyültünk a hancurozó tömegbe, csakhamar bizalmas tête-à-tête be merülve.

Alig pár hónapja jöttem be faluról Pécsre, igy nem ismerhettem az itteni társadalmi viszonyokat. Szobalányom már napok óta csábitgatott ebbe a fényes álarcos bálba, melyhez hasonlót, mint mondá, én is alig láttam. Most látom csak, hova kerültem. A kiváncsiság s az ujság ingere vonzott, de most már kedvedért pár órára itt maradok. (Ne neked vizsga! sóhajtozom.)

Ritka, kellemes modora, eleven szelleme, csakhamar lekötöttek.

A hosszu társalgás alatt nem tudtam rábirni inkognitójának elárulására. Teljesen zárkózott maradt és lovagias szolgálatom csak azon csekélyke jutalomban részesült, hogy az álarc üregén gyönyörködve néztem csillogó, éjfekete szempárját s ugy félig sikerült látnom szépen formált alabástrom karjait.

Tudod mit, szólt végre, ha komolyan érdeklődöl irántam, szentségtörés lenne ebben a profán környezetben ismerkedésbe elegyednünk, hanem mondok valamit: holnap egy, a plébánia templomban délelőtt 11 órakor végbemenő esküvőnél koszoruslány leszek. A jelzett időben légy a „Hohe" kávéház előtt, figyeld meg a nászmenetet és aki abból fehér zsebkendővel feléd int, az én leszek. Ekkor tudakozódjál családom után és ha szerzendő információidból kedvet kapnál ismeretségünk folytatásához, keress föl bennünket a családi otthonban.

Éjfélig maradtunk együtt. Ekkor szépem, legalább annak kellett lennie, mert nagy könyörgésemre fél profilját látnom engedte; csak abba egyezett bele, hogy a „Hajó" előtt várakozó

magánfogatához lekisérhessem, melynek üvegablakát — bár biztató mosolylyal — becsapta orrom előtt.

Botka Tóni barátom, aki a szobacicust vette pártfogásába, míg mi a nagy tömegben kóválygotunk, mint utóbb megtudtam, szerencsésebb volt.

Hazamegyek lakásomra s a történtek dacára volt annyi lelkierőm, hogy reggeli hét óráig olvastam a vastag tankönyvek előttem táncoló sorait.

Ekkor jéghideges mosakodással a változatos éj mámorát eltüntetve, fölfrissülve szaladtam a joglyceum felé.

A vizsga sora későn került rám. A toronyóra ép akkor ütötte a tizenegyet, amidőn a cenzurándusok székén elhelyezkedtem. Mi lesz most, hiszen szépem ekkorra tüzte ki a találkát.

Annak dacára, hogy eszem szép ismeretlenem körül kóválygott, fényesen levizsgáztam, de mit ért ez nekem akkor.

Miska barátom reggelfelé vetődött haza. Ő is elment ugyan a Lyceumba kisérletezni, de annak küszöbét többé át nem lépte, legalább vizsgázó szándékkal nem, azért mégis igen érdemes tisztviselője lett vármegyénknek.

Kerestem, kutattam hölgyemet. Mindhiába. Akkor még nem volt divatban kávéházakban a hölgyeknek lapokat mutogatni. Apróhirdetések sem járták. Így örökre ismeretlen maradt előttem báléji tündérem.

Ezen sorokat is azért irtam, hogy azok révén, igaz, mikor már a fölfödözésnek mi hasznát sem vehetem, rátaláljak s legalább annyit megtudjak, hogy életben van-e? De hát hova adresszáljam a „Somogyi Hirlap"-ot? Talán a véletlen segélyemre jő s én legalább a nevét megtudom annak, aki jóhirnevét lovagiasságom vértjére bizta.

*

A hetvenes években a „Volkszängereiok" ritkaságszámba mentek.

Ezek között a leghiresebb Grosszmann budapesti társulata volt.

Igaz, hogy a társulat előadásai német nyelven folytak, de Pécs akkoron németséghez hajló, erős polgársága szivesen látta a mai kabarékat pótló bohémeket.

Ez időben végeztem utolsó vizsgámmal. Hat tárgyból kel-

lett vizsgáznom; tehát a hét minden napjára egy esett. A nagy hét előtt való vasárnap este, hogy a tanulástól félig agyongyötört fejemet kiszellőztessem, betévedek a már akkor jóhirű és népszerű „Mátyás király"-ba, hol a művésztrupp ép bemutató előadását tartotta.

Néhány kedves katonatiszt és jogász barátomra találtam itt, akik asztalánál elhelyezkedtem.

Akkor még nem volt szükség sámpányira, hogy a fiatalokat extázisba hozza, erre talán nem is telett nekik. A hires, akkor hamisitatlan jó szkókói pécsi bor megtette a szolgálatot.

A valóban művészi nivón álló előadás, főkép pedig a bájos orfeum-diva tüzes szemei még a bornál is elementárisabb erővel, annyira föltüzelték ifjainkat, hogy a társulat néhány tagját s a primadonnát asztalunkhoz invitálták, aki velem szemben foglalt helyet.

A bőven fogyasztott likvidumok vakmerőkké tették barátaimat, akik, mondhatom, izléstelen és könnyü győzelemhez szokott modorral kezdték kezelni átellenesemet.

A szegény sértődött leány nagy zavarral küzdött. Egyszerre csak az asztalt nagynehezen megkerüli, mellém telepszik s ép ugy, mint álarcosbáli ismeretlenem, csakhamar esdve kér, legyek lovagja s mentsem meg az arcátlan tolakodástól.

Hát, gondolom magamban, a végzet csak az üvegen át csókolódzó szerepeket szánta nekem és olyan fatális időben, mint a mult évben, a vizsgák tizenkettedik órájában. De ki tudta volna megtagadni egy könybelábadt szép szempár esdeklő kérését.

Meghitt társalgásba fogtunk.

Nyugalmazott őrnagy leánya vagyok, — szólott. Háromszáz forint havi fizetésem van. Ezeket a léhűtőket egyik zsebemből kifizethetem. Persze ők azt hiszik, hogy azért a kis vacsoráért nekik minden szabad.

El kellett hinnem szavait, mert valóban nagy művésznő volt énekben, zenében. A hegedüt különösen oly virtuozitással kezelte, hogy a „Velencei Carnevál" variációit a hegedüt fejére téve, játszotta el.

Pécsi lakó ön?

Nem, — feleltem. Csak addig maradok itt, mig jogi vizsgáimmal végezek.

Mennyi időbe kerül ez? — kérdezi.

Egy teljes hétbe, — feleltem.

No, mi ép annyi ideig maradunk itt. Tegye meg nekem azt a szivességet, hogy naponta látogasson el előadásainkra. Mindig foglaljon le egy asztalt kettőnk számára.

Én a piészeim közti szünetet s az előadás utáni szabad időmet az Ön társaságában akarom eltölteni. Csak igy menekülhetek a tolakodástól. (Alásszolgája neked abszolutórium!)

Ugy is történt.

Naponta elmentem előadásukra, minden száma befejeztével asztalomhoz ült s ezáltal hermetice elzárta magát minden idegen közelitéstől, mintha csak az én számomra látszott volna élni. Éjféltájban hazakisértem a „Vadember"-be, melynek kapuját azután ép azon módon csukta be orrom előtt, mint álarcosbáli szépem a hintóét.

Én pedig minden reggel szorgalmasan mentem a vizsgákra.

Öt napig tartott ez igy. A hatodik napra maradt a bányajog, melynek tankönyvét még föl sem vágtam.

Mit ki nem bir az ifju erő, főkép, ha szép szemek irányitják. Mert hát nagyon szép volt az istenadta. A pécsi férfitársaság bomlott utána. Irigykedve nézte sikeremet. Az is megtörtént, hogy az utcán utána mutogattak a szerencsés udvarlónak.

Végre is a pécsi ifjak leleményessége kifogott rajtunk. Mig az asztalnál szólóban időztem a hét vége felé, sorba mutatkoztak be nekem és még akkor is ott maradtak asztalomnál, amikor a diva odatelepedett, ennek nagy bosszuságára.

Jól emlékszem, hogy harmincon felüli névjegygyel tértem haza Kaposvárra.

Boldogult Lászl Gusztávval voltam elszállásolva a Magyar Királyban. A Vadembertől szállónkig jó hosszu utat kellett megtennem az éji órákban. Barátom türelme már fogytán volt és midőn péntek este azzal állitottam be, hogy kimerültségem miatt már a holnapi bányajogi vizsgával adós maradok, olyan korholásba fogott, melyet soká nem felejtettem el. Méltó oka volt ehhez, mert, amit előbb kellett volna olvasóimnak föltárnom s amiről ő tudott, már praezumtiv vőlegény voltam.

Régóta nézem élhetetlenségedet, szólt. Ha holnap le nem vizsgázol, ugy rögtön távirok szived választottjának, hogy az ilyen himpellér embert vesse ki a fejéből.

Zsebredugtam sértő szavait. A lovagiasság, a szegény üldözött leány iránt való rokonszenvem hajtogatásával iparkodtam kérlelni igaz barátomat.

Nincs mentség, felel. Egy föltétel alatt elállok szándékomtól, ha holnap levizsgázol.

Ez hatott.

Három adag fekete kávét rendeltem, hogy legyőzzem az álmosságot. Fölvágtam a bányajogot és reggel hétig tanulmányoztam az addig soha sem hallott aknák, tárnák, bánya-társládák általam soha nem hallott elméleteit.

A vizsga végeztével Mutsenbacher tanárom ezen szavakkal adózott készültségemnek: „Uraságodból kitünő bányajogász válik".

Zsebemben az ábszolutóriummal, siettem az utolsó előadásra, hogy a divától elbucsuzzam, akit már ekkor a szemfüles ifjak körülvettek.

Nem várt hidegséggel fogadott. A lurkók távollétemben elárulták, hogy ki a hódolatom igazi tárgya.

Az én sápadt hölgyem vallatóra fogott. Hát igaz, amit ezek az urak mondanak?

Természetesen, feleltem.

(Ekkor láttam csak, hogy komoly, tisztességes céljai lehettek velem.)

Elvégre is csak lovagias szolgálatra vállalkoztam, amit hiszem, hűségesen teljesitettem.

Igaz, felelte könybelábadt szemekkel.

Még Titelből irt egy szomoru levelet, melyben ismeretlenül is bocsánatát kérte az én választottamnak, akit akaratlanul megsértett.

Sokszor gondoltam a bájos Gressner Annára, azon megnyugvással, hogy helyesen cselekedtem.

*

Ebből az egyszerű memoárból ti, kedves régi pécsi barátaim, végre megtudjátok, hogy nem volt mit irigyelnetek tőlem. De mégis. Az ötnapos pünkösdi királyságot, mely előttem azért vált

felejthetetlenné, mert beleláttam egy születésétől nemes, előkelő műveltségű, finom lelkületű, a sors viszontagsága által a bár szépen jövödelmező, de sikamlós deszkákra jutott szép leány lelkivilágába.

Az életben gyakran előforduló két egyszerű történet ez, melyekből egy nagy erkölcsi tanulság mégis kivonható, hogy nem jó a tüzzel játszani. Ne vegyék rosz néven tőlem, hogy változatokban gazdag életem mozaikjait az élet alkonyában legalább a magam élvezetére összeillesztgetem, hogy akkor, midőn már minden kezdi elvesziteni régi becsét, az egyberakott életkép szemléletéből szellemileg kérődzhessem.

TÖRÖKVILÁG IVÁNFÁN.

A milleniumi kiállitás archeologiai osztályában sokaknak föltünhetett egy, a pécsi püspök tulajdonát képező, agyagból készült következő föliratu boros korsó:

Mikor a törökök Kaposvárott laktak,
Ivánfán belőlem nagyokat ittak.

Ez a fölirat arra enged következtetni, hogy a török hódoltság idején a kaposvári bég és vezérkara, ivánfai szőllőbirtokosok voltak, akik minden valószinüség szerint a szőllőhegység legértékesebb részét, a mai kápolna körül fekvő területeket birhatták. A fölirat szerint az is bizonyos, hogy jó törökjeink a Kórán tilalmának sutbatételével, a szőllő levéből derekasan iddogáltak. Ami természetes is volt, mert hosszu uralmuk alatt a klimához, a magyar szokások és erkölcsökhöz asszimilálódniok kellett.

Oly nagy föltünést keltett az a bizonyos korsó, hogy körüle a napi sajtóban élénk eszmecsere indult meg annak megállapitására, hogy hát tulajdonkép melyik Kaposvár lehetett ez és hol létezett, mert nyelvemlékeink Kaposvárról és Capusvárról is szólnak. De hát a nagy vitatkozásnak a mi előnyünkre, véget vetett a fölirásban jelzett Ivánfa, mert Ivánfával biró Kaposvár csak a mi kedves városunk lehetett. Igy hát mégis csak Ivánfa mentette meg a nemzeti becsületet.

Kovács Jóska ügyes fazekas-iparosunk, akinek figyelmét ez a korsó a kiállitáson fölkeltette, annak mintájára vagy kétszáz darabot készitett, amelyeknek oly nagy kelendősége lett, hogy nekem csak egyet sikerült megkaparitanom, de ennek is lába kelt, pedig a közeli napokban nagy hasznát vehettem volna.

A Szandzsákból hozzánk menekült török tisztek közül a velük étkező hadnagy fiam révén néhánynyal megismerkedtem és pedig azokkal, kikkel az európai nyelvekben való jártasságuk

folytán érintkezni lehet. Mi természetesebb, minthogy őket a török vonatkozásu ivánfai szőllőnkbe egy kis magyar piláfra, rizses pörköltre, meginvitáltam.

December 8-án, egy csaknem tavaszias vasárnap délután, négy óra tájban, az influenzával küzdő kedves Szali Zekki kapitány kivételével, gyermekeim s ezek egypár tisztbarátja kiséretében fölkerestek ivánfai Tuskulánumomban: a perzsa származásu Nadji Hüsszein kapitány, azelőtt az egyik konstantinápolyi katonai főiskola francianyelv tanára, az anatóliai Angora szülötte: Hasszán Haïri főhadnagy és a Szmirnából származó, igazi magyar táblabiró arcu Hasszán Niazi, a 60-ik számu török gyalogezred főhadnagyi rangban levő katonai karmestere.

Szálem alejkummal fogadom őket, mire ők a tisztelet jeléül kezeiket homlokukra illesztve, Alejkum szálemmel és barátságos kézszoritással üdvözölnek.

Tehát három század és néhány évtized multán életre kelt a történelmi nevezetességü fölirat; mikor a törökök Kaposvárott laktak, de megelevenült a fölirat második verse is: Ivánfán belőlem nagyokat ittak, ha nem is abból a hires, de az én vászonkorsóimból, melyekhez hasonlókat, mint mondották, otthon ők is használnak a szabadban történt mulatozásokon.

Tessék már most ennél változatosabb társaságot elképzelni, midőn tesszáliaiak, anatóliaiak és szmirnaiak a magyar testvérekkel ütik össze poharukat és higyjék el, hogy civilöltözeteikben, magyaros arckifejezéseikkel ugy közénk illettek, akár a született magyarok. Az egy Hasszán Haïri jelent meg diszes, bár tábori egyenruhában és ugy festett fekete hajával, szép bajuszával, akár csak egy magyar huszárfőhadnagy. Viszont ők is megjegyezték, hogy a kaposváriak arca honfitársaikra emlékezteti őket. Magam is elnéztem egyik főhadnagyunkat, amikor Haïri fövegét a viharszijjal fejére illesztette és bizony azon gondolatom támadt, hogy láttára az anatóliai szép kisasszonyok nagy zavarba jönnének.

Bizonyos aggodalommal néztem a barátságos együttlét fejleményei elé, hogy vajjon megisszák-e az ivánfait. Hát pedig nem vetették meg s a harmadik pohár fölhajtása után csakhamar lekerültek a fejeikről az asztrakán kucsmák, miket még a szálonokban sem szoktak letenni.

A társalgás könnyen megindult. Nadji kapitány, ez a török Mezzofanti vagy tiz nyelvet beszél, köztük a franciát és németet, mindkettőt csaknem tökéletesen. Hasszán Haïri szintén járatos mindkettőben, a németben is megtudja magát teljesen értetni. Hasszán Niazi, a karmester, különösen könnyen boldogult Kázmér fiammal, aki ritka vendégeink egy havi itt tartózkodása alatt a török mimikát teljesen elsajátitotta. Én is előszedtem csekélyke német tudományomat és végezetül az ivánfai is elvégezte nyelvoldó hatását.

Hölgyeinknek volt a legkönnyebb szerepe a nagy nyelvmérkőzésben, akik francia és német társalgást vittek. Azonban mindnyájunkat meglepett az a csodálatot keltő talentum, amelyet a nyelvek gyors elsajátitásában Nadji kapitány produkált, aki rövid itt időzése alatt már is annyira vitte, hogy a társalgás könnyebb formáiban perfekt magyar ákszánnal megértette magát, sőt a nyelvcsiklandozó kifejezésekben is otthonos lett.

Javában folyik a társalgás, midőn diszes egyházi ornátusában belibben közénk szőllősszomszédom, kedves prépostunk, akit a következő szavakkal mutatok be török barátainknak: dr. Zimmert mufti. Lett erre hangos kacaj, de nem nevettek a török urak, akik rehabilitáltak azzal a kijelentéssel, hogy a főpapot náluk (talán kisázsiai dialektussal) valóban müftinek hivják. Pedig én nagyon jól tudom, hogy annak igazi török elnevezése mufti. Mikor érettségiztem, dr. Feszt Károly tankerületi főigazgatónk, a jó emlékü, későbbi pécsi nagyprépost ép az Izlam vallásból examinált. Midőn is hirtelen azon kérdést intézi hozzám, tudom-e, hogy hivják a török főpapot. Seik ül Izlam, felelem. Nem a legfőbb egyházfejedelmet kérdezem, ezt mindenki tudhatja, hanem egyáltalán a török főpapokat. Késtem a felelettel.

Társaim az első padsorból halkan sugják mufti, de bizony én azt zavaromban nem vettem ki tisztán és büszkén vágom oda a fődirektornak: bufti.

Lett erre általános kacaj a komoly helyzetben. Ekkor történt, hogy főigazgatónk, akit senki nevetni nem látott, (nem hiába kitünő matematikus volt), mosolyra fakadt. Hát hogy felejtettem volna el az emlékezetes percekben megtanult mufti elnevezést.

*

A mi kedves muftink csakhamar a pezsgővérü Nadji mellé helyezkedett, akit a magyar nyelvből hamarosan és alaposan levizsgáztatott, de meg is állta helyét kapitányunk, aki többek közt a prépost által papirra vetett tizezeres számokat is nyomban és hibátlan kiejtéssel forditotta magyarra.

A társalgás csakhamar élénkké vált. Mikor pedig fiaim a perzsa indulót négy kézre eljátszották, már a tetőpontig jutott. Ekkor győződtem csak meg, hogy a nálunk már három évtized óta kedvelt induló hű visszaadása az eredetinek. Hát még mikor fiaim eljátszották Hasszán karmester által a 60-ik gyalogezred (ehhez tartoznak törökjeink) számára szerzett szép keleties zenéjü indulót s egy remek szövegü himnuszfélét, amelyeket az ügyes karmester improvizálva lekottázott, no akkor már elemi erővel tört ki a tetszés zaja. Eddig igazán azt hittem, hogy csak a csehek értenek a katonazenéhez, de Hasszán effendi alaposan rámcáfolt.

Török uraink akkor melegedtek föl igazán, mikor a mi páratlan ártistánk: Biringer hadnagy, bemutatta a medvetáncot és viszonzásul a ritka elevenségü Nadji kapitány prépostunk fölkérésére ellejtette az anatóliai táncot, a kóló és csárdás egy keverékét, melyben különösen a kezeknek van graciózus szerepe. Mily bájjal táncolhatják ezt az anatóliai szép hölgyek, amikor a feredzsét levetik . . .

Majd behozták az Adrienne leányom főzte piláfot, melyre udvariasan jegyezték meg, hogy épp olyan jó, mint az ő nemzeti eledelük, azzal a kis eltéréssel, hogy náluk a rizsába egy kis vajat kevernek.

A sok csokjassa effendim után az ivánfai rizlingire került a sor, melyben még ebben az ecetes világban is benne van a nóta.

Gyönyörrel hallgatták dalainkat, de a magyar nótáknál, akárcsak mi, elszomorodtak. Megfigyeltem arcaikat, mélabus szemeiket. Bizonnyal a veszendőbe indult hazára és otthonhagyott szeretteikre gondoltak, akiknek sorsáról mitsem tudnak. A jó karmester könyezve emlitette meg, hogy feleségét hat gyermekkel hagyta otthon és azt sem tudja merre vannak.

A már komolylyá válni kezdődő hangulatot egy: Csokjassa padisah fölkiáltással a török hazára üritett pohár emelésével sikerült eloszlatnom.

Hát erre a mulatozásra nagyon helyén volt az ivánfai nóta fölujitása, mely hangzik a következőképp:

„Egyszer esett meg rajtam,
Hogy magamra maradtam a pohárnál,
Szerencsére nem ám lőre,
Bor volt benne.
Ivánfai az effendi veszedelme."

„Addig ittam belőle,
Jó kedvem szottyant tőle, török lettem,
Jó kedvében ki a Kóránt kijátszotta.
Körülöttem, hogy nincs barát,
Nem ejt búba."

*

Fölkértem vendégeinket, hogy beszéljenek törökül, de valahogy meg ne szóljanak ám bennünket. Hát igazán, ennél zengzetesebb csak a magyar lehet. Mire azzal feleltek, nem hiába vagyunk keleti testvérek. Bárcsak századokkal előbb jöttünk volna ennek tudatára, akkor ma másképp nézne ki Európa térképe.

Legalább a nyelvrokonságról nyomban meggyőződtem.

Elővesem somogyi bicskámat a sajt fölszeleteléséhez, melynek láttára örömmel kiáltották a bicska szót. Majd kérdezem, hogy hivják Haïri főhadnagy fövegét. Kalpag, felelték, de könnyebb szolgálatra sapká-juk is van.

Érdekesnek vélem itt fölemliteni, hogy nálunk tett első látogatásukkor megilletődve álltak meg a Mária kép előtt Nadji nyomban egy kis vallási eszmecserébe kezdett.

Mirjámot mi is ismerjük és hasonlóképp tiszteljük Krisztust, a Mohamedhez hasonló prófétát, akiknek mindenható ura Allah. Elbeszélték ezután Plevljénél történt menekülésüket.

Épp az ujoncokat képezték ki. A háboru kitöréséről mitsem tudtak, midőn egyszerre tizezernyi montenegrói és szerb csapattal találták szembe magukat, ők az ujoncokkal együtt alig voltak kétezren, csak pár napi élelemmel, lőszerrel és minden munició nélkül. Volt ugyan két gépfegyverük, de ennek 8000 töltényét alig fél óra alatt ellövöldözték. Lehetetlen volt a tulerővel szemben fölvenni a küzdelmet, ha csak a biztos és

kegyetlen, általános mészárlásnak magukat kitenni nem akarták. Torony iránt, az egyedül nyitva álló szük szoroson menekülniök kellett. Igy jutottak Boszniába és Bilekben történt lefegyvereztetésük után kerültek hozzánk.

Esti tiz óráig maradtunk együtt ebben a nemzetközi társaságban, az egy Nadji kivételével, aki előzetes igéret folytán a katolikus kör estélyére távozott.

*

Igy folyt le évszázadok leteltével Ivánfán a török-magyar barátkozás. Ki hitte volna, hogy valaha az effendik s a gyaur urak ily kellemes közelségbe jussanak. Bizony más világ járta akkor, mikor Szulejmanék kétszázezer harcossal rátörtek a belső egyenetlenségtől is szétmorzsolt hős csapatainkra, de az ő itteni viselkedésük is szelidült utóbb, mint ezt a törökkoppányi bég s a tihanyi várkapitánynak a Balaton jegén lefolyt páros viaskodása bizonyitja.

Ottlétünk alatt sokszor elnézegettem a mi tisztjeinket is és mély megilletődés fogott el annak meggondolására, hogy talán már napok mulva ezek fejei fölött is szétrobbanak a szerb srapnellek, csak az nyugtatott meg egy kissé, hogy ezek a lövegek talán, mint a közelmultban, a szőllőtalajok termékenyitésére használni szokott anyagokkal lesznek megtöltve a szerb intendatura nagy dicsőségére.

*

Jól esik elgondolnom, hogy vendégeimül láthattam ezeket a finom, művelt török tiszteket, akik hálásan emlékeznek meg a 44-es tisztek szivességéről és első helyen Szommer Emil alezredes páratlan előzékenységéről. Engem pedig boldogitott annak érzete, hogy egy kis magyar szivességet tanusithattam azon lovagias nemzet fiai iránt, akik hontalan nagyjainknak a legnagyobb szorongattatásokban menhelyet nyujtottak, szomoru, hogy ezek között a legnagyobbnak, a rodostói ciprusfák árnyában.

BÁL AZ UDVARNAL.

A képviselői előjogok sokak előtt legértékesebb része az a bár interimális udvarképesség, mely a királyi udvar termeit a legdemokratább honatyák előtt is föltárja.

A koronázási ünnepségek egyik reggelén, midőn mint tanuló ifju az uralkodó pár diszhintaját a királyi vár udvarán begördülni láttam, szállta meg lelkemet azon merész gondolat, vajjon bejutok-e én ide valaha és tizenöt év leteltével már átléphettem ezen társadalmi kinai bástya kapuját.

A közelmultban elhunyt „Somogyi nábob" fivére: N. Ferkó képviselőtársam azok közé számitódott, akik honatyai föladataikat az udvar ünnepségein való megjelenésben meritették ki. Nem szalasztott el egyetlenegyet sem. Én is az ő atyáskodó vezérlete mellett vettem részt az első udvari bálon, melyet utóbb a kevésbbé ekszkluziv jellegü „Bál az udvarnál" cimen emlegettek.

Nem akarok én itt az ezeregy éjszakába illő tündérlátományu udvari ünnepélyek fényéről, pompájáról regélni, mindezt az enyémnél avatottabb tollak a legkülönbözőbb variációkban már régen elzengték, csak az impressziókról emlékezem meg, miket ez az est bennem, a fogékony ifju lélekben keltett, kinek figyelmét legtöbbször oly dolgok kötötték le, miket mások észrevenni alig látszottak.

*

Nem átallom bevallani, hogy a foajébe vezető lépcsőkön fölhaladtomban a hideg veriték gyöngyözte arcomat az általam még nem ismert hóhérvörös öltözetü, a lépcsőzet körül sorfalat álló dárdás koronaőrök láttára. Rémülettel vettem ugyanis észre, hogy a meghivót otthon felejtettem, pedig hát gondolom, ezen jó uraknak az lehet az első dolguk, hogy az udvarnak nem tetsző, alkalmatlan, főképp hivatlan alakokat kihajigálják.

De bizony senki sem kérte a meghivómat, vagy talán protektorom befolyása mentett meg, aki már annyira ismeretes volt az udvari légkör külső perifériáiban, hogy a koronaőr urak dehogy merték volna meggyanusitani.

*

Bejutunk a trónterembe, melyben a szivárvány minden színében, a káprázat minden sugarában tündöklő, talán az egész földgömbön legcsillogóbb öltözetü ezernyi embersereg szorongott.

A mágnások vakitó pompája mellett elhomályosult a remek lovastábornoki egyenruha, de még a bibornoki talár is.

És el sem gondolják t. olvasóim, hogy mi kötötte le az én érdeklődésemet?

Nem a diszkabátokat nyaktól az övig elboritó rendjelek, még a meghivó utasitása szerint erősen dekolletált hölgyek észbontó tündöklése sem, hanem az ott képviselve volt összes európai és más államok attaséi és gárdatisztjeinek nemesen egyszerü egyenruhái, a Wallenstein-csizmákba bujtatott porcellán pantalonnal. Hát ilyen az én izlésem, mert ezek valóban egy világképet mutattak.

Koronázáskor is legjobban gyönyörködtem az egyszerü fekete magyardiszben megjelent egyetemi ifjakban.

De legmélyebben meghatott itt bold. Bánffy György báró főrendező, a „Kék nefelejts" szerzőjének szereplése, aki elbűvölő modorban, talán a katonai magyar vezényszóért kárpótlásul, magyarul rendezte a francia négyeseket.

Hát ebben a francia négyesben éppen ugy, mint a többi táncban, nem volt részem. Pedig eléggé szemrevaló legény voltam, a tánchoz is értettem, de nem voltak főrangu hölgyismerőseim, akik, mint a falusi bucsuban az ismerős legények, itt a pálcás ifjak utján, ugy integettetik magukhoz a táncolásra kiszemelteket. Igy hát táncközben nem maradt egyéb szórakozásom, mint hogy az erősen dekoltált mágnáskisasszonyok fölött tartsak beható szemlét.

Különben is nem sok kedve telhetik a magamféle lateiner ifjunak az olyan táncban, melyet mikor érdekessé kezdene válni, a trónteremnek a zenészekkel szemben levő ajtójából egy vékonyka kis udvari ember pálcikájával óramutató szerint kegyetlenül leint.

*

Azt kérdezte egyszer Konek, az egyházjog hires irója és tanára a cenzurandus egyetemistától, mondja meg uraságod, miféle egyházjogi eset lenne az, ha Ön egy dúsgazdagnak hitt bankár leányát oltárhoz vezeti és pár nappal az esküvő után kedves ipaura csődbe jutott. Vajjon az error in persona akadályát képezné-e az Ön fatális helyzete.

Hát kéremássan, feleli rendületlen nyugalommal jelöltünk: ez semmiféle jogeset, hanem speciális pech lenne. Hát ez a különleges szurok kisért engem világéletemben.

Ezen az én első udvari bálomon Eckensberger udvari főcukrász Bécsben felejti a cukorsütemények jó részét, melyet az idő rövidsége miatt a Kugleréktől összekapkodottakkal kellett kipótolni.

Istenem, és ez akkor történt, mikor legalább is tiz pesti menyecske igéretemet vette, hogy az udvari asztalokról, hacsak egy morzsányit is, de hozok nekik.

Péchy Tamás feledhetetlen házelnökünk sub rosa meg is mondta nekünk, hogy ezuttal a szokásos lopásból mi sem lesz. Igen, de mi lesz belőlem, felelem, akit az én dámáim szét fognak darabolni.

Segits magadon a hogy tudsz, felelte hamiskásan jó elnökünk.

Hát somogyi eszemmel segitettem is.

A pezsgőző teremből közvetlenül nyilott az udvari cukrászda, a hova Ő felségeik legszükebb környezetükkel tizenegy óra felé teára szoktak visszavonulni.

Benézek a nagy terembe, melynek ajtaja nyitva volt. Sóvár pillantásokat vetek az édességektől roskadozó asztalokra, melyek őrizete egy, a terem bejárója melletti ablakfülkében szundikáló öreg lakájra volt bizva.

Ugy látszik, kedvez a szerencse.

Az ajtótól balra elhelyezett asztal sarkán ott diszlett egy éktelenül nagy, pirámis alaku torta, tetején nagy cukorcsokorral. Rögtön pesti dámáimra gondoltam.

Istenem, hát hiszen ezekben a termekben előirt, vagy legalább is elnézett uri dolog a lopás. Azután miért is rövidüljek én meg Eckensberger ur feledékenysége miatt. Végezetül hiába volnék somogyi ember, ahol a falusi korcsmafélszerek alatt el-

helyezett fogatokról még akkor is leemelgettek egy-egy portékát, ha a kocsis a bakon ült, vagy talán az is szunyókált, mint az én Smólen Tónim.

Benyulok hát balkarommal, egy ügyes és gyors mozdulattal letöröm a torta diszét és belevágtam mentém balzsebébe. Midőn közirigylésre méltó zsákmányommal visszatérek, a pezsgőző teremben elkap Vadnay Bandi barátom, hogy bemutasson F. Pál grófnak, követjelölt szándékot tápláló uj barátunknak.

Mélyen meghajlok a ritkaszép férfiu előtt, elannyira mélyen, hogy csuszós selyembélésü zsebemből tortadiszem a földre potytyant. Fejem tetejéig elpirultam, földig hajolva dobom a zsebkendőmet a rabolt portékára és visszacsusztatom zsebembe.

A gróf és Bandi barátom, a mennyire azokban a termekben kacagni lehet, nevetve kisérték mozdulataimat.

Volt tehát tortám, megszaporitva a bőségesen összehalászott Kuglerekkel, melyek szinültig megtöltötték kalpagomat. No dámáim, most már nyugodtan alhattok, de én még különben.

Mikor az estély végével az előcsarnokban a királyi palota udvarán körfutást végező fogatunkra várakoztunk, Péchy Tamás, miután egy beható tekintettel végignézte mélyre nyujtott kalpagom tartalmát, odaszól a várakozó képviselőkhöz: „No, barátaim, konstatálom, hogy valamennyiünk között a Gruber lopott legtöbbet." Hát hiába volna somogyi, feleli rá Apponyi Albert. Valóban meglepett a grófnak házi erkölcseinkről való tájékozottsága.

*

Ezen az udvari bálon történt meg, hogy találkozásunk után alig egy fél óra mulva az én grófom feleségét Nopcsa báró főudvarmester szeliden kitessékelte. Épp az udvarmester közelségében állottam és grófom zavart arcából megértettem a köztük végbe ment szóváltás jelentőségét, minek eredményeképp a bál egyik legszebb asszonya hirtelen távozott, de főfájás ürügye alatt otthagyta a vigalmat Magyarország nagyasszonya is, imádott szép királynénk.

Mit nem szül egy tévesen expediált meghivó, mert tudni kell, hogy az időben két ilynevü grófunk volt.

Hát az is csak velem eshetett meg, hogy ily kevésbbé udvarias udvari elbánásban épp az én grófom részesült.

*

Harmadnapra leutazom Debreczenbe, Dr. Sárváry Gyula vőtársam látogatására. Bernáth Józsa és Flóra sógornőmmel a „Bika" éttermében alig hogy elhelyezkedünk, belép a terembe az én ujonnan akvirált mágnás ismerősöm: F. Pál gróf. Amint észreveszi társaságunkat, köztünk Csorba Jóska huszárhadnagyot, a váci 6. számu honvédhuszárezred mostanában elhunyt parancsnokát, azonnal asztalunkhoz közeledik. Meglepetve lát meg ott engem és rögtön engedelmet kér a társaságtól, hogy magával vihessen. Bizonyosan jól eshetett pár szót váltani azzal, aki az őt ért kellemetlen incidensnek közvetlen tanuja volt.

Ekkor már sajtó és közvélemény hangosan elitélte az udvari bálon történteket. Ez adott nekem arra bátorságot, hogy merészen azzal kezdjem a társalgást: gratulálok Méltóságos uram ahhoz a teljes elégtételhez, melyet neked az ország közvéleménye adott.

Rendkivül jól esik ezt hallanom, feleli, de egyébként elmondhatom neked, hogy „legfelsőbb helyről" oly fényes elégtételt kaptam, melylyel egész életemre beérhetem.

Még soká elbeszélgettünk. Társalgás közben kezdem észrevenni, hogy az én grófom tekintete folyton a nyakkendőm tűjén révedez. Mint kitudódik, alaposan érthetett az ékszerek megbecsüléséhez! Boldog ékszerészek, akikkel üzleteket kötött.

Egyszerre csak ezen szavakkal fordul felém: „Megirigyeltem a nyaktűdet. Ilyen kedvemre való opált rég láttam. Ha eladó kedvedben volnál, szivesen adnék érte háromszáz forintot."

Kezdek elhüledezni. Hát bizony zavaromban szörnyü ügyetlen választ adtam. Ahelyett, hogy tűmet el nem adható családi ereklyének jeleztem volna, magyaros őszinteséggel felelem: „Ha már annyira megnyerte tetszésedet és értékén felül akarod megfizetni, akkor hát adj érte ötven krajcárt, mert én ezt vacsorázás közben a Szikszayban vettem egy kucsébertől kerek harminc krajcárért."

Lesujtó tekintettel mért végig és rövid, közömbös szóváltás után egy hideg főhajtással magamra hagyott.

Pedig kár volt engem polgári származásu tűcském miatt annyira lekicsinyelni.

*

Vajda Ödön, a legközelebb elhunyt nagynevü Zircz-ciszterci főapát, egykori székesfehérvári feledhetetlen tanárom, a magyar irodalom érettségi irásbeli föladványául ezen örökbecsü tételt választotta: „Mi boldogit inkább, az értelmi képzettség-e, avagy az örökölt kincsek."

Az én grófom öröklött kincseinek régóta nyakára hágott és Amerikában kezdett uj életet, nekem még mindig maradt annyi szellemi tőkém, hogy pironkodás nélkül szóba állhatna velem.

IBRAHIM AGA SZERELME.

A tizenhatodik század második felében Fonyód várának Dongó Bálint volt a vitéz kapitánya, egy ötven év körüli özvegy ember, aki a billikomok üritgetésén s a kockajátékon kivül legnagyobb örömét a fonyódi lápok szarvasainak üzésében lelte.

A török hódoltság ezen szakában a megváltozhatatlanba beletörődött magyarság nem igen zavarta az uj kényurak nyugalmát és igy Dongó Bálint is szabadon élhetett szenvedélyeinek elannyira, hogy nem is vette észre, midőn egyetlen leánygyermeke: Katinka, a közel és távol vidék legbájosabb, izzóvérü hajadonává fejlődött.

A térdeit verdeső szőke hajzattal, éjfekete szempárral és plasztikus tökélyü alakkal ékeskedő Katalin lábai elé terült volna a félország ifjusága, ha őt megláthatja vala, de a jó öreg Dongó ugy elzárta szemefényét a külvilágtól, hogy az régi hűséges dajkáján, az öreg Dorkán kivül mással alig érintkezett. Egyedüli megengedett szórakozása az volt, hogy szép napok délutánjain a keskeny várkert tubarózsái, rezedái és rozmaringjai között az öreg dajka társaságában belebámulhatott a Balatonba, vagy tekintetével fölkereshette Csobáncz, Tátika és Szigliget várfalait, meg üzhette a fonyódi várfalak közt futkosó gyikokat.

Mi természetesebb, minthogy a magára hagyatott szép leány műveltsége messze elmaradt a benne rejlő szellemi értéktől, mert az a kis diáknyelv és földrajz, mit a Tihanyból Fonyódra tévedt emeritus bencésbarát, a jó páter Anzelmus beléje csepegtetett, nem pótolta a hosszu éveken át öreg dajkája társaságára utalt hajadon fogyatékos nevelését. Még legnagyobb kedvvel az asztronomia titkait fürkészgette, amit nem is lehet csodálni a fonyódi hegyorom lakójától.

Katinka egész szórakozása abból állott, hogy zord atyja

asztalánál kénytelen-kelletlen hallgatta az érdekes kirándulások, merész vadászkalandok, no meg a sikamlós históriák elbeszélését.

*

Fonyód egyedüli gyakori vendége, a szomszédos Tihanynak Dongó Bálintnál alig néhány évvel fiatalabb kapitánya, Piszki István volt, aki különösen télen, a Balaton jegén át gyakran ellátogatott Fonyódra, hol Dongó és leánya társaságában az estéket is eltöltötte.

Mikor Katinka a két férfiut magára hagyta, a két vitéz alaposan hozzálátott a jó badacsonyihoz és még a hajnal is ott találta őket a kocka-asztalnál, melyről, mint a várcselédek beszélték, végezetül az összes pénzkészlet Piszki zsebébe vándorolt, sőt az öreg csatlós egyszer még azt is látta, midőn a pénz fogytával Dongó rovással fizetett Piszkinek.

Minél jobban kezdett kinyilni Fonyód vadvirága, a szép Katinka, Piszki uram látogatásai annál gyakoriabbak lettek. Katinka is kezdte észrevenni, hogy Piszki uram álmos, buta szemeit igen gyakran pihenteti az ő piruló ábrázatán és gyülölettel szivében hagyta ott a dőzsölőket.

Az 1588-iki Hushagyó mindhárom napját Piszki a fonyódi várban töltötte. Az utolsó estén száz aranyat, akkoriban rengeteg summát, nyert el Piszki a pityókos Dongótól, aki ezzel az összeggel már adós maradt s annak lefizetését nagyhétre igérte.

Midőn az igért terminust Dongó be nem váltotta, husvétkor Piszki személyesen ment át Fonyódra, hogy a tartozást beinkasszálja, ha nem aranyban, hát másban . . .

Ekkor Dongó uj halasztásért könyörgött, Piszki hajthatatlan maradt, de mondá, egy föltétel alatt kész uj halasztást adni, sőt a tartozást teljesen elengedi, ha . . . Katinkát feleségül kaphatja. Más apa talán a Balatonba dobatja az arcátlan kérőt, de Dongó atya volt annyira élhetetlen, hogy kényes tartozását leánya szivének föláldozása árán váltsa meg.

Midőn Katinkával a megtisztelő ajánlatot tudatták, ezzel nagyot fordult a világ, mert hogy a rezesorru, tivornyahős Piszki kezébe tegye le élete sorsát, mint mondá, inkább beöli magát a Balatonba.

*

Bármily magasan nyilott is a fonyódi várkert virága, bármily mélyen vonult is el a fonyódi hegy alatt a szántódi országut, mindez nem gátolhatta meg Ibrahim agát, a hatalmas török császár endrédi zászlós agáját, hogy azon haladtában észre ne vegye a várkertben időző Katinkát.

Egy tüzes tekintetváltás a két fiatal szivet lélekben azonnal eljegyezte.

De hát történhetett-e ez másképp? Katinka ez időben lépett ifju szépségének teljes virágába. Rendkivül bájos arcának érdekességét csak fokozta szivének nagy bánata. A deli, huszonhat éves Ibrahim pedig a kelet gyönyörü fia volt, aki még csak egy évvel előbb Murat padisah janicsár gárda ezredében már bimbasim (őrnagy) volt, de mert a Serail egy csillaga szemét rávetette, a selyem zsinór helyett, büntetésül a távol Magyarország egy zugába: Endrédre internáltatott.

A szénfekete haju, nefelejtsszemü ifju, akinek mint janicsárnak, valószinüleg magyar édesanya adott életet s a bájos Loreley, a szőke Katinka, szivbeli egyesülése tehát az egymást megpillantás percében született meg, aminek bizonyságakép Katinka a várkertről egy tüzvörös rózsát hajitott a lovag felé, melyet ez csókolva rejtett keblébe.

*

A fonyódi várban, Katinka szilárd ellenállása folytán, csak 1589-ik évi vizkereszt napjára tüzték ki a mennyegzőt. Ezt megelőzőleg az öreg Dorka álruhában gyakran ellátogatott Endrédre . . .

Karácsony hetében Dongó várkapitány több napos vadászatot rendezett a fonyódi berekben, melyhez egész várnépét kivonultatta, ugy, hogy az öreg várnagyon kivül csak a konyhaszemélyzet maradt fönn a fonyódi várban.

Még lobogó fáklyafénynél is üzték a nemes és ragadozó vadakat a nagy bozót nádasaiban.

A vadászat második napjának déli óráiban Bakony felől valóságos szibériai hóvihar tombolt át a Balaton jegén, öles hófuvatokat rögtönözve a közeli tájakon. Valóságos Istenitélet keletkezett, amikor magyar példaszó szerint még a kutyát sem szabad vackából kikergetni. Nem csuda tehát, hogy a viharedzett vadásztársaság is künnrekedt a fonyódi nádasban.

Estefelé a sápadt hold szégyenkezve bujkált elő a fellegfoszlányokból és lopva tekintett le arra a három lovasra, kik emberfölötti erővel törtettek föl a fonyódi várdombra. Lovaik szügyig a hóba süppedve birkóztak a bősz elemekkel. Halálmegvetéssel törtetett elől vezérök, a másik két lovag két vezeték lovat tartott kezével. Siri csöndben hatolnak föl a várfalig, melynek kapuja, mint egy adott jelre, nyomban föltárul s annak üregéből két fölismerhetetlenül beburkolt női alak lép ki s a készen tartott két vezeték lóra fölpattan az ifjabb, mig az idősbet fölsegitik a vitézek.

Mikor a vadásztársaság másnap délfelé hazakerült, lőn nagy riadalom. Elképedve hallják a reszkető cselédségtől, hogy a vár tündére kirepült börtöne falaiból.

Az a becsületben, hűségben megőszült várnagy szakállát, ruháit tépdesve borul a bősz Dongó lábai elé. Mentegetőzni próbál. Esküszik égre, földre, hogy se tudója, se látója az egész bajnak. Mig ő a nagy viharban, melyben öt lépésnyire sem látott, szokott őrjáratát végezte a falakon, a várkapuhoz visszatértében azt nyitva találta.

Hasztalan volt minden védekezése, a haragjában minden emberi érzéséből kivetkőzött Dongó markolatig döfte vadászkését az öreg ártatlan szivébe.

*

Piszki István, aki kémeivel Katinkát állandóan körülvétette, régóta gyanakodott és azonnal tisztában volt a helyzettel, melynek fölidézésébe csak Ibrahim keze játszhatott bele.

És, csodák-csodája, nem tört haddal Endrédre, hanem, mert fogyatkozásai dacára lovagias magyar vér csörgedezett ereiben, Ibrahimot pár nap multán egy, a Balaton jegén, Tihany alatt végbemenő páros viaskodásra hivatta ki.

Ibrahim minden magyarázat nélkül elfogadta a kihivást és képviseletével megbizta Abdi Aram simontornyai basát és Hasszán agát azzal, hogy a párbaj föltételeinek megbeszélése végett rögtön Tihany alá vonuljanak, de ezeket a jégzajló Balaton föladataik teljesitésében meggátolta.

Piszki erre egy gyalázkodó levelet irt Ibrahimnak, azzal vádolván ennek megbizottait, hogy nem merészkedtek szine elé járulni.

Erre a levélre a vérig sértett Ibrahim a következő levelet intézte Piszki Istvánhoz: (Ezen levél eredetije ma is olvasható a törökkoppányi paróchia levéltárában.)

„Ezen levél adassék a hazug Tökéletlen hitetlen Bestye K . . . fiának, Piszki Istvánnak tulajdon kezében".

„Te hamishitü hitetlen, bestye lélek, ebország kóborlója, nem Piszki István, hanem Kurta István a te neved. Talán azt tudtad, hogy én Konstanczinápolba mentem a tőled való féltemben, azért utánam illen levelet irtál".

„Én nekem azelőtt nem irtál. Én nekem tudomásom nem volt, hogy jégen kell megvíni de immár most tudom hogy mi az akaratod. Készen vagyok, ezelőtt is készen voltam, de te nem voltál ember hozzá. Azért ha holnap akarod vagy holnapután, én is készen vagyok, valamikor te akarod Hanem ugy vijunk hihetetlen rosz bestye, egy korlátban ketten megyünk be. Sem tehozzád magyar vitézek nem jöhessenek sem én hozzám török vitézek és ott fegyverrel lehet is, foggal lehet is. Mindaddig vijunk hogy egyik a másikat kivégezze a világbol. Abdi Aram és Haszszán bizonyitják, hogy ők el mentek ameddig a jég tartott de te rosz eb nem mertél kijönni, mert nem voltál ember hozzája. Isten vélem, Az te nem barátod:

Kelt Koppánbol 2 da marti-i 1589.

Ibrahim aga.

Az hatalmas török császár zászlós agája Endréden."

*

El kell ismerni, hogy Ibrahim aga derekasan megtanulta a magyar nyelvet, ha ugyan levelét nem valami renegát iródiák koncipiálta. Az is bizonyos, hogy ezen sorok minden betüjéből ádáz gyülölet lángol Piszki István ellen, melyet annak azon csalafintasága keltette, hogy az aga megbizottainak Tihanyba jutását kijátszotta és mégis Ibrahimot vádolja meghátrálással. Megkapó a török vitéz nyers, de lovagias felháborodása, melylyel a gyávaság vádját visszautasitja és dühében karddal, foggal kész harcolni.

Ez a rövidke történelmi okmány valóságos kulturképet nyujt az akkori időkről. Bebizonyitja a török, mint általában minden keleti népnek, az idegen nyelvek gyors elsajátitásához

való talentumát és egyuttal azt a gyors asszimilációt, melylyel a honfoglaló török nemzeti szokásainkhoz, erkölcseinkhez simult.

*

Dongó Katinkának teljesen nyoma veszett. Hiába kutatta föl a gyászbaborult apa a Balatonmente minden zugát, nem került elő. De egyszer mégis fölkereste a szerencsétlen apát, csakhogy erről az már nem tudott.

Mikor a bánatában megtört Dongó Bálint hült tetemét a fonyódi várkápolna kriptájába leeresztették, a gyászoló tömegben mindenkinek föltünt egy magát félig láthatatlannak tett margitszigeti apáca a sz. Margit kolostorból, akiben a várcselédség Katinkát vélte fölismerni. Az apáca be sem várva a gyászszertartás végét, ugy mint jött, észrevétlenül eltünt a gyászolók sorából. Soha senkinek többé fölfednie nem sikerült. Talán már nem is keresték. Piszki István bizonyára nem.

*

A törökkoppányi plébániai épület tüzfalában tán még ma is bent van, én legalább láttam azt az ágyugolyót, amelyet valószinüleg a Katinka fölkeresésére Törökkoppányt körülvett tihanyi csapatok lövethettek oda. Kérem is ezen sorokban Szabó Jóska parochus barátomat, hogy régmult idők ezen néma tanuját onnét ki ne vétesse már csak azért sem, mert a régi tüzfal erősitésére szolgál.

Ez a golyó sokat beszélhetne, csendes éjszakában talán el is suttogja, miért tette meg a mai plébániai szőllő magas tetejéről az utat a mély völgyben fekvő vizi erődbe. Katinkáért-e, erre a szebb sorsra érdemes magyar leányért, vagy egyéb romboló célokért.

Ottjártamban el-elnézegettem a Koppány és vidéke népének fizionomiáját, mely annyira anatóliai jellegü, hogy a török hosszas uralmát fényesen bizonyitja, hát még török hangzásu neveik, melyekkel ott széltében találkoztam.

Az én követségem idejebeli egyik főkortesem: Tobak János bátyánkat pl. bizvást be lehetett volna ültetni a koppányi aga divánjába, hogy ne is szóljak az odaliszk termetü vászoncselédségről.

A Koppány szőke vizének partjain ma egy szorgalmas népcsalád lakik, mely nem a törökkel, hanem az azok helyébe lépett hatalmakkal: a fagygyal, a szárazsággal, a jégesővel, a szőllők férgeivel, no meg az adóval vívja a harcot. Adja a magyarok Istene, hogy ebben a küzdelemben ő legyen a győztes, emezek csak a próféta szakállába kapaszkodhassanak.

HÁROM NAP ZIRCZEN.

El kell ismerni, hogy a tanitó szerzetesrendek által fönntartott középiskoláink a legjobbak közé tartoznak, melyekben a hazafias és vallásos nevelés mellett is bármelyik felekezetü tanuló meleg otthonra talált. Innét az általános tisztelet és vonzalom, melylyel ezen intézetek és azok tantestületei iránt a volt tanitványok még legkésőbb korukban is viseltetnek. Tessék csak megkérdezni a Lővik és Karpeleszeket, Hochstädter és Klein Ferkókat, Schmideg Zsigát s a többieket.

Én pl. ma is kegyelettel gondolok a székesfehérvári főgimnáziumra, melyről egyizben az mondotta nekem Wekerle, maga is ezen intézet fenomenális növendéke: „Nem féltem az élettől azt az ifjut, aki a székesfehérvári gimnáziumban helyét megállotta." Ezen intézet tanárai valóban nemcsak tanitottak, de szülőt, testvért, barátot pótoltak.

*

A mult évben elhunyt nemeslelkü főapát, Vajda Ödön, székesfehérvári tanár korában a délesti órákban sorbalátogatta a diáktanyákat, hogy meglássa mivel foglalkoznak a nebulók.

Egyizben az egyik dohánytőzsdébe mentem, hol javában válogatok a portorikós dobozban, midőn ugy félszemmel látom ám, hogy annak ajtaján belibben egy fehér-fekete papi talár. Rögtön eltolom magamtól a szivarkát és a trafikos kisasszony nagy bámulatára, egy szál gyertyát kértem.

Ki lett volna más, aki a diákgyereket még a trafikban is ellenőrizte, mint Vajda Ödön, akinek biztatására a pécsi helyett a fehérvári főgimnáziumot választottam. Mert megvolt az a jó szokása, hogy mint városunk szülötte, idecsalogatta a kaposvári fiukat. Meg is bánta. Egyizben keserűen fakadt ki előttem, hogy nagy szégyenére, ujabban egy tucat szamarat kapott a pátriából.

A java Pécsre ment, felelem, a honfiak védelmére.

Engem különösen kegyébe vett. Ő fogadott kosztot számomra a verőcemegyei alispánból fehérvári telekkönyvvezetővé leszállott uri embernél, akinek kedves, művelt családja körében valóban jól érezhettem volna magamat, de hát a honvágy, az édes otthonért rajongó szeretet csaknem szétrepesztette gyermeki szivemet. Igy történt azután, hogy elhelyeztetésem után nyolc napra, még a jószivü, de szigoru Vajda tanárom haragjától sem rettenve vissza, Fehérvárról egyszerüen megugrottam. Egy ezüst forinttal a zsebemben délelőtt 10 órakor gyalog (akkor még a „Déli vasut" nem volt kiépitve) indultam el a városból és esti hét órakor, igaz, hogy kisebbzett talpakkal, már bekopogtattam siófoki rokonomhoz, a postamesterhez.

De ezalatt Vajda, jó tanárom sem maradt tétlenül. Osztályának, az ötödiknek, tanulóival fölkutatta Fehérvár egész határát és midőn ez sem vezetett eredményre, egy rokonaimhoz intézett távirattal Siófokon valósággal elfogatott. (Az Isten áldja érette.)

Sebaj, mondom az engem vigasztaló rokonságnak, különb urral is megesett ez, hiszen XVI. Lajost is a varennesi postamester akadályozta meg menekülő utjában.

És mit gondolnak t. olvasóim, mily büntetést szabtak rám, a tizenötéves dezertorra, azok a ciszterciita tanár urak? Mikor megtudták szökésem erkölcsi rugóját, főkép mikor kijelentettem, hogy bármint őriznek is, én édes anyám és Kaposvár nélkül nem élhetek, hát csaknem naponta magukhoz rendeltek s az áldottlelkü Gerlach Benjamin igazgató, Supka Jeromos és Vajda Ödön tanáraim, a későbbi zirczi apát urak, a tanórák végeztével heteken át sétára vittek magukkal, hogy velem az édes otthont elfelejtessék.

Ez csak egy példa a sok közül, de váltig elég annak begyőzésére, hogy ezek a jó urak nemcsak tanitottak, de neveltek is.

*

Képviselővé választatásom évében látogattam el Székesfehérvárra. Első utam a ciszterciták rendházába vezetett, ahol az akkor már emeritus igazgató, Gerlach ebédre hivott. Majd fölkerestem szintén volt tanárom, Pauer Jánost, a tudós fehér-

vári püspököt, aki hasonlóan ebédre marasztalt, de én a jus prioris elvének hangoztatásával erről lemondottam és beállitottam a zircziek vendéglátásáról hires refektóriumába, ahol az én időmben az évzáró ünnepélyeket szokták tartani. Itt találtam még néhányat régi kedves tanáraim közül, köztük Pallér Kelement, volt matézis tanáromat, aki, bár vele közvetlen az érettségi előtt erősen összetüztem, azzal bosszult meg, hogy mennyiségtani irásbelimet befejezni segitette. (Egy másik jellemző vonás a régi tanáréletből.)

Alig, hogy az asztalnál elhelyezkedtünk, váratlanul betoppan a rendfőnök, Supka Jeromos apát ur, az én egyik felejthetetlen modoru tanárom, a csikvári hires diákmajális főrendezője, amelyen kilenc Batthyány comtesse vegyült a táncoló párok közé. Az ő óhajára a majális hajnalán Fehérvár főutcáin végig kellett dobolnom az ébresztőt.

Az apát ur másnap Zirczre, a rend székhelyére vitt magával, ahol három emlékezetes napot töltöttem.

*

Bizonyos elfogultsággal léptem át a Bakony alján meghuzódó, szépstilü rendház küszöbét, melynek falai között a legszivélyesebb fogadtatásra találtam. Házigazdám megmutatta az összes látnivalókat, amidőn is különösen lekötötték figyelmemet azok a kertrészecskék, melyek a noviciusoknak ki lettek osztva. Ezeket a növendékpapok, már persze csak afféle dilettans módon, maguk művelték, hogy ezáltal fölujuljon emlékükben a rend régi életmódja, melyben a rendtagok még fizikai munkával is foglalkoztak.

Ebéd végeztével a ramslihoz fogtunk, melyet eddig csak hiréből ismertem és három napi ott időzésem alatt annyit nyertem azon, hogy a Bakonyvidék házi-iparának jeles termékéből, a tapló-sipkából, egy halmazt vásároltam össze.

Más hasznát is vettem ott mulatozásomnak. Kortes utamon elrontott étvágyamat ugyszólván órák alatt nyertem vissza és valóban minden gyomorbajos embernek Karlsbádnál is jobban ajánlom Zirczet, ahol a Bakony éles levegője farkasétvágyat teremt.

Éjjelre a Császár-szobák, a Felség egykori ott időzése emlékére igy nevezett termek mellett levő, a notabilitások

számára fönntartott lakosztályban helyeztek el, hova diákkori barátom: Dr. Rainiss Aurél Gyula, a studium biblicum tanára kalauzolt be, amidőn is figyelmeztetett, hogyha éjjel a szomszéd termekben zörejt hallanék is, ne zavartassam magam. Bár azok a császárlátogatás óta üresen állnak, ide éjente bizonyos lelkek hazalátogatnak. Jót nevettem a tréfán, de ime, mi történik.

Éjféltájban hatalmas zörgésre ébredek, mintha csak a császár-szobák összes butorzata táncra perdült volna. Az esti tréfaszülte káprázat ez, vagy rideg valóság? Hát biz' egy kis hátborzongatás kerülgetett, de aggodalmam elnyomta a jó somlyói hatása. Folytattam álmomat.

Reggel azzal a hirrel lepnek meg, hogy vendéglátóba megérkezett a pannonhalmi főapát, mint ilyen, az első „kegyelmes" főpap: Kruesz Krizosztom, az európai hirü fizikus.

Tiszteletére másnap a szokottnál is pazarabb lakomában volt részünk. Ebéd közben azon kérdéssel fordul felém az apostolarcu főapát: „Ugy-e, megzavartam a képviselő ur nyugalmát?"

Hogy-hogy? — kérdezem.

„Nekem az a rossz szokásom, hogy csak ugy tudok elaludni, ha ágyam a föld forgásával párhuzamosan van elhelyezve. Szobámba érve, látom ám, hogy ágyam ép ellenkező irányban lett fölállitva. Inasomat a késő órákban fölkelteni nem akartam, igy hát magam igazitottam el fekhelyemet, még pedig elég erőlködéssel és ennél is nagyobb lármával. Ha tudtam volna, hogy ki van szomszédságomban, még éjjeli nyugalmam árán is elkerültem volna a háborgatást." Igy az udvarias főpap. (No Rainiss megbuktál — szólok barátomhoz.)

A fejedelmi ebéd alatt finomabbnál-finomabb borokat szolgáltak föl, de én azokat érintetlenül hagytam. Örökös szokásom szerint ebéd közben még vizet sem iszom és csak az ebéd végeztével szoktam magam kárpótolni az elmulasztottakért. Erre pedig itt bőséges alkalom lesz — gondolám, — hiszen szerzeteséknél szeretik a hosszu szieszt́at. Legalább, mikor az andocsi barátoknál ebédeltem, ugy emlékszem, hogy a „poculum cáritátis"-ra csak délután négy órakor került a sor, mert hát irva vagyon, hogy „Omnis honestus monachus hóra quarta sitit". De biz' itt megbuktam a számitásommal.

Alig tiz percre a főapát ur elcsöngetett bennünket az asztaltól s én összevéve csak fél dessertpohár borocskát ihattam meg.

Átmegyünk a billiárd-terembe. Supka, az előzékenységéről hires apát azon kérdést intézi hozzám: kapucinerrel vagy feketével szolgálhatok.

Egyikből sem kérek, felelem, mert ezeket csak bor után szoktam inni.

Hát hiszen már bor után vagyunk.

Igen, Önök, kedves apát ur, de nem én, aki az idő rövidsége miatt csak egy fél pohárkával ihattam.

Jőjjön csak Rainiss, szól oda barátomnak. Legyen szives a képviselő urnak a könyvtárt megmutatni.

No még csak ez kellett, vélem magamban. Ez után a nehéz emésztésü ebéd után csak az hiányzik, hogy talán óraszámra a bibliotékába temetkezzem!

Rainiss barátom ravasz mosolylyal karon fog és valóságos fegyveres kisérettel, a csapokkal és borhuzókkal fölszerelt pincemesterrel és annak két fáklyás segédjével lekisértet a rendház hatalmas pincéjébe, mely széles utcáival, benyilóival, rám egy katakomba benyomását tette, amelyből ember legyen, aki vezető nélkül élve kikerül.

Abban a filloxera- és peronoszpóra-mentes időben a pincenagy állitása szerint, itt még tizezer akó somlyói pihent.

Elkezdjük sorba kóstolgatni a nagy hordókat, melyekre az izleltetőért létrán mászott föl a pincemester.

Rajniss barátom előtt azon aggodalmamat fejezem ki, hogy nem jó vége lesz ennek a kóstolgatásnak. Ne félj, biztat, csak a sámpányi hatását fogod érezni. A rendesnél elevenebb, beszédesebb lész, de azért bátran visszatérhetünk a főurak szine elé.

Mikor egy tiz akós 1846. föliratu (születési évem száma) hordóhoz értünk, már ebből finálául egy egész pohárral üritettem. Nem történt semmi baj, de visszatértemkor azt mondták az apát urak, hogy egy kis séta a parkban nem fog ártani.

*

Teljes két órát töltöttem a parkban a két jeles tanitórend fenkölt lelkületü főnökének társaságában és folytattunk olyan meghitt társalgást, melynek minden részletét megóvta emlékeze-

tem. Valóban kár, hogy ezt a társalgást annak intim volta miatt, nem részletezhetem, pedig ha elmondanám, közhasznu szolgálatot tennék, de hát a titoktartás kötelessége alól, még a két főpap halála által sem tartom magam föloldottnak. Annyi bizonyos, hogy ez a bizalmas társalgás nagy befolyással volt képviselői szereplésemre.

Kruesz Krizosztom másnap visszatért Pannonhalmára. Mindenáron magával akart vinni, még azon ajánlatot is tette, hogy saját fogatán Kaposvárra hazaküld. Időm nagyon ki volt számitva, nem fogadhattam el megtisztelő meghivását. Megigértem, hogy Pestről fölkeresem, de mire én határoztam, Pannonhalma jeles, tudós főpapját már letették elődei néma társaságába, a pannonhalmi kriptába.

Ma is fáj a lelkem, hogy szives meghivásának nem engedtem, hogy a történelmi emlékekben gazdag rendház portáját, mig annak nagynevü főapátja benne székelt, át nem léphettem.

*

A zirczi apátoknak meg van az az előjoguk, hogy a rendház tőszomszédságában levő, egy német választó-fejedelem palotájával is fölérő épülettel, saját céljaikra rendelkezhetnek s ott maguk és legszükebb környezetük számára háztartást vezethetnek, de ezen privilégiumot az én demokratikus apátjaim igénybe nem vették és rokonaikat vagy legmeghittebb vendégeiket szokták csak oda elszállásolni.

Midőn Supka apáttól s a kedves rendtagoktól bucsut vettem, az apát ur arra kért, hogy a képviselőházi szünnapokat családostul Zirczen töltsem és lakhelyül fölajánlotta jelzett palotáját. Aztán eljőjjön ám örege-apraja, mondotta.

No, nem is hiányoznék egyéb, minthogy a zirczi zárda áhitatos csöndjét gyermeknyivácskolások zavarják.

Minket nem fog zavarni, volt a szives felelet.

Igy vettem bucsut felejthetetlen jó tanáromtól, kit az életben többé nem láthattam.

*

Vajda Ödön apát, az én kedves földim, hasonlóképp többször invitált, de hát az ő apátsága idején már szürke közhivatalnok lettem, aki idejével tetszése szerint nem rendelkezhetik s azt a pár heti szünidőcskét én a legszivesebben ivánfai szől-

lőmben szoktam eltölteni. Vajdával utoljára a székesfehérvári önképző kör mult évi április havában tartott ötven éves jubileumán találkoztam, ahol szeretettel szoritott jóságos szivére. Ekkor még testi és lelki ereje teljében látszott lenni. A diszgyülésen s a banketten régi dörgő hangján oly tartalmas, pattogó két beszédet tartott, hogy azt hihettük, még legalább egy évtizedig elnyujtja hetvenhét éves életét. Szomoru, alig pár hét multán már halálhirét vettük.

*

Az egri, bajai, pécsi és székesfehérvári főgimnáziumokat a Zircz-ciszterci rend tanárai látják el. Nem tudom, találnék-e még közöttük ismerősökre. Alig hiszem. Aki közülök még életben maradt is, már az emeritusok sorába lépett. Valóban óhajtanám a rend sematizmusát, hogy megtudjam, hányan élnek még azok közül, kiknek fenkölt szelleme, meleg szive, nagy tudása egész lelki világomat nagyban befolyásolta.

Ezen sorokban is az érdemes rend iránt mindenkor érzett hálám, szeretetem és tiszteletemet akartam kifejezésre juttatni. De, mint utjártamban tapasztaltam, nemcsak én, hanem mindazok, akik kötelességtudó tanulói voltak a ciszterciták intézeteinek, még ősz fejjel is hasonló érzelmekkel viseltetnek a rendtagok iránt és ma is kedvesen gondolnak vissza szerzetes tanáraikra, akik a családi bajok, a napi élet gondjai hijján, egész lelkükkel, teljes értelmi világukkal és szivük leghőbb érzelmeivel a katedrának és növendékeiknek éltek.

Mily szomoru volt ezekkel szemben egy, a mi szükebb társadalmunkban ma is előkelő szerepet játszó, egyik államgimnáziumunkból kikerült uriember azon nyilatkozatát hallanom, hogy ha a Dunában fuldokló és neki a parton állónak lábaiba kapaszkodó tanárát ily módon menthetné meg a vizbefullástól, inkább levágná a lábát, semhogy gyülölt professzorát partra juttassa.

Ne haragudjék a tisztelt barátom, ha azon hitemnek adok kifejezést, hogy nebuló korában és talán nem is érdemetlenül, a szekundák mezejét taposhatta. Mert hát régi igazság, hogy kirivó a különbség tanár és tanár között, de a tanitvány sem egyforma ám!

*

Nem tudom, hogy a Bakony vizeinek egyik bő forrása, mely látogatásom idején az egész kolostoron átvezettetett, épségben van-e még, de elmondhatom, hogy ezen reminiszcenciám befejeztével az az érzésem, mintha annak kristálytiszta vizéből lelkemet fölüditettem volna.

A LELLEI ZSINAT ÉS EGYEBEK.

Az ellenzékiesség szele a kiegyezés után hamar átjárta Somogyország hegy-völgyét.

Ki hitte volna, hogy az a politika, melyet Madarász apó 1867-ben az „Ugocsa non coronat" elvével hetedmagával képviselt, két év multán már azt eredményezze, hogy 1869-ben vármegyénk mind a nyolc kerülete függetlenségi képviselőt küldjön a T. Házba.

El is vette négy évtized leteltével ezért a vakmerőségéért a magyar Starcsevics, szülőmegyéje jutalmát, melynek székvárosa Józsi bátyánk diszpolgársága előtt becsapta az ajtót, amit ez a legalább is becsületes aggastyán, aki erre a ma már kétes értékü dicsőségre nem áhitozott, valóban meg nem érdemelt.

Hej, ha hölgyeinket lehetne megszavaztatni, tudom hogy fényes győzelme lenne az öreg urnak, aki volt olyan gavallér, hogy midőn Jenő fia az általa kiszemelt menyasszonytól huzódozott, hatvan éves korában a menyének kiszemelt hölgyet feleségül vette.

Bizony kár volt a vaskövetkezetességü, puritán politikus 98-ik évének nyugalmát ilyen izléstelenséggel megzavarni, de ezért feleljenek azok, akik elszámitották magukat.

*

Az 1869-iki fényes győzelem utját az ő bámulatos szivósságával, Szalay Károly, vármegyénk hirneves embere egyengette, aki hónapokon át tartott éj-nappali munkával és valljuk meg, ugy a suba alatt elhintett kis földosztó programmpontocskákkal megalapozta az ellenzék utjait. Nagy munkájában osztózott fivére, Imre, a lellei nagybirtokos. Pedig akkor szizifusi munka volt ám függetlenségi politikát csinálni, melytől a megye egész értelmisége huzódott.

Jól emlékezem, hogy a kaposvári intelligenciából csak

öt ügyvéd s egy független birtokos vallotta a függetlenségi elveket. Ezek: Kovacsich Őszinte, állitólag Kossuth Lajos volt magántitkára, aki öreg napjaiban féllábbal házal, hogy Kaposvárt gazdaságilag, azután politikailag függetlenné tegye és mig legvirágzóbb pénzintézetünket: a Somogymegyei Takarékpénztárt megalapitotta, maga koldusszegényen halt meg. No még sem egészen, mert arcképe ott diszlik a pénzintézet tanácstermében.

Bárány Gusztáv, ez a lángeszü idealista, aki a pápai Collegiumban Jókai elől nyerte el a pályadijakat, de az életben oly impraktikus volt, hogy gombai házát a jelentkező szükséglet szerint falrészenként aprózgatta el. Különben egy rendkivül megnyerő modoru, egész az élhetetlenségig szerény uriember, később Kaposvár polgármestere, majd az én legnagyobb káromra, vármegyénk főügyésze, akinek tehetetlensége átkaiban, mint alügyész, voltam szerencsés osztozni.

Vajda Pongrác, több latifundium hirneves ügyvéde, a Bach-korszakban politikai erkölcsei miatt hallgatásra itélt ügyvéd, aki páratlan vendéglátó házában a politikai jövő reménységét, az ifjuságot hóditotta meg a 48-as politikának.

Szebényi Lajos, egy különc agglegény, aki a szivárvány minden szinére emlékeztető öltözékével is excellált.

Németh Náci, akkoron Kaposvár legifjabb fiskálisa, aki a vármegyei matadórokkal történt meghasonlása miatt cserélte föl a neki sokat igérő tisztséget a független, diplomás élettel. Ez a Rochefort-vérü, ellenzéki bölcsőben született zseniális ember igen soká oszlopos tagja volt a függetlenségi pártnak még polgármestersége idejében is.

Végül Madarász Andor, ez időben kiskorpádi földbirtokos, ez a szép szál hajtása a Madarász-nemzetség családfájának, aki hajthatatlan fővel és kemény kálomista nyakkal, akár csak öreg nagybátyja, negyven éve hűséges katonája annak a zászlónak, melyre fölesküdött.

Jó magam, mint egészen ifju ember, csak a távolból nézegettem az uj pártalakulást, mert az a kedves derék ügyvéd, aki szerény tehetségemet ez időben foglalkoztatta, erősen kormánypárti volt és akkor is édes volt a kenyér, már annak akinek, igy hát nem rukkolhattam ki politikai érzelmeimmel. Hogy is vallhattam volna szint, mikor az akkori kaposvári haute creme

hangadó hölgyei napraforgó-nagyságu nemzeti kokárdákkal ékesitették föl hullámzó honleányi kebleiket. Igaz, hogy ezeken könnyen elfértek a széles jobbpárti jelvények.

De bármekkora kokárdákat tüztek is ki dámáink, hiába folyt hetekig ingyenes lakmározás, mely ekkor ütötte föl divatját, — hasztalan muzsikált tányérozás nélkül a Bizi Ferkó bandája, — a „Jobbpárt"-ot még az sem mentette meg a bukástól, hogy néhai jó Inzelt Samu barátunk Árpád-kosztümben vezette diszes bandériumát a választás küzdterére. Elvesztette a csatát Somssich Pál, de hát ez alig vált szégyenére vármegyénk legnagyobb fiának, aki Kossuth Lajossal szemben vállalta el a harcot.

Kossuth, bár a zöld zászlóra nagy nevét föliratni engedte, de előre kijelentette, hogy mandátumot nem vállal, mert a politikai viszonyok még nem értek oda, hogy lábát imádott hazája földjére betehesse. Természetesen a jelölés elfogadásának eme föltételét a vezérkar nem közölte a fölséges néppel.

*

Az 1869. évi március egy csipős napján volt a választás, mely csak a hajnali órákban ért véget.

Megbámultam az ellenzéki tábor kitartását, különösen a jó zseliczi népet, mely egész éjen át egy darab kenyérrel, elvétve szalonnával, dideregve huzta át a nehéz éjszakát, miközben Ónody Géza tb. esküdt ur pandurjai egy-egy oldalbalökéssel s a kirendelt katonaság szurony-attakkal gondoskodott szórakoztatásukról.

Mintha ma is látnám, mint cipelték, akárcsak egy csirkefogót, Onody ur parancsára a szuronyos katonák Légár Jánost, városunk egyik legérdemesebb iparosát s a függetlenségi párt vezető-emberét és zárták le, igaz csak pár órára, azért, mert az ártatlan nép melléről a bajonettek hegyeit elparancsolni megkisérelte.

Hejh! Más világ járta akkor, mikor még az elveket nem cserélték ki hosszu bankókkal.

Mikor ugy estefelé a választók türelme fogyni kezdett, azzal hitegették a kópé kortesek: „Csak tartsanak ki hiven, Kossuth már a közeli Szerdahelyen van Nagy Ferkó (későbbi

függetlenségi képviselő) barátjánál. Csak megválasztását várja s azonnal bejő átvenni a mandátumot".

És az Istenadta nép, mely magának és földjének fölszabaditóját Kossuthban imádta, angyali türelemmel várta politikai Messiását.

A negyvennyolcas nagy napok sem estek még oly messze, hogy azok dicső emlékét az idő ereje leőrölhette volna, de azért ugy éjfél felé mégis kezdett ingadozni az álmadozásból puskatussal fölriasztott, hidegtől, éhségtől is gyötört balpárti sereg. Ezen a bajon is segitettek a találékony vezérek.

Lakott akkor városunkban egy nyugalmazott uradalmi számvevő, az erősen ellenzéki érzületü Kelemen Ince, egy övigérő ősz szakállu, nyolcvan év felé ballagó, köznyelven „Öreg isten"-nek nevezett uriember, aki hűséges voksának leadása után már ekkor nyugovóra tért.

Egyszerre azon örömhir terjedt el a balpárti sorokban, hogy a bizton várható győzelemről lovas futár utján értesitett Kossuth már be is jött Kaposvárra, de annyira el van fáradva a választás izgalmaitól, hogy már le is pihent.

Tomboló lelkesedéssel vettek erről tudomást a már csüggedő választók, elfelejtve a kiállott szenvedéseket.

Vezessenek hozzá, édes apánkhoz!

Türelem, atyafiak! — felelik a kortesek — látni, láthatjátok, de csak ugy az ablakon át, hogy föl ne ébredjen és tényleg a községek szóvivőit elvezettek a Fő-utca 76. számu ház udvarára, ahol lábujhegyen kalauzoltatva, a pislogó gyertya világánál egy mennyei boldogsággal fölérő tekintetet küldhettek az ágyban pihenő üdvözitőre és megláthatták a nagy Kossuth helyett a kaposvári „Öreg istent".

Hát ez a kortesfogás nem volt egészen korrekt, de hát melyik is az?

Győzött tehát a balpárt nagy szótöbbséggel s a győzelem talaját ez a Kossuth nevével megejtett választás ugy megszilárditotta, hogy a Kossuth lemondása folytán megejtett második választáson a jelentéktelen politikus, Körmendy Sándor is játszva gyürte le a nagy Somssich Pált, aki pedig röviddel ezután, mint az akkori mérsékelt ellenzék vezére, a függetlenségi párttal karöltve küzdött Tisza Kálmán nemzetrontó politikája

ellen, de ezt a szereplését a szükebb pátriában nem tudták, inkább nem akarták észrevenni. Somssichot a bácskai atyafiság beemelte a rigiczai kerületbe, ahova nagy deputáció, jobban segédtábor lement a választás támogatására és leszónokolta, leitta, letáncolta a bácskai virtust.

Somssich Pál 1878-ban ujra kezébe vette a kaposvári kerület lobogóját, melynek megdöntésére mint vármegyei alügyész, nyolcszáz körüli zseliczi függetlenségi választót vezettem be a székvárosba. El is vettem buzgalmam jutalmát, az akkoron Somssich vármegyének nevezett törvényhatóságban.

*

Ha a tüzet nem élesztik, kialszik. A kivivott győzelmet meg kellett tartani. Erre egyelőre legalkalmasabb eszköznek itéltetett a vármegye szivének, Kaposvárnak behóditása.

E célból a függetlenségi vezérek megalakitották a kaposvári „Népkör"-t, melynek bevallott föladata a kaposvári közönség állandó politikai foglalkoztatása volt, rejtett célzata pedig az 1878-iki vármegyei tisztujitás előkészitése, mert amidőn ezen politikai tömörülés segélyével a párt vezérei a megyei stallumokba behelyezkedtek, kiürültek a „Népkör" termei. A választók faképnél hagyása később alaposan meg is boszulta magát.

A hűtlenség elvette méltó jutalmát, mert szerencsétlen politika az, mely népével csak az égető szükség idején ölelkezik.

Tessék példát venni a szociálista vezérektől, vagy a legifjabb politikai párt, a „Kisgazdák" pártjának vezérkarától.

Ezek állandóan fönntartják az összeköttetést pártfeleikkel. Jóban, rosszban odaállnak melléjök. Anyagi helyzetük javitásán megszakitás nélkül fáradoznak s e mellett politikailag nevelik táborukat. De hát a mi jó uraink azt az elvet vallották, hogy a mór megtette kötelességét és mehet.

A mi vezéreink azon hitben, hogy a székvárost örök időkre hatalmukba vették, ezt elhagyva, a jó vidéket akarták kezelésbe venni, e célból 1878. augusztus havában Szalay Imre országos képviselő balatonlellei birtokán megrendezték a lellei zsinatot, amelyen kevésbe mulott, hogy a köztársaság ki nem lett kiáltva.

*

A szomszédos Zala-, Veszprém- és Fehérvármegyékből eljöttek erre a nagy pártgyülésre a függetlenségi vezető férfiak.

A megyebeli választókkal együtt ezer körüli választó vett részt a gyülésen, melyen megjelentek Herman Ottó, Verhovay Gyula, Lukács Gyula, Szalay Károly, Szalay Imre, Mednyánszky Árpád báró, Miklós Pista és Gáspár Lajos országos képviselők, Kaposvárról a vármegyei és városi tisztikar több tagja (igaz, hogy ezekből kevesen voltunk), továbbá Szép Dénes, Psik Gyula, Vörös János ügyvédek stb.

Az egész gyülekezetet Szalay Imre bőkezűsége látta el, aki csaknem megadta gavallérságának árát, mert a következő választásnál csak kilenc szótöbbséggel győzött. A zsinatra nem hivott választók igy töltötték ki bosszujokat a mellőztetésért.

A népgyülés legkiemelkedőbb mozzanata Herman Ottó forradalmi izü szónoklata volt, melyből a legérdekesebbet szószerint idézem.

A nagy természettudós, akiről az én képviselőségem idején az volt a folyosó birálata, hogy több esze van, mint az egész parlamentnek, — aki az ő legtöbbször rögtönzött, vehemens szónoklataival, rekedt hangja dacára, még a konzervativ mágnás képviselőket is elragadta, — egy hordó tetejéről nem kevesebbet, mint a következőket mondotta:

„Ma még nem mondom polgártársaim, hogy élesitsék a fejszéket, köszörüljék a kaszákat, a pinceházak ereszei alól előszedegessék a flintákat és mordályokat, de ha ez, a nemzet vagyonával és vérével való hazárd pazarlás még tovább tart, bizony közel az idő, mikor ezt fogom kérni önöktől." Ez a beszéd azután beleillett a lellei zsinat tenorjába.

Egészben nagyszabásu, gyujtó szónoklata értékéből azonban a nép szemében sokat levont turista öltözéke, amely képviselőit más kosztümökben szokta látni s az oldalán fityegő, pálinkás butykoshoz hasonló alkotmány, melyet külföldi utjában gyüjtött ritka rovarjaival szinültig megtöltött. De legnagyobb baj volt az a nép közé vetett maliciózus megjegyzés, hasztalan beszél nekünk, mikor csutorájában idehozta a filloxerát.

*

Délután a vezérkar tanácskozásra gyült egybe.

Javában folyik a politikai eszmecsere, mikor a szomszéd asztaltól, melynél a kaposvári kerület képviselője: Gáspár Lajos, Somssich Pál megbuktatója elnökölt és ahol nagy hazánk-

fia a filkó kártyajátékot vezényelte, karban fölhangzik a „Polgármester" nóta. Ezt akkor szokták énekelni a partnerek, ha valamelyiknek a filkóját elfogják. No ez már teljesen kihozta puritán, rajongó politikusunkat a sodrából.

Hát ezért jöttünk mi ide országos politikai kérdések megvitatására, hogy itt haszontalan kártyajáték lármájával zavarjuk a tanácskozás menetét. Le is zárta nyomban az értekezletet és többé szavát nem lehetett venni. A legközelebbi vonattal azután faképnél hagyta a hires társaságot.

Ekkor támadt azon bünös gondolatom, hogy talán Gáspár helyett mégis jobb lett volna Somssich Pált megválasztani, aki épp ez időben pártjával együtt nagyon közel állott a függetlenségi politikához.

Ily befejezést nyert az országos port vert lellei zsinat, amelyen a köztársaságot nem kiáltottuk ki, de amelynek egy kézzelfogható eredménye mégis csak lett, az t. i., hogy a gyülésre politikai dilettantizmusból odalátogatott s a tüzjátékrendező Németh Nácinak, a rakéták föleregetésében segédkezett vice Stuvert: Mortenson Ede főgimnáziumi tanárt, büntetésből alig pár hét multán Lőcsére helyezték át, ahol holta napjáig ott felejtette a magas tanügyi kormány, mely talán akaratlanul is jót tett a mult évben elhunyt felejthetetlen barátunkkal.

*

A lellei zsinatot követő választásokon a somogymegyei „Balpárt" változó szerencsével dolgozott, mignem a koalició váratlan győzelme vármegyénk politikai képét is hirtelen megváltoztatta, ugy, hogy 1905-ben vármegyénk közönsége már öt függetlenségi képviselőt küldhetett az ország tanácskozó termébe.

A fényes győzelem után az eddigi lesipuskások tömegesen esküdtek föl a függetlenségi lobogóra, köztük még olyanok is, akik hetekkel előbb a kormány szekerét tolták. Célt is értek.

A hiszékeny kormány fölült a neofitáknak, közülük többet zsiros stallumokba ültetett s örült a számbeli gyarapodásnak. Ez lett átka a szánandó naivitásnak, mely kétes inkrementumokkal bevitte a trójai falovat várának belsejébe.

Ezek a politikai kamoeleonok verték legjobban a műhazafiasságtól duzzadó melleiket. Ők voltak azok, kik a köztisztviselői kar fehér rabszolgáit azért, mert politikai meggyőződésüket

legtöbbször felső, szelid nyomásokra elhallgattatniok kellett, vagy mi több, egy-egy szomoru esetben politikai érzelmeikkel ellentétes szolgálatokra katonák módjára kirendeltettek s a parancsot létérdekeik kockázata nélkül vissza nem utasithatták; máglyára itélték. És a dolog természetéből folyólag, ezek a Tiszavirág-életü honfiak voltak ismét azok, akik az ő párnapos ellenzéki multjokkal anatemát szórtak a párt évtizedeken át hüséges tagjaira, de ezek voltak ám azok is, akik a koalició vesztett csatája után kámforként elsőknek illantak el a függetlenségi légkörből, mely önző céljaikat már nem táplálhatta.

*

Most veszem észre, hogy a vonal alatt a politika gyülölt mezejére áttévelyedtem. De hát elvégre a megye társadalmi életének a politikától teljesen el nem választható történetét festem és képem, hitem szerint nem volna teljes, ha ezen műveletemben a politikai események és karakterek festésére nem használnék egy pár ecsetvonást.

A TABI MUKEDVELŐK LAKOMÁJÁN.

A farsang végnapjával különös szerencsém van . . . a vidéken, a hova utazzam bár a legszürkébb foglalkozásban, Carneval herceg bőségszarujából bucsuzásul nekem is juttat valamit, — no igen, most már csak valamit.

A mult hetek szenzációjában, a Pallós-ügyben, Tabra utaztam, hogy legalább a magas államkincstárt ne engedjem Pallós hirhedt noteszébe belékerülni és ime, alig hogy kedves rokonaimnál elhelyezkedem, kapom az alábbi meghivót:

„A Pista bácsi meg a Zelemér bácsi, mint a szinjátszó bandának direktorai és rendezői, az „Annuska" szereplői pompás játékának külön elismeréseül meghivják az egész kedves kis bandát összes hozzátartozóikkal (és ideáljaikkal) egyetemben kedden este 8 órára a Kaszinóba, farsangi fánkra. Jó kedvet és egyszerü toiletteket kérünk".

— Ki ez a Pista bácsi, meg a Zelemér bácsi, — kérdezem aranyos keresztlányomat, Bernáth Ilonkát.

— Hát nem tudja kedves keresztapám, ők az „Annuska" műkedvelő társulat társdirektorai. Jó, de nem tudom mellékfoglalkozásukat.

— Hát hiszen csak ismeri Vajda Elemér ügyvéd-szerkesztő bácsit és Szenteh gyógyszerész bácsit.

Vagy ugy, most már megértem, hogy jutottam a meghivóhoz.

Elfogadom szives meghivásukat. Hogy is maradhatnék el én, az ős-műkedvelő, a fél-bohémek lakomájáról. Csak egy baj van. Az áll a meghivón, hogy ideáljainkkal együtt menjünk oda, hol veszek én ilyet Tabon?

Magának elengedik, feleli kis lánykám.

Hanem mikor ugy esti nyolc óra tájban a Kaszinó pazarul világitott nagytermébe beléptem, mégis csak találtam egyet az én

régi gárdámból, csak az a szomoru, hogy az utolsó találkozásunk óta lefolyt negyedszázad alatt rajtam végbement átalakulás ő előtte engem ismeretlenné tett, de én, ah én, rögtön megtaláltam őt.

*

A táncteremben hét gardedam és az „Annuska"-társaság hét bájos lány-tagjából álló kedves, eleven csoportot találtam és ha kezem ügyébe akad, kedvem lett volna Pirovich táblabiró ur termináléját széttépni, mért nem idézett csak három nappal előbb Tabra, hogy a szép lánykák művészetét beélvezhettem volna, mely mint megtudtam, elragadta Tab és vidéke közönségét.

Különben nyiltan is megvallom, hogy engem a műkedvelők játéka jobban érdekel még egy operai előadásnál is. Nem mintha a lámpalázban lelném gyönyörüségemet, a melyről itt szó sem lehetett, vagy talán a szereplőknek a világjelentő deszkákon való mozgás által meghatványozott értéke kötne le, de műértő szemmel szeretem latolgatni, hogy hány veszett el közülök a nemzeti művészet kárára, a melynek templomaiba napjainkban a legkevésbé hivatottak tódulnak. De hát erről az élvezetről le kellett tennem, itt a táncteremben pedig én már mit sem érek. Nem volt más választásom, minthogy az öregek: Pirovich, Weissenbach báró és Ecsedy sarokasztala mellé helyezkedjem, a honnét, akárcsak egy páholyból, élvezgettük a gyönyörüen tarka látványosságot, mert hát ez a hajlam még a vigalmak passiv rezisztenciás emberében is hódit. Hát csak én is megtartottam szemlémet.

És mit láttam ezalatt?

A régi jó idők kedves erkölcseire emlékeztető, egészséges fölfogásu mindkétnemü fiatalságot, mely nem taposta egész éjen át a táncpadozatot, hanem mint ez ily bizalmas jellegü szórakozásba illik, eleven, derüs társasjátékokkal vegyitette a mulatozás rendjét s eszembe juttatta a magyar nemesi kuriák ártatlan szórakozásait. Még egy kis spártai virtus látványosságában is volt részünk, mert miközben a vacsorához teritettek, arany fiatalságunk magas ugrásokat végezett az asztalokon át, mikben, nagy bámulatomra, a társaság kedvéért mindenre kész Zelemérünk nyerte az első dijat.

Hát bizony a kedves ifjuság megsértése nélkül mondassék, itt is arról győződtem meg, hogy az idősbek a maiaknál jobb anyagból vannak gyurva. Nem is szólva Vajda Elemérről, a ritka ügyes, agilis rendezőről, bizony Szenteh és Revilák uraimék a tánc győzésében is sikerrel versenyeztek ifjainkkal, elannyira, hogy nemes példájuk, no meg hiszem holmi szemsugarak végezetül Ecsedy Józsit is elugrasztották a renitensek asztalától.

*

Esti tizenegy óra volt, midőn az estély háziasszonyai: Vajdáné és Szentehné urnők tálaltattak. Nekem, aki déltől egy betevő falatot nem ettem, már a legalkalmasabb időben. Most kezdtem csak megbánni, hogy mosolygó sonkával és foszlós kalácscsal megkináló kedves sógornőm szivességét el nem fogadtam, de hát a mesés gazdagon kiállitott lakoma bőségesen kárpótolt a kiállott nélkülözésért. Azaz, hogy mégsem egészen.

Ki az ördög is hihette, hogy ilyen lukullusi lakomában lesz részünk, midőn a meghivó csak farsangi fánkot igért. Hát én elszámitásommal bizony ugy jártam, mint a hires Sándor gróf vadász-vendégei, a kiket a bőkezüségéről hires mágnás a vadászat közben csak piritott szalonnával traktált és midőn az estebédre került a sor, előbb jóllakatta a kiéhezett társaságot sonkával, disznósajttal s csak azután nyittatta föl a belső termeket, hol barátainak fejedelmi vacsorát tálaltatott, de a melyhez már a rogyásig jóllakott vendégek hozzá sem nyultak.

Vagy pedig, hogy a magam zsebéből vegyek példát, aki egyik udvari bálon a nyárspolgárias hideg borjusültből tömtem tele magamat és mire a fajdkakas sült, a tengeri halak és pókok resszortjához értem, meg sem érintettem azokat.

Igaz, hogy talán helyesen is cselekedtem, mert midőn egy másik udvari bálon az elmulasztottakért kárpótlást szereztem, hát a szokatlan eledelek közel két hétig megfeküdték az exotikus menühez nem dresszirozott gyomromat. Mikor a farsangi fánk előtt elém hozták a hideg fölvágottat, hát biz én a tabi vicinális fürge mótorjától agyonrázott idegzetem fölfrissitésére annyira hozzáláttam, hogy mire a bájos Csőváry Katuska kedvenc eledelemmel, a malac- és szárnyas-pecsenyékkel oly igézően kinálgatott, szégyenszemre a szives kinálásnak kosárral adóztam, mert hát eszembe jutott a farsangi fánk, mely még hátra van,

de a melyet a szakácsnő ügyetlensége, aki azt elkelesztette, a konyhában hagyott és megfosztott bennünket azon alkalomtól, hogy elénekelhessük a régi Dunánán apó és fia operette „Irulj-pirulj, sülj meg szép sárgára" farsangi nótáját. A mi fánkunknak nem volt alkalma megpirulni.

*

A vacsora alatt nagyon szellemes szomszédságba kerültem. Baloldali szomszédnőmmel meghánytuk-vetettük a visszahozhatatlan kedves multat. Egyik átellenesem pedig a valóban kitünő cigányzenét pár kellemes akkorddal kisérte, a miből rögtön megértettem, hogy ismét olyannal kerültem szembe, aki Operaházunk nagy kárára elveszett.

A hosszura nyult, de egy csöppet sem unalmas lakoma befejeztével a már ekkor beköszöntött Hamvazó szerda hajnali óráiban ismét táncra perdült a fiatalság, az én kis Ilonka keresztlányom kivételével, aki az Angol-kisasszonyok pesti zárdája tömjénfüstjének illatát még mindig érezi, a délesti zsolozsmák hangjai még fülében csengenek és ezért még hiszem, jó sokáig hódol a nagybőjti tilalomnak. Nem baj. Jól van ez igy egyelőre.

A többiek tovább ropták a táncot, de a' mondó volnék, hogy ezért a ritus ellen elkövetett kis kiruccanásért alig kerülnek a szigoru Merry del Val indexére, mert hiszen bünüket alaposan expiálták az „Annuská"-ba beillesztett legszebb bőjti énekünk: „A keresztfához megyek" megható dallamának áhitatos eléneklésével, azután meg erősen hiszem, hogy másnap reggelen behamvazkodtak, már azok t. i., a kiket ez megillet.

Ha hivatott vigalmi tudósító nem is vagyok, de a távollevők kedvéért bájos leánykáink neveit megörökitem: elmondván, hogy Bachó Manci, Bernáth Ilonka, Csőváry Katinka, Kesserü Flórika, Revilák Mariska, Szmodis Margit és Bözsike, kedves mamáik kiséretében vettek részt a mulatságon. De ne tessék ám hinni, hogy ezzel a szép névsorral a tabi szépek lajstroma ki van meritve, mert tudvalevő, hogy csak az „Annuska" szereplői voltak hivatalosak.

Soká elnézegettem bájos táncaikat, de azért toalett beszámolót nem tartok, bár a pajzán primadonna rózsaszinü ruhácskája s a halványkék és fehér öltözékek most is itt libegnek tollam hegyén, de én több gyönyörüséget leltem rózsanyiló

arcaik és lekötelező modorukban. Velük szemben nem is illenék az ifju urakról is megemlékeznem, de meg kell szegnem a tilalmat azért a művészarcu ifju emberért (Czotter Aladár), a kinek remek hangja a kaposvári műkedvelők fénynapjaira emlékeztetett s a ki bizony nem helyesen cselekszik, midőn Tengődön tengődik a helyett, hogy ritka szép adományát csengő aranyakra váltaná. — Csak egy hibát találtam benne, korai vőlegény-állapotát. Az ifjak között még a ritka komikus eret eláruló „barát" kötötte le különös figyelmemet. Jó öcsémről, a kis prépostról (Bernáth Lajos) nem lehet szólanom. Nem szeretném, ha idő előtt elbizakodnék.

Tartozom a történeti igazságnak azon kijelentéssel, hogy ezt az édes mulatságot nem azok rendezték ám, a kik neveiket a meghivóra fölbigygyesztették. Nem.

Bármilyen elismeréssel adózom is Zelemér öcsém nagystilü rendezői talentumának, akárhogy latolgassam Pista bácsi szeretetreméltó modorát, ha a valósághoz hiven akarok referálni, meg kell irnom, hogy ezen felejthetetlen farsangi mulatság lelkei, megteremtői a két házi urnő: Vajda Elemérné és Szenteh Istvánné voltak. Az ő kedves vállaikra nehezült a vigalom-anyák nehéz tiszte, az ő háztartásukat terhelte annak büdzséje, tehát Pista bácsi és Zelemér bácsi — hátrább az agarakkal.

Állandóan figyeltem ennek a két uriasszonynak lekötelező, mindenki iránt egyformán tanusitott modorát, körültekintő, fáradhatatlan buzgalmát, a miért nekik elismeréssel, hálával kell hogy adózzék Tab egész társadalma.

Láttam tehát a mulató Tabot. Igaz, hogy nem teljes létszámban, de ez a kis, lelkes csoport is meggyőzött arról, hogy Tab társadalmi képe az általam megfigyelt szerencsés vezetés mellett rövidesen visszanyeri régi, vonzó alakját.

Ti pedig Zelemér és Pista bácsik, ha egy kissé meg is szóltalak benneteket, rendezzetek továbbra is műkedvelő előadásokat, honoráljátok szerény gázsival szerződtetett tagjaitokat kitüntető előzékenységtekkel. Higyjétek el, a társas-életi közöny fölrázásával valóságos kultur-célt szolgáltok.

Legnagyobb érdemetek pedig az leszen, ha a kellemes és gyakori társadalmi érintkezések előidézésével az anyakönyvvezetők dolgait megszaporitjátok.

KAPOSVÁR NEGYVEN ÉV ELŐTT.

Morzsáimat ezzel a cikkel kellett volna kezdenem, de hát követtem a művészek példáját, akik előbb megfestik a képet és csak azután illesztik keretbe, vagy a szinlapokon nem-e a „Személyek" előzik meg a „Történethely"-et.

Székvárosunk irott történetének ha kevés nyomára akadunk is, a szájhagyomány sokat megtartott annak régi életéből.

Igy tudtam meg én is, hogy volt idő, midőn hölgyeink a vasárnapi misékre a templomba vezető keskeny bürün, a farkasok sorfala között jutottak el. No ezek talán nem is voltak olyan veszedelmesek, mint a mai kétlábu ordasok, akiknek fixirozó spálierje közt kell néha leánykáinknak elhaladniok.

Azt is hallottam, nem egyszer történt meg, hogy a mai Honvédtér helyén volt közlegelőről a kipányvázott csikókat fényes nappal hurcolták el a csikaszok, arról pedig már magam is tanuságot tehetek, hogy téli estéken, az Iszákhegy alatt elterülő ingoványos nádasból behallatszott a farkasok rémes üvöltése.

Még azt is beszélték öregeink, hogy erős fölfegyverkezés, vagy társaság nélkül szigoru télben, főkép este, még Ivánfára sem volt tanácsos kimenni. Mily pompás ürügy volt ez a vendégek elrettentésére, hasonló ahhoz, melyet ifjabb hangyásmáli szőllőbirtokosaink eszeltek ki az oldalbordáknak alkalmatlan időben távoltartására, elhitetvén azokkal, hogy az állatseregletből kiszabadult óriáskigyó a hangyásmáli szőllőkben tartózkodik.

Én még láttam a kaposi lápot gazdag nádasával és az annak szélén levő uradalmi vizimalommal, a mai sörház közelségében, sőt láttam a malom tragikus végét is.

Egyik téli estén Szuper Károly szintársulata a „Vid, vagy a pogány magyarok" szinművet adta.

Midőn Hadur oltárán a szent lángokat helyettesitő görög-

tüz fölgyult, még ennek a fényén is tultettek a mai Vár-utca felől a Korona ablakait elboritó tüzsugarak.

Ekkor égett le a malom, ekkor borult lángba a nádas is, amelyből az utolsó toportyánféreg, vagy ha ez nem is, az utolsó vidra elmenekült, ha tudott.

*

Ezen történelmi és territoriális elmefuttatás után áttérek „Morzsáim" szinterére, magára Kaposvárra, melynek az én legénykorombaň még csak 6000 lakósa, 388, ezek közt a középületek beleértésével 14 emeletes épülete és 11 utcája volt. A mai Donnerváros helyén egyetlen épület, a gyepmester lakása. Ma városunk 24000-en fölüli lelket számlál, van 3000 háza, ezek között a két és egyemeletes kerek százat tesz ki. Utcái száma 77.

Nagy kérdés már most csak az, hogy ez az amerikai haladás egészséges alapokon nyugszik-e? Különben szóljanak a hiteltelekkönyvek.

*

Mikor 1861-ben a székesfehérvári gimnáziumból a nagy vakációra hazakészültem, édes jó anyám már hetekkel azelőtt megirta a nagy eseményt, hogy a Szokolay-, később Csorba-házat emeletre vették, mikor azután harmadfélnapos keserves szekérutazás után a toponári ut tetejére értem, már a kocsiban többször fölállva lestem, mikor bukkan elő a monumentális épület.

Maga a város egy fali pókhoz hasonlitott, melynek kis testét hosszu póklábak: a Fő-, Korona-, Berzsenyi-, Kanizsai-, Zárda-, Petőfi-, Füredi-, apróbb, félbenmaradt lábszárait a Vár-, Teleki-, Irányi Dániel- és Bivalyos-utcák képezték, állván ez utóbbi a mai szinház helyén levő hat rongyos, urasági cseléd-viskóból.

Megirtam már, hogy a mai Anna-utca elején fölhuzott puskával indultam vadászatra és már a mai kaszárnya udvara helyén lőttem egy tapsifülest.

Egy kis illusztrációul megemlitem, hogy a Fő-utca azon részén, melyre a Somogymegyei Takarékpénztár épült, egy kovácsműhely volt, melytől a mai Berger-házig korhadt, vékony deszkakerités ékeskedett. A Makfalvay-ház utcai része üres volt,

a kőfalat karók pótolták és nagy esőzések idején ezekbe kapaszkodva kerülgettük a fényes pocsolyákat.

Ezekután csoda-e, hogy a télies napokon mi, a telivér gavallérok, csizma-nadrágban, bagaria-csizmákban, öblös tájtékpipákkal a szájunkban járhattunk az utcákon és az elmaradhatatlan tajtpipákat még a dalárda tanóráin sem tettük le, nagy bosszuságára Marktbreit Zsiga, a bécsi Volkszteáter vicevezényletéből kiküldözött (?) karnagyunknak.

És mintha az országfutóknak térképök lett volna naiv városunkról, ellátogatott ide minden lézengő. Lett nekünk, természetesen grófi származásu, lengyel emigránsunk, sorsüldözött olasz művészünk a hires Dóriák nemzetségéből, török effendink, egyuttal már ahogy ő mondta: Sumatra excsászárja.

*

Folytassuk a kultusz és kulturintézményeken s egyebeken. Templomunk kettő volt: a katolikus és zsidó Istenháza. Papunk a rabbival együtt négy.

Iskoláink: egy háromosztályu elemi, melybe csak ugy tudtak becsalogatni, hogy annak küszöbéig egy markos fráterrel taszigáltattak a népes utcán végig.

Az eleminek három tanitója volt, ezek egyike egy valóságos tanbetyár, akinek paedagogiai képessége abban kulminált, hogy nem mulott el nap valamelyik nebuló megkorbácsoltatása nélkül. Egyetlenegyszer én is a deresre kerültem csak azért, mert előadás alatt bikáztam. Másik tanitóm pedig arra használta föl már akkor megnyilvánult nagy tudásomat? hogy nehézfejü fiának havi 40, mond negyven krajcár javadalmazással általam adatott privátákat.

Gimnáziumunknak a direktorral együt hat tanára volt. Róluk már a gimnázium jubileumakor megemlékeztem.

*

A mai megyei székházban kedves közelségben megférő közigazgatási és törvényszéki személyzet alig tett ki többet a mai postatisztjeink létszámánál. Nem is volt többre szükség. Pör kevés akadt, az akasztófára itélést pedig sommás uton elvégezte a vegyes, katona-polgári biróság. No ennek az időben sok dolga volt.

Ügyvédünk összesen hat volt, ezek egy harmada is ura-

dalmak megbizottja. De hiszen följegyezte a történelem, hogy midőn Nagy Péter XIV. Lajost meglátogatta s ez őt egy főtárgyalásra elvezette, a tógába bujtatott sok ügyvéd láttára a minden oroszok cárja igy fakadt ki: „Hogy kerül ide ez a sok prókátor, az én egész birodalmamban csak kettő van, ezeken is amint hazaérek, tuladok".

Persze a cár atyuska országában a pörös kérdéseket kancsukával szokták eldönteni.

Orvoskarunk négyet számlált, ezek ketteje csak kirurgus volt. Nyitott borbély-üzletünk csak egy, ebben végezték a foghuzást, piócázást és köpülyözést is, de azért temetőink még sem teltek meg hamarosan. A kisszámu lakósság makkegészségnek örvendett.

Ügyvédeink mai száma 52, az orvosoké 15. Tanitással foglalkozik városunkban 96 nő és férfi.

*

A városi magisztrátus egy biróból, jegyzőből, pénztárosból és néhány tb. esküdtből állott. A birák legjelesebbjei Zuzman József, Konti József és az istenes Kovács János voltak. Jegyző Badánty Ignác, pénztáros Kőnig Józsi, aki magát ellenőrizte, mert ellenőr nem futotta a város kasszájából, de azért nem lett hiba a kalkulusban. Az esküdtek között legnépszerübb az öreg Donner bácsi volt, mint szolgabiró az ő kalauzolása mellett tartottam a razziákat.

Katonaságunk két közös, mindössze 400 körüli fegyverest számitó zászlóaljból állott, ezek egyike belefért a mostani Hudecz-házba, a másik a Donner-kaszárnyában tanyázott. Ez vetette meg alapját a mai Donnervárosnak, hol akkoron csak ez a kaszárnya s a szomszédságában levő korcsma állott. Ezredesünk állandóan volt. Ezek közül legjobban emlékezem Esch és Urbánra. Esch megtette azt, hogy oly éjszakákon, mikor a madarak lehullottak a hidegtől, nem restelt a lakásától távol levő Donner-kaszárnyában inspicirozni, Urbán-nal pedig a sorozásokon ismerkedtem meg, aki, mert fiataloknak talált bennünket, főbirámat, Csorba Edét és engem, egyszerüen be akart soroztatni, de hát igazoltuk a katonasort. Nem is paroláztunk vele tovább.

*

Egyedüli pénzintézetünk a „Somogymegyei Takarékpénztár", de ezzel mi, fiatalok keveset érintkeztünk és ha kicsinyke váltólejáratra került a sor, erényszámba ment a kamatfizetés, melyet sokszor a vezérigazgató szurt le helyettünk. Mikor pedig itt a hitelbecsület fogyóban volt, hát az ügyes pénzügynök, a jó Boszkovitz Pali, akár egy óra alatt is előteremtette a 60 százalékos kölcsönt, főkép ha a feleségének kezet csókoltunk. De hisz ez időben az intézet is 15 percentet szedett.

Vasutunk természetesen nem lehetett. A Zákánytól—Báttaszékig nyuló Duna—drávai vasut első, hivatalos kapavágását még csak 1871-ben tette meg nagy ünnepség keretében Istenben boldogult ipamuram: Bernáth József, de ez a vasut sem röviditette meg fölösleges módon a pesti utazást, mert a próbaév alatt fölültünk pl. a „Déli vasut" pályaházában mondjuk esti 7 órakor és szakadatlan vasuti utazás mellett másnap délután egy órakor értünk Kaposvárra. Hanem magánfogatok dolgában az akkori székváros megkettőzné a mai bérkocsik számát, hogy ne is szóljak a vidék fényes fogatairól, melyekből az akkor virágát élő dzsentri nép megyegyülések, megyebálok alkalmával száznál többel is pompázott.

A vasutépitésből az a hasznunk mégis lett, hogy a cseh mérnökökkel összebarátkoztunk, akik a sörivásban tüntek ki. Ezek egyike egyben fogadást ajánlott, hogy négy óra alatt megiszik negyven kriglit. A 38-ik pohárnál földre vágódott; ellenfele, a mi nevezetességünk: Gundy Sándor, csak a 39-iknél, de azért a 40-iket a földre parancsolta magához és megitta. Tehát lefőztük a cseheket, még pedig lokális nagysággal.

*

A csekélyszámu állami tisztviselők fizetéseit egy adótáros és három tisztből álló adóhivatal bonyolitotta le. Még ma is emlékezem arra a keserü tekintetre, melyet az öreg tárnok, Maichl bácsi felém lövelt, valahányszor 3200 forinttal javadalmazott főnököm havi gázsiját fölvettem. Ki itélné el e miatt a nagy felelősséggel járó funkcióért hatszáz forinttal fizetett köztisztviselőt.

Postahivatalunkat ketten látták el: a főnök és egy kiadó. A főnök egész nap hegedült, a kiadó kurizált s az egy szál levélhordó napközben is a kurta-korcsmákat látogatta.

Pénzküldemény ritkán akadt, anzixokat nem ismertünk, a szerelmes leveleket pedig diszkrét küldöncökkel, legtöbbször diákokkal kézbesittettük.

Hirlap dolgában már jól állottunk ekkor is.

A Roboz Pista bátyánk kitünő szerkesztésében hetenként megjelent, a még mindig általa irt és ötvennyolcadik évfolyamába lépett „Somogy", bőségesen kielégitette ujságigényeinket. Pista bátyánk lapjával a fél Dunántult uralta. Nagy kedve is lehetett a betü rakásához, midőn az is megtörtént, hogy ujévkor az egyik nagybirtokosunk, az öreg Kund Vince egy ropogós ezeressel ujitotta meg az előfizetést. Nagy büszkeséggel valljuk, hogy kedves Pista bátyánk ma, 86 éves korában még mindig ragyogó költészettel irogat.

A szerkesztőséggel kapcsolatban elismeréssel adózom a „Somogy" kiadójának, az 1816-ban alapitott Hagelman-cégnek, melynek megalapitóját, Károly barátunk nagyapját, a jó Péter bácsit még ismertem.

*

Kereskedelmünk ugy nézett ki, hogy a hires Reizner üzleten kivül csak az öreg rác boltos, Márlovics bátyánk árulgatta a zseliczi polgártársaknak a kasza-kapát, vasvillát, pipát, ostornyelet, de nemsokára megváltozott a helyzet a Simon és Perkovácz-cég nagyszabásu üzletével, melynek megnyitásakor annyi hordófügét, narancsot, sőt pénzt már csak amolyan apróbbat dobáltattak a nép közé, hogy meg is buktak hamarosan. Mikor pedig a Leipczig és Kopics üzletek is megnyiltak, akkor megszünt a primitiv állapot.

Kisiparunk jelentékeny volt, legtöbben a csizmadia mesterséget üzték oly számban, hogy akár Miskolczcal versenyezhettünk volna, de ezekből már egy tizedrésze van csak meg, a többit elnyomta a bőruzsora, meg a hangyásmáli szőrtarisznya.

A csizmadiák külön testületet alkottak. Vigalmaik, a csizmadialakozások, miket én, az ugyanekkor megyebáli rendező is, dirigáltam, hiresek voltak bőséges asztalaikról s a szép Farkas Rozikákról.

*

Vendéglőnk csak egy volt: a „Korona", a dzsentri fészke, két kisebb vendégszobás korcsmánkat: a „Bárányt" és „Szarvast" meghálóul csak a minórum genciumok használták.

A „Szarvas" a délutáni borozó-ifjuság fészke volt, ahol naponta 30—40 ifju, katonatiszt és cibil adott találkát, de a hosszu idő alatt nem emlékszem egy komoly összekoccanásra, párbajnak hire sem volt, megfértünk békésen egymás mellett. Kávéházunk kettő: a „Korona" és később a „Fiume".

Igy könnyen érthető, hogy nagy alkalmakkor a vidéki urak magánházakba is kerültek.

A megyeházzal szemközt külső fazon, belső berendezés dolgában két zsemlye módjára egyforma, földszintes, nyomott házikó állott. Egyik megyegyülés alkalmából az egyikbe szállásoltak egy tolnamegyei paróchust.

Éjféltájt került haza vendégünk, aki teljes lelki nyugalommal elhelyezkedik az egyik ház hálótermében, melyben a ház urnője megelőzőleg lepihent. Barátunk — szerencséjére — sötétben feküdt le. Hajnaltájban nagy lármával, kortes barátaival hazajő a valódi háziur s felkölti a feleségét, hogy az akkoron nagyon divatos krámpámpulival szolgáljon vendégeinek. Papunk elszörnyedve veszi észre tévedését, de azért hamar kimagyarázzák a dolgot s háziur és vendég reggelre már baráti csókkal bucsuznak.

*

Kurtakorcsma már akkor is bőven, ezekben a kis lebujokban csináltuk a nagy politikát dr. Németh Károly elnöklete mellett.

A hetvenes években az aranyifjuság leggyakrabban az „Utolsó garast" látogatta, hol a jó Böhm bácsi finom borokkal, kedves felesége magyaros konyhával szolgált.

Itt rendeztük a nyári tekeversenyeket. A főnyeremény legtöbbször egy testes birka volt, a melynek paprikását közösen fogyasztottuk el. Téli estéken husz—harmincan is összeszorultunk az egyetlen nagy szobában, a hova különösen a minden vendég iránt egyformán előzékeny két bájos házikisasszony vonzotta a társaságot.

Sörcsarnokunk csak egy volt, a Weisz bácsi-é, akit azért kerestünk föl, mert pesti sört árult. — Hanem ezt nem türte a saját sörházzal biró nagybérlő: Freystädtler és nekem, a szolgabirónak kellett a többnyire katonatisztekből álló társaság elől két szuronyos pandur asszisztenciája mellett a sörkészletet lefoglalni. Kevésbe is mulott, hogy bráchiumostul ki nem lóditottak.

*

Szinelőadások dolgában nem panaszkodhattunk.

A legjobb társulatok keresték föl kis városunkat és kihuzták még a hosszu téli szezont is.

A nyári előadások a „Szarvas" vendéglő kertjében, Németh Náci áldozatkészségéből létesült árenában folytak.

Megfordult itt Szuper, Bényei, Bokodi, Miklósi, Völgyi, Gerőfi, Somogyi társulata és egy sem bánta meg idejöttét. Gyermekkoromban Reszler hatvantagu opera-társulata négy héten át telt házak előtt játszott. Akkor még a balatonfüredi szinház fölirata: „Hazafiság a nemzetiségnek" nem volt üres szó.

Cigánybandánk mindig kitünő volt, kezdve a Gyuri, Bizi, Garai, Kovács társulatain át Szimplicius-Babáriékig, pedig a jó cigány egyik legbiztosabb hévmérője egy város lüktetésének.

*

Hát a társasélet milyen volt ebben a kis faluban?

A legszebb, a legvonzóbb, a legnemesebb.

Mi zöld fiatalok a korcsmát, kávéházat ritkán kerestük föl, de akkor alaposan kárpótoltuk magunkat az elmulasztottakért. A hét legtöbb napját nők társaságában töltöttük. Igy természetes, hogy holdfényes éj alig mulott el éji-zene nélkül.

Nagy bajunk volt, hogy akárcsak az uralkodóházak sarjainak, kevés választásunk volt a tizennégy társaságbeli hölgyikéből. Számottevő fiatalok voltunk vagy huszan, igy hát egypár lemaradt a szerencsés udvarlás szekeréről.

A mai zsurok helyét kedélyes, családi vacsorák födték.

Táncvigalmaink gyakoriak, fényesek. A megyebálokat 150—200 pár táncolta.

Ekkor voltak divatban a belépő-dij nélkül rendezett „Pénteki estélyek" is, amelyeken hölgyeink utcai öltözékben jelentek meg.

Előadta itt mindenki, amihez értett. Csondor János kitünően kezelte a hegedüt, Girardi ezredorvos a gordonkát. Zongoraművészeinket társaságunk szebbik része adta.

Csorba Ede és Orel Géza művész tökélylyel szavaltak.

Bernáth Kálmán, Trombitás Miska, Csonka Gyula és csekélységemből álló férfinégyes parancsszóra énekelt, Miklós Pista, dr. Andorka Lexi tósztozott.

Hát a műkedvelő-előadások? melyeket már megénekeltem.

Most csak annyit, hogy negyvennél többet rendeztünk és betetőzésül előadtuk Offenbach „Eljegyzés a lámpafénynél" és a „Szerelmi varázsital" operettjeit. Könnyű volt ezt megcselekedni, midőn magából a Bernáth-családból két operett-primadonnánk is került.

Hangversenyeknek, majálisoknak se szeri, se száma. Kellett több ennél?

*

Merész állitás, hogy a kultura hatása olyan, mint a téli napsugáré, világit, de nem melegit. Aláirom.

Mikor még a cigány tányérjába nem nikkeleket dobáltak, midőn a konyak és abszint ismeretlenek voltak, mikor a hazárd kártyajátékoknak ifjaink nem hódoltak, mikor ezek lovagias föladataikat nem a fölirókisasszonyok asztalai körül végezték, akkor, ah akkor, szebb volt az élet.

Elmultak a régi jó idők, sóhajtja minden deresedő szeladon és lekicsinyli a jelent. Lehet ebben egy kis elfogultság is, de merem állitani, hogy ha ifjaink a mi időnkben éltek volna, a ragyogó mult szines emlékeit még ma sem cserélnék föl egy kurta dominiummal.

(Vége.)

M 10795

TARTALOM.

M 10795

Oldal

Előszó ... 5
Blaha Lujza Kaposváron ... 9
Sz. Prielle Cornélia Kaposváron ... 14
Szimplicius negyvenéves jubileumára ... 20
Peleskei nótárius műkedvelőkkel ... 31
Egy Hushagyó és a folytatása ... 39
Még valamit a Blaháné-estélyről ... 47
Volt tanitványaimról ... 59
Mikor a Ripli Jóska báró lett ... 73
Vig legények társasága ... 79
Ügyvédi honorárium ... 85
Bálok és éji-zenék ... 93
Mikor én a József főherceg fia voltam ... 100
Első látogatásom Kisfaludy Atalánál ... 105
A bőszénfai bucsunapok ... 110
A tabi Janka-napok ... 116
Egy köttsei szüret ... 120
Szentjakabi emlékek ... 126
Nagybajomi történetek ... 133
Egy bünügyi előnyomozás ... 140
A nádasdi erdőben ... 146
Apróságok a kaposvári gimnázium régi életéből 153
Két Katalin-bál ... 161
Pécsi emlékeim ... 168
Törökvilág Ivánfán ... 176
Bál az udvarnál ... 182
Ibrahim aga szerelme ... 188
Három nap Zirczen ... 195
A lellei zsinat és egyebek ... 203
A tabi műkedvelők lakomáján ... 211
Kaposvár negyven év előtt ... 216